

Obres escollides de Rosa Luxemburg en català

**L'ACUMULACIÓ DEL CAPITAL O EN QUÈ
HAN CONVERTIT ELS EPÍGONS LA TEORIA
DE MARX
(Crítica de les crítiques)**

Versió catalana establerta des de: *La acumulación del capital. O en qué han convertido los epígonos la teoría de Marx*, Edicions Internacionals Sedov, Rosa Luxemburg en castellano

Edicions internacionals Sedov

Núcleo en defensa
del marxismo

Germinal

I.....	2
II	26
1	26
2	35
3	39
4	45
5	52

I

Habent sua fata libelli: els llibres tenen la seua estrella. Quan escrivia la meua *Acumulació del capital*, m'assaltava de tant en tant la idea que potser tots els partidaris, un poc teòricament versats de la teoria marxista, dirien que allò que jo m'esforçava per exposar i demostrar tan conscienciosament en aquesta obra era una banalitat; que, en realitat, ningú s'havia imaginat que la cosa fos altrament i que la solució donada al problema era l'única possible i imaginable. Però no ha estat així. Per la premsa socialdemòcrata han desfilat tot un seguit de crítics proclamant que la concepció en què descansa el meu llibre és falsa per complet, que el problema plantejat no existia ni tenia raó de ser, i que l'autora havia estat llastimosament víctima d'una simple equivocació. Més: la publicació del meu llibre ha aparegut enllaçada amb episodis que cal qualificar, almenys, de inusuals. La "crítica" de l'*Acumulació del capital* publicada en el *Vorwärts* de 16 de febrer de 1913 és, pel seu to i el seu contingut, quelcom vertaderament estrany, fins i tot per a lectors poc versats en la matèria. Més estrany com que l'obra criticada té un caràcter purament teòric, no polemitzava contra cap dels marxistes vius i es manté dins de la més estricta objectivitat. Però per si açò no fos suficient, es va iniciar una espècie d'acció judicial contra tots aquells que s'atreïren a emetre una opinió favorable sobre el llibre, acció en què l'esmentat òrgan central de la premsa (en la qual no hi hauria, a més a més, ni dos redactors que haguessen llegit el llibre) es va distingir per la seua fogosa gelosia. I presenciàvem un esdeveniment sense precedents i prou còmic, a més: la redacció en ple d'un periòdic polític, es posà dempeus per a emetre una resolució col·lectiva sobre una obra purament teòrica i consagrada a un problema no poc complicat de ciència abstracta, negant tota competència en matèries d'economia política a homes com Franz Mehring i K. Kautsky, per a considerar com "entesos" només aquells que llençaven per terra el llibre.

Que jo recorde, cap publicació del partit havia gaudit mai d'aquest tracte, des que existeix el partit, i no són meravelles, per cert, tot allò que estan publicant, des de fa alguns anys, les editorials socialdemòcrates. L'insòlit de tot açò revela bé a les clares que la meua obra ha tocat en allò viu a certs sentiments apassionats que no són precisament la "ciència pura". Però per a poder jutjar sobre l'assumpte amb coneixement de causa, cal conèixer abans, almenys en les seues línies generals, la matèria de què es tracta.

Sobre què versa aquest llibre tan violentament combatut? Per al públic lector, la matèria resulta un tant àrida per l'aparell, purament extern i accidental, de les fórmules matemàtiques que en el llibre s'empren amb una certa profusió. Aquestes fórmules són el blanc principal en les crítiques del meu llibre, i alguns dels senyors crítics s'han llençat, fins i tot, en la seua severitat, per a donar-me una lliçó, a construir fórmules matemàtiques noves encara més complicades, la sola vista de les quals infon paüra a l'ànim del simple mortal. Com veurem més endavant, aquesta predilecció dels meus "censors" pels esquemes no és un pur atzar, sinó que està íntimament

l·ligada al seu punt de vista quant al fons de la qüestió. No obstant això, el problema de l'acumulació és, per si mateix, un problema de caràcter purament econòmic, social, no té res a veure amb les fórmules matemàtiques i pot exposar-se i comprendre's perfectament sense necessitat d'elles. Quan Marx, en la secció d'*El Capital* en què estudia la reproducció del capital global de la societat, emprà esquemes matemàtics, com cent anys abans de venir ell fes Quesnay, el creador de l'escola fisiocràtica i de l'economia política com a ciència exacta, ho feia simplement per a facilitar i aclarir la comprensió d'allò que exposa. Amb això, tant l'un com l'altre, tractaven també de demostrar, que els fets de la vida econòmica dins de la societat burgesa es troben subjectes, tanmateix la seua superfície caòtica i de trobar-se regits en aparença pel capritx individual, a lleis tan exactes i rigoroses com els fets de la naturalesa física. Ara bé; com els meus estudis sobre l'acumulació descansaven en les investigacions de Marx, al mateix temps que es debatien críticament amb elles, ja que Marx, en allò que fa especialment al problema de l'acumulació, no passa d'establir alguns esquemes i es deté als l·lindars de la seua anàlisi, era lògic que em detingués a analitzar els esquemes marxistes. Per dues raons: perquè no anava a eliminar-nos capritxosament de la doctrina de Marx, i perquè, a més a més, m'importava precisament posar de manifest la insuficiència, per a mi, d'aquesta argumentació.

Intentem enfocar ací el problema en la seua màxima senzillesa, prescindint de tota fórmula matemàtica.

El règim capitalista de producció està presidit per l'interès en obtenir benefici. Per al capitalista, la producció només té finalitat i raó de ser quan n'obté, un any rere altre, un "benefici net", és a dir, un benefici líquid sobre tots els desembossaments de capital per ell realitzats. Però allò que caracteritza la producció capitalista com a llei fonamental i la distingeix de totes les altres formes econòmiques basades en l'explotació, no és simplement l'obtenció de beneficis en or comptant i sonant, sinó l'obtenció de beneficis en una progressió cada vegada major. Per a aconseguir-ho, el capitalista, diferenciant-se en açò radicalment d'altres tipus històrics d'explotadors, no destina exclusivament, ni tan sols en primer terme, els fruits de la seua explotació a fins d'ús personal, sinó a incrementar progressivament la pròpia explotació. La part més considerable del benefici obtingut es converteix novament en capital i s'inverteix en ampliar la producció. D'aquesta manera, el capital s'incrementa, s'"acumula", per a usar l'expressió de Marx, i per efecte d'aquesta acumulació, al mateix temps que com a premissa, la producció capitalista s'estén contínuament, sense parar.

Però, per tal d'assolir-ho, no basta amb la bona voluntat del capitalista. Es tracta d'un procés subjecte a condicions socials objectives, que es poden resumir de la manera següent.

Abans que res, perquè l'explotació pugui desenvolupar-se, cal que existisca força de treball en proporció suficient. El capital es cuida de fer que aquesta condició es done, gràcies al mateix mecanisme d'aquest règim de producció, tan prompte com cobra auge en la història i es consolida més o menys. Ho fa de dos modes: 1), permetent als obrers assalariats als qui dona ocupació que subsistisquen, bé o mal, mitjançant el salari que perceben, i que es multipliquen per mitjà de la procreació natural; 2), creant, amb la proletarització constant de les classes mitjanes i amb la competència que suposa per als obrers assalariats la implantació del maquinisme en la gran indústria, un exèrcit de reserva del proletariat industrial, disponible sempre per als seus fins.

Complida aquesta condició; és a dir, assegurada, davall la forma de proletariat, l'existència de material d'explotació disponible en tot moment, i regulat el mecanisme de l'explotació pel mateix sistema de l'assalariat, sorgeix una nova condició bàsica per a l'acumulació del capital: la possibilitat de vendre, cada vegada en major escala, les mercaderies fabricades pels obrers assalariats, per a, així, convertir en diners el capital desembossat pel capitalista i la plusvàlua *espremuda* a la força de treball. "La primera condició de l'acumulació és que el capitalista aconseguixi de vendre les seves mercaderies i de transformar de nou la major part del diner obtingut en capital"¹ Per tant, perquè l'acumulació es desenvolupe com a procés ascensional ha de donar-se la possibilitat de trobar sortida a les mercaderies en una escala cada vegada major. Com hem vist, el mateix capital s'encarrega de crear allò que constitueix la condició

¹ Marx, Karl, *El capital*, volum II, Edicions 62, Barcelona, 1984, pàgina 227.

fonamental de l'acumulació. En el tom primer d'*El Capital*, Marx analitza i descriu minuciosament aquest procés. Ara bé, ¿sota quines condicions són realitzables els fruits d'aquesta explotació? Com troben sortida en el mercat? De què en depèn trobar-la? ¿Resideix potser en la força del capital o en l'essència del seu mecanisme de producció la possibilitat d'ampliar el mercat en la mesura de les seues necessitats, de la mateixa manera que adapta a aquestes el cens de les forces de treball? No, de cap manera. Ací es palesa la subordinació del capital a les condicions socials. Malgrat tot allò que el distingeix radicalment d'altres formes històriques de producció, el règim capitalista en té de comú que, en última instància, encara que subjectivament no tinga més designi fonamental que el desig d'obtenir benefici, ha de satisfer objectivament les necessitats de la societat, sense que pugua assolir aquell designi subjectiu més que en la mesura que complisca aquesta missió objectiva. Les mercaderies capitalistes només troben sortida en el mercat i el benefici que atresoren només pot convertir-se en diners sempre que aquestes mercaderies satisfacen una necessitat social. Per consegüent, l'ascens constant de la producció capitalista, és a dir, la constant acumulació del capital, es troba vinculada a l'acreciment i desenvolupament no menys constant de les necessitats socials.

Però què entenem per necessitats socials? ¿Cal precisar i definir d'una manera concreta aquest concepte, cal mesurar-lo, o hem d'acontentar-nos amb aquesta vaguetat i imprecisió?

Si enfoquem les coses tal com se'ns presenten a primera vista a la superfície de la vida econòmica, en la vida diària, és a dir, des del punt de vista del capitalista individual, aquest concepte és, evidentment, indefinible. Un capitalista produeix i ven, per exemple, màquines. Els seus clients són altres capitalistes, que li compren les màquines per a produir amb elles de forma capitalista altres mercaderies. Per tant, aquell vendrà tantes més mercaderies de les que produeix com més amplien aquests la seua producció; podrà, doncs, acumular tant més ràpidament com major siga la celeritat amb què acumulen els altres, en les seues respectives branques de producció. Ací, en aquest exemple, "la necessitat social" a què ha d'atenir-se el nostre capitalista és la demanda d'altres capitalistes, i el desenvolupament de la seua producció té per premissa el desenrotllament de la d'aquests. Un altre produeix i ven queviures per als obrers. Aquest vendrà més i, per consegüent, acumularà més capital com més obrers treballen per a altres capitalistes (i per a ell), o, dit en altres termes, com més produïsquen i acumulen altres capitalistes. ¿Però de què depèn el que els "altres" puguen ampliar les seues indústries? Depèn, evidentment, de què "aquests" capitalistes, els productors de màquines o queviures, per exemple, els compren les seues mercaderies en una escala cada vegada major. Com es veu, a primera vista, la "necessitat social" de la que depèn l'acumulació de capital, sembla residir en aquesta mateixa, en la mateixa acumulació del capital. Com més acumule el capital, més acumula: a açò, a aquesta banalitat, o a aquest cercle viciós, mena l'examen superficial del problema. No hi ha manera de veure on resideix el punt d'arrencada, l'impuls inicial. No fem més que pegar voltes a la sènia i el problema se'ns va de les mans. Tal és el que ocorre si ho enfoquem des del punt de vista de les aparences del mercat, és a dir, des del punt de vista del capital individual, aquesta plataforma predilecta de l'economista vulgar.²

Però la cosa canvia i adquireix fisonomia i perfil segur tan prompte com enfoquem la producció capitalista en el seu conjunt, des del punt de vista del capital total, que és, en última instància, l'únic criteri segur i decisiu. Aquest és, en efecte, el criteri que Marx aplica i desenrotlla per primera vegada sistemàticament en el segon tom d'*El Capital*, però que serveix de base a tota la seua teoria. En realitat, l'autarquia privada dels capitals aïllats no és més que la forma externa, l'aparença superficial de la vida econòmica, aparença que l'economista vulgar confon amb la realitat de les coses, erigint-la en font única de coneixement. Per de sota aquesta aparença superficial, i per damunt de tots els antagonismes de la competència, està el fet indestructible que els capitals aïllats formen socialment un tot i que la seua existència i la seua dinàmica es regeixen per lleis socials comunes, tot i que aquestes s'hagen d'imposar, per la

² Servisca d'exemple del que són aquests economistes el crític del meu llibre en el *Vorwärts*: G. Eckhstein, el qual, després de prometre al lector amb gran suficiència al començament del seu article, que l'adoctrinarà sobre què són les necessitats socials, no fa més que fer voltes al voltant de la seua cua, com el gat, sense moure's del lloc, per a acabar i acaba dient que la qüestió "no és tan senzilla ni tan fàcil". I és veritat. És molt més fàcil i més senzill estampar unes quantes frases insubstancials.

manca de pla i l'anarquia del sistema actual, a esquenes del capitalista individual i contra la seua consciència, a força de voltes i desviacions.

Si enfoquem la producció capitalista com un tot, veurem que les necessitats socials són també una magnitud tangible, fàcil de definir.

Imaginem-nos que totes les mercaderies produïdes en la societat capitalista al cap d'un any es reuniren en un lloc, apilades en un gran munt, per a fornir-les en bloc a la societat. De seguida veurem com aquesta massa de mercaderies esdevé, com la cosa més natural del món, en tota una sèrie de porcions de distinta classe i finalitat.

En tot tipus de societat i en tot temps, la producció ha d'atendre, d'una manera o d'un altra, a dos comeses. En primer lloc, a alimentar, vestir i satisfer, bé o mal, mitjançant objectes materials, les necessitats físiques i culturals de la societat; és a dir, per a resumir, a produir mitjans de vida, en el sentit més ampli d'aquesta paraula, per a totes les capes de la població. En segon lloc, per tal d'assegurar la continuació de la societat i, per tant, la seua pròpia persistència, tota forma de producció ha de reposar constantment els mitjans de producció consumits: matèries primeres, ferramentes i instruments de treball, fàbriques i tallers, etc. Sense la satisfacció d'aquestes dues necessitats primàries i elementals de tota societat humana, no es concebrien el desenvolupament de la cultura ni el progrés. I la producció capitalista ha d'atendre també, malgrat tota l'anarquia que hi regna i tots els interessos d'obtenció de benefici que s'hi encreuen, a aquests dos requisits elementals.

Per tant, en aqueix munt immens de mercaderies capitalistes que ens hem imaginat, trobarem abans que res una porció considerable de mercaderies destinades a reposar els mitjans de producció consumits durant l'any anterior. Entre aquestes es compten les noves matèries primeres, màquines, edificis, etc. (allò que Marx anomena "capital constant"), que els diversos capitalistes produeixen els uns per als altres en les seues indústries i que necessàriament s'han de canviar entre si perquè la producció pugui funcionar en l'escala que tenia fins allí. I com (segons el supòsit de què partim) són les mateixes indústries capitalistes les que subministren tots els mitjans de producció necessaris per al procés de treball de la societat, ens trobem que aquest intercanvi de mercaderies en el mercat capitalista és, com si diguérem, un assumpte de règim intern, una incumbència domèstica dels productors entre si. Els diners necessaris per a mantenir en marxa aquest intercanvi de mercaderies en tots els seus aspectes surt, naturalment, de les butxaques de la classe capitalista (ja que tot empresari ha de disposar per endavant del capital necessari per a alimentar la seua indústria) i retorna, per descomptat, després d'efectuar-se l'intercanvi en el mercat, a aqueixes mateixes butxaques.

Com ací ens limitem a suposar que els mitjans de producció es reposen en la mateixa escala d'abans, en resultarà que tots els anys serà necessària la mateixa suma de diners per a permetre periòdicament a tots els capitalistes que es proveïsquen els uns als altres de mitjans de producció i que el capital invertit torne a les seues butxaques despresa d'algun temps.

Però en la massa capitalista de mercaderies s'hi ha de contenir també, com en tota societat, una part molt considerable destinada a oferir mitjans de vida a la població. Ara bé, ¿com es distribueix la població en la societat capitalista, i com obté els seus mitjans de vida? Dues formes fonamentals caracteritzen el règim capitalista de producció. La primera és l'intercanvi general de mercaderies, la qual cosa vol dir, en aquest cas, que cap individu de la població rep de la massa social de mercaderies ni gens ni mica si a canvi no hi lliura diners, mitjans de compra per a adquirir-les. La segona és el sistema capitalista de l'assalariat, és a dir, un règim en què la gran massa del poble treballador només obté mitjans de compra per a l'adquisició de mercaderies lliurant la seua força de treball al capital i que la classe posseïdora només aconsegueix mitjans de vida explotant aquesta relació. En resulta que la producció capitalista, pel mer fet d'existir, pressuposa, com a premissa, l'existència de dues grans classes de població: capitalistes i obrers, classes de població radicalment distintes l'una de l'altra en allò que fa a l'aprovisionament de mitjans de vida. Per molt indiferent que siga la vida de l'obrer per al capitalista, els obrers han de rebre, almenys, l'aliment indispensable perquè la seua força de treball pugui desplegar-se al servei del capital i perquè aquest hi tinga la possibilitat de prosseguir l'explotació. Per tant, la classe capitalista assigna als obrers tots els anys una part de la massa total de mercaderies elaborades per aquests, la part de mitjans de vida

estrictament indispensable per a servir-se d'ells en la producció. Els obrers adquireixen aquestes mercaderies amb els salaris que els seus patrons els lliuren en forma de diners. Per mitjà de l'intercanvi, la classe obrera percep, doncs, de la classe capitalista tots els anys, per la venda de la seua força de treball, una determinada suma de diners, que, al seu torn, canvia per una quantitat de queviures i mitjans de vida, sortida d'aqueixa massa social de mercaderies que és propietat dels capitalistes, quantitat que varia segons el seu nivell cultural i la puixança de la lluita de classes. Com hom veu, el diner, que serveix de mediador per a aquest segon gran intercanvi de la societat, surt també de les butxaques de la classe capitalista: el capitalista, per a posar en marxa la seua empresa, ha d'avançar allò que Marx anomena "capital variable", o siga, el capital en diners, necessari per a comprar la força de treball. Però aquests diners, tan prompte com els obrers compren tots els seus queviures i mitjans de vida (com estan obligats a fer per al seu propi manteniment i el de la seua família), torna, al cèntim, a la butxaca dels capitalistes com a classe. No en va són industrials capitalistes els que venen als obrers, com a mercaderies, els seus mitjans de subsistència. Vegem ara què ocorre amb el consum dels mateixos capitalistes. Els mitjans de consum de la classe capitalista li pertanyen ja a ella, com a massa de mercaderies, abans d'iniciar-se l'intercanvi, i li pertanyen per virtut del règim capitalista, segons el qual, *totes* les mercaderies sense distinció (a excepció d'una sola: la força de treball) vénen al món com a propietat del capital. Però aquests mitjans de vida "més escollits" neixen, precisament, per ser mercaderies, com a propietat de tota una sèrie de capitalistes individuals aïllats, és a dir, com a propietat privada de cada capitalista individual. Per això, perquè la classe capitalista pugui gaudir la massa de queviures i mitjans de consum que li correspon, ha de mitjançar (com tractant-se del capital constant) un intercanvi permanent i general entre els capitalistes tots. Aquest intercanvi social té també per agent el diner, i les quantitats necessàries per a aquestes atencions han de ser posades en circulació, com en els altres casos, pels mateixos capitalistes, alhora que es tracta, com en la renovació del capital constant, d'una incumbència de caràcter intern, domèstic, de la classe capitalista. I aquestes sumes de diners retornen igualment, efectuat l'intercanvi, a les butxaques de la classe capitalista, de què van sortir.

El mateix mecanisme de l'explotació capitalista, que regula tot el règim de l'assalariat, es cuida que tots els anys es fabrique la quantitat necessària de mitjans de consum amb el luxe exigint pels capitalistes. Si els obrers només produïren els mitjans de consum necessaris per a la seua pròpia conservació, donar-los treball no tindria raó de ser per al capital. Açò només té sentit, des del punt de vista capitalista, a partir del moment en què l'obrer, després de cobrir les seues pròpies necessitats, a les que correspon el salari, assegura també la vida dels seus "protectors", és a dir, crea, per a emprar l'expressió de Marx, "plusvàlua" per al capitalista. Entre altres coses, aquesta plusvàlua serveix perquè la classe capitalista visca, com les altres classes explotadores que la precediren en la història, amb la folgança i el luxe que abelleix. Aconseguit açò, als capitalistes no els resta més que atendre, distribuint-se mútuament les corresponents mercaderies i preparant els diners necessaris per a això, a la dura i ascètica existència de la seua classe i a la seua natural perpetuació.

Amb açò, hem separat de la nostra gran massa social de mercaderies dues categories considerables: mitjans de producció, destinats a renovar el procés de treball, i mitjans de vida, destinats a assegurar el manteniment de la població, o siga, de la classe obrera, d'una part, i d'una altra de la classe capitalista.

Hi haurà qui pense, sens dubte, que açò que hem exposat fins ací no és més que una fantasmagoria. ¿Quin capitalista sap avui ni es preocupa tampoc de saber quant ni què fa falta per a reposar el capital global de la societat, ni per a alimentar a tota la classe obrera i a tota la classe capitalista en bloc? Lluny d'això, avui tot industrial produeix en una competència cega amb els altres, i cap d'ells veu més enllà dels seus propis nassos. No obstant això, en els fons de tot aquest caos de la competència i de l'anarquia hi ha, evidentment, normes invisibles que s'imposen; necessàriament ha d'haver-les, perquè d'una altra manera ja fa molt de temps que la societat capitalista s'hauria enfonsat. I l'economia política, en tant que ciència, no té més raó de ser, ni la teoria marxista persegueix tampoc, conscientment, un altre disseny que descobrir aqueixes lleis ocultes que posen ordre i harmonia en el caos de les economies privades, imprimint-les unitat social. Aquestes lleis objectives invisibles de l'acumulació capitalista (acumulació de capital mitjançant l'acreciment progressiu de la producció) són les que hem d'investigar ací. El fet que aquestes lleis que posem de manifest ací no presidisquen la

conducta conscient dels capitals aïllats posats en acció; el fet que en la societat capitalista no existisca, en realitat, un òrgan general de direcció cridat a fixar i a posar en pràctica aquestes lleis amb plena consciència de la seua missió, només vol dir que la producció actual camina com un cec, per temptejos, i compleix amb la seua comesa a força de produir poc o massa, obrint-se pas a través de tota una sèrie d'oscil·lacions de preus i de crisi. Però aquestes oscil·lacions de preus i aquestes crisis tenen, si bé es mira, una raó de ser per a la societat, enfocada en conjunt, ja que són les que canalitzen a cada pas la producció privada caòtica i descarrilada dins dels camins perduts, evitant que s'estavelle. Així, doncs, quan ací, seguint els ensenyaments de Marx, intentem traçar amb poques paraules la relació entre la producció capitalista en conjunt i les necessitats socials, prescindim dels *mètodes* específics (oscil·lacions de preus i crisi) amb què el capitalisme regula aquella relació, per a mirar el fons del problema.

Hem vist que de la gran massa social de mercaderies surten dues grans porcions: aquelles a què ens hem referit. Però açò no basta ni pot bastar. Si l'explotació dels obrers no tingués més finalitat que assegurar als seus explotadors una vida d'opulència, la societat actual seria una espècie de societat esclavista modernitzada o de feudalisme medieval posat al dia, i no la societat capitalista en què vivim. La raó de ser vital i la missió específica d'aquest tipus de societat és el benefici en forma de diners, l'acumulació de capital-diners. Per tant, el vertader sentit històric de la producció actual comença allí on l'explotació sobrepassa aquella línia. La plusvàlua, a més de bastar per a atendre a l'existència "digna" de la classe capitalista, ha de ser prou folgada perquè hom puga destinar-ne una part a l'acumulació. Més: aquesta finalitat primordial és tan decisiva, que els obrers només troben treball, i per tant possibilitats per a procurar-se mitjans de consum, en la mesura que creen aquest benefici destinat a l'acumulació i les perspectives siguen propícies per a que puga acumular-se, realment i vertaderament, en forma de diners.

Per consegüent, en el nostre imaginari estoc general de mercaderies de la societat capitalista s'hi ha de contenir, a més de les dues porcions conegudes, una tercera que no es destine ni a reposar els mitjans de producció consumits ni a mantenir els capitalistes i els obrers. Una porció de mercaderies que continga aqueixa part inapreciable de la plusvàlua arrencada als obrers, en què resideix, com diem, la raó de ser vital del capitalisme: el benefici destinat a la capitalització, a l'acumulació. ¿Quina classe de mercaderies són aquestes i qui ofereix demanda per a elles en la societat, és a dir, qui se les pren als capitalistes, permetent-los, per fi, embutxacar-se en diners comptants la part primordial del benefici?

Amb açò, toquem al vertader nervi del problema de l'acumulació, i hem d'examinar totes les temptatives que s'han fet per a resoldre'l.

¿Pot partir aqueixa demanda dels obrers, als qui es destina la segona porció de mercaderies de l'estoc social? Sabem que els obrers no posseeixen més mitjans de compra que aquells que els subministren els industrials en forma de salari, salari que els permet adquirir la part del producte global de la societat estrictament indispensable per a viure. Esgotat el salari, no poden consumir ni un cèntim més de mercaderies capitalistes, per moltes i grans que siguen les seues necessitats. A més, l'aspiració i l'interès de la classe capitalista tendeixen a mesurar aquesta part del producte global de la societat consumida pels obrers i els mitjans de compra destinats a això, no amb esplendidesa precisament, sinó, per contra, amb la màxima estretor. Perquè, des del punt de vista dels capitalistes com a classe (i és molt important tenir en compte aquest punt de vista i no confondre'l amb les idees si fa o no fa confuses que puga formar-se un capitalista individual), els obrers no són, per al capitalisme, compradors de mercaderies, "clients" com altres qualssevol, sinó simplement força de treball, la manutenció dels quals a costa d'una part del seu producte constitueix una trista necessitat, necessitat que cal reduir, naturalment, al mínim socialment indispensable.

¿Potser pot partir dels mateixos capitalistes la demanda per a aquesta última porció de la seua massa social de mercaderies, si estenen el radi del seu consum privat? La cosa seria, per si mateixa, factible, tanmateix que el luxe de la classe dominant, i no sols el luxe, sinó els capritxos i fantasies de tot gènere, deixen ja poc que desitjar. Però, si els capitalistes es gastaren alegrement la plusvàlua íntegra extreta als seus obrers, l'acumulació cauria per la seua base. La societat moderna retrocediria (retrocés totalment fantàstic, des del punt de vista del capital) a una espècie de societat esclavista o de feudalisme modernitzats. I allò que pot

ocórrer i a vegades es posa en pràctica amb tota gelosia és el contrari precisament: l'acumulació capitalista amb formes d'explotació pròpies de l'esclavitud o de la servitud de la gleba va perdurar fins després de mitjan del segle passat als Estats Units, i pot hom observar-la encara avui a Alemanya i en distintes colònies d'ultramar. Però el cas oposat, o siga, la forma moderna de l'explotació, l'assalariat lliure, combinat amb la dissipació vella, antiga o feudal, de la plusvàlua, oblidant l'acumulació, seria un delictes contra l'esperit sant del capitalisme i és senzillament inconcebible. Tornem a trobar-nos ací, evidentment, amb què no coincideixen, ni de bon tros, el punt de vista del capital global amb el dels capitalistes individuals. Per a aquests, el luxe dels "grans senyors", per exemple, constitueix una abellidora dilatació de la demanda, i per tant una magnífica i gens menyspreable ocasió per a acumular. En canvi, per als capitalistes tots com a classe, la dilapidació de tota la plusvàlua en forma de luxe seria una bogeria, un suïcidi econòmic, ja que suposaria matar d'arrel l'acumulació.

¿D'on poden sortir, doncs, els compradors, els consumidors per a aqueixa porció social de mercaderies sense la venda de la qual no seria possible l'acumulació? Fins ara, hi ha una cosa clara, i és que aqueixos consumidors no poden sortir de la classe obrera ni de la classe capitalista.

¿Però és que en la societat no hi ha tota una sèrie de sectors, els empleats, els militars, el clero, els intel·lectuals, els artistes, etc., que no compten entre els capitalistes ni entre els obrers? ¿Potser tots aquests sectors de la població no han d'atendre també a les seues necessitats de consum? ¿No seran ells els consumidors que cerquem per al romanent al·ludit de mercaderies? Per descomptat, per al capitalista individual, indubtablement. Però la cosa canvia si enfoquem tots els capitalistes com a classe, si tenim en compte, no els capitals aïllats, sinó el capital global de la societat. En la societat capitalista, tots aqueixos sectors i professions a què al·ludim únicament són, econòmicament considerats, apèndixs o satèl·lits de la classe capitalista. Si investiguem d'on surten els recursos dels empleats, militars, clero, artistes, etc., hi veurem que surten en part de la butxaca dels capitalistes i en part (per mitjà del sistema dels impostos indirectes) dels salaris de la classe obrera. Per tant, aquests sectors no compten ni poden comptar, econòmicament considerats, per al capital global de la societat com a classe especial de consumidors, ja que no posseeixen potència adquisitiva pròpia, trobant-se compresos ja en el consum de les dues grans masses: els capitalistes i els obrers.

De moment, no veiem, doncs, d'on poden sortir els consumidors, els clients per a donar sortida a aquesta última porció de mercaderies, sense la venda de la qual no hi ha acumulació possible.

I és la veritat que la solució del problema no pot ser més senzilla. Tal vegada ens estiga ocorrent això d'aquell genet que cercava desesperadament el cavall que muntava. ¿Potser no seran també els capitalistes els consumidors recíprocs d'aquesta resta de mercaderies a què cerquem sortida, no per a menjar-se-les, certament, sinó per a posar-les al servei de la nova producció, al servei de l'acumulació? Perquè, ¿què és l'acumulació sinó l'acreciment de la producció capitalista? Ara bé, per a açò caldria que aquelles mercaderies no fossen precisament articles de luxe destinats al consum privat dels capitalistes, sinó mitjans de producció de tot gènere (nou capital constant) i mitjans de consum per a la classe treballadora.

Està bé. Però el cas és que semblant solució no faria més que ajornar la dificultat per uns moments. En efecte, concedit que l'acumulació s'engegue i que, l'any següent, la producció incrementada llence al mercat una massa molt major de mercaderies que la de l'any actual, sorgeix aquesta qüestió: ¿on trobar, *quan aqueix moment arribe*, la sortida per a aquesta massa de mercaderies acrescudes?

Potser es contestarà que aquesta massa acrescuda de mercaderies tornarà a ser consumida l'any següent per l'intercanvi mutu entre els capitalistes, emprant-se per tots ells per a acréixer novament la producció, i així successivament, d'un any a un altre. Però açò no seria més que uns cavallets que giraria en el buit sense parar. Açò no seria acumulació capitalista, és a dir, acumulació de capital-diners, sinó tot al contrari: produir mercaderies simplement per produir-les, cosa que, des del punt de vista capitalista, constitueix el més complet absurd. Si arribem a la conclusió que els capitalistes, considerats com a classe, són sempre els consumidors de les seues pròpies mercaderies, de la seua massa global de mercaderies (prescindint de la part que

necessàriament han d'assignar a la classe obrera per a la seua conservació), si són ells sempre els que es compren a si mateixos les mercaderies produïdes amb els seus propis diners i els que han de convertir en or d'aquesta manera la plusvàlua que tanquen aquelles, això equivaldrà a reconèixer que l'acreixement dels beneficis, l'acumulació per part de la classe capitalista és un fet impossible.

Perquè pugui haver-hi acumulació, necessàriament han d'existir clients distints per a la porció de mercaderies que contenen el benefici destinat a l'acumulació, clients que tinguen de font pròpia els seus mitjans adquisitius i no necessiten anar a cercar-los a la butxaca dels capitalistes, com ocorre amb els obrers o amb els col·laboradors del capital: funcionaris públics, militars, clero i professions liberals. Ha de tractar-se, doncs, de clients que obtindrien els seus mitjans adquisitius com a fruit d'un intercanvi de mercaderies, i per tant d'una producció de mercaderies, que es desenvolupe el marge de la producció capitalista; s'ha de tractar, en conseqüència, de productors dels mitjans de producció dels quals no tinguen la categoria de capital i als que hom no pugui incloure en cap de les dues categories de capitalistes i obrers, encara que, per unes raons o per altres, brinden un mercat a les mercaderies del capitalisme.

Quins poden ser aquests clients? En la societat actual, no hi ha més classes ni més sectors socials que els obrers i els capitalistes amb tota la seua cohort de paràsits.

Hem arribat al nervi del problema. En el tom segon d'*El Capital*, Marx parteix, com en el primer tom, del supòsit que la producció capitalista és la forma única i exclusiva de producció. En el tom primer diu: "Aquí es fa abstracció del comerç d'exportació, a través del qual una nació pot convertir articles de luxe en mitjans de producció o de subsistència i *viceversa*. Per a entendre l'objecte de la recerca en tota la seva puresa i lliure de circumstàncies perturbadores concorrents hem de considerar aquí tot el món del comerç com una nació i presuposar que la producció capitalista s'ha consolidat arreu i s'ha apoderat de totes les branques de la indústria."³ I en el tom segon: "... perquè ací hi ha només dues classes: la classe obrera, que disposa exclusivament de la seua força de treball, i la classe capitalista, que posseeix el monopoli dels mitjans de producció socials així como del diner."⁴ És evident que, sota aquestes condicions, en la nostra societat no existeixen més que capitalistes, amb tot el seu seguici, i proletaris assalariats; és inútil que vullguem descobrir altres capes socials, altres productors i consumidors de mercaderies. I si és així, ens trobem que l'acumulació capitalista s'enfronta, com m'he esforçat en demostrar, amb aqueix problema insoluble en què hem ensopegat.

Ja podem girar-nos cap a on vullguem; mentre reconeguem que en la societat actual no hi ha més classes que la capitalista i l'obrera, els capitalistes, considerats com a classe, es veuran en l'impossibilitat de desfer-se de les mercaderies sobrants per a convertir la plusvàlua en diners i poder, d'aquesta manera, acumular capital.

Però el supòsit de què parteix Marx no és més que una simple premissa teòrica, que ell assenta per a facilitar i simplificar la investigació. En realitat, la producció capitalista no és, ni de bon tros, règim únic i exclusiu, com tot el món sap i com el mateix Marx recalca de tant en tant a la seua obra. En tots els països capitalistes, fins i tot en aquells d'indústria més desenvolupada, queden encara, junt amb les empreses capitalistes agrícoles i industrials, nombroses manifestacions de tipus artesà i camperol, basades en el règim de la producció simple de mercaderies. En la mateixa Europa existeixen encara, al costat dels vells països capitalistes, altres en què predominen encara d'una manera molt considerable, com succeeix a Rússia, els països balcànics, escandinaus i Espanya, aquest tipus de producció artesana i camperola. I, finalment, junt amb els països capitalistes d'Europa i Amèrica del Nord, queden encara continents enormes en què la producció capitalista només comença a manifestar-se en uns quants centres dispersos, presentant en la immensitat de la seua superfície les més diverses formes econòmiques, des del comunisme primitiu fins al règim feudal, camperol i artesà. I totes aquestes formes de societat i de producció no sols coexisteixen o han coexistit amb el capitalisme, en pacífica convivència dins de l'espai, sinó que des dels començaments de l'era capitalista s'estableix entre elles i el capitalisme europeu un intens procés d'intercanvi de caràcter força particular. La producció capitalista, com a autèntica producció de masses que és, no té més remei que cercar clientela en els sectors camperols i artesans dels països vells i

³ Marx, Karl, *El capital*, volum II, Edicions 62, Barcelona, 1984, pàgina 254, nota 21ª.

⁴ Marx, Karl, *El capital*, volum IV, Edicions 62, Barcelona, 1986, pàgines 205-206.

en els consumidors de la resta del món, al mateix temps que no pot tampoc moure's tècnicament sense comptar amb els productes (mitjans de producció i de consum) de tots aquests sectors i països. Així s'explica que, des dels primers moments es desenvolupés entre la producció capitalista i el medi no capitalista que l'envoltava un procés d'intercanvi en què el capital, alhora que trobava la possibilitat de realitzar en diners comptant la seua plusvàlua, per als fins de la seua capitalització intensiva, s'aprovisionava de les mercaderies necessàries per a desenrotllar la seua pròpia producció, i, finalment, s'obria pas per a la conquesta de noves forces de treball proletaritzades, mitjançant la descomposició de totes aquelles formes de producció no capitalistes.

Però açò no és més que el contingut econòmic concís del procés a què ens referim. En la seua forma concreta de manifestar-se en la realitat, aquest fenomen forma el procés històric del desenvolupament del capitalisme en l'escena mundial amb tota la seua varietat agitada i multiforme.

En efecte, l'intercanvi del capital amb els mitjans no capitalistes comença ensopgant amb totes les dificultats pròpies de l'economia natural, amb el règim social tranquil i segur, i les necessitats restringides d'una economia camperola patriarcal i d'una societat d'artesanat. Per tal de resoldre aquestes dificultats, el capital acudeix a "remeis heroics", usa el destal del poder polític. En la mateixa Europa, el seu primer gest és derrocar revolucionàriament l'economia natural del feudalisme. Als països d'ultramar, el seu primer gest, l'acte històric amb què neix el capital i que des d'aleshores no deixa d'acompanyar ni un sol moment l'acumulació, és la submissió i l'anihilament de la comunitat tradicional. Amb la ruïna d'aquelles condicions primitives, d'economia natural, camperoles i patriarcals dels països vells, el capitalisme europeu obre la porta a l'intercanvi de la producció de mercaderies, converteix els seus habitants en clients obligats de les mercaderies capitalistes, i accelera, alhora, en proporcions gegantines, el seu procés d'acumulació, desfalcant d'una manera directa i descarada els tresors naturals i les riqueses atresorades pels pobles sotmesos al seu jou. Des de començaments del segle XIX aquests mètodes es desenvolupen paral·lelament amb l'exportació del capital acumulat d'Europa als països no capitalistes de la resta del món, on, sobre un nou camp, sobre les ruïnes de les formes indígenes de producció, conquereixen nous clients per a les seues mercaderies i, per tant, noves possibilitats d'acumulació.

D'aquesta manera, mitjançant aquest intercanvi amb societats i països no capitalistes, el capitalisme s'estén més i més, acumulant capitals a costa seua, alhora que els corroeix i els desplaça per a supllantar-los. Però com més països capitalistes es llencen a aquesta caça de zones d'acumulació i com més van escassejant les zones no capitalistes susceptibles de ser conquerides pels moviments d'expansió del capital, més aguda i rabiosa es fa la competència entre els capitals, transformant aquesta croada d'expansió en l'escena mundial en tota una cadena de catàstrofes econòmiques i polítiques, crisis mundials, guerres i revolucions.

D'aquesta manera, el capital va preparant la seua fallida per dos camins. D'una banda, perquè, en expansionar-se a costa de totes les formes no capitalistes de producció, camina vers el moment en què tota la humanitat es compondrà exclusivament de capitalistes i proletaris assalariats, i així es farà impossible, per tant, tota nova expansió i, com a conseqüència d'això, tota acumulació. D'una altra banda, en la mesura que aquesta tendència s'imposa, el capitalisme aguditza els antagonismes de classe i l'anarquia política i econòmica internacional en tals termes, que, molt abans que s'arribe a les últimes conseqüències del desenvolupament econòmic, és a dir, molt abans que s'impose en el món el règim absolut i uniforme de la producció capitalista, sobrevindrà la rebel·lió del proletariat internacional, que acabarà necessàriament amb el règim capitalista.

Tal és, en síntesi, el problema i la seua solució, com jo els veig. Semblarà a primera vista que es tracta d'una subtilesa purament teòrica. No obstant això, la importància pràctica del problema és força evident. Aquesta importància pràctica resideix en les seues connexions íntimes amb el fet més destacat de la vida política actual: l'imperialisme. Les característiques típiques externes del període imperialista, la lluita renyida entre els estats capitalistes per la conquesta de colònies i òrbites d'influència i possibilitats d'inversió per als capitals europeus, el sistema internacional d'emprèstits, el militarisme, els forts aranzels protectors, la importància predominant del capital bancari i dels consorcis industrials en la política mundial, són avui fets

del domini general. I la seua íntima connexió amb l'última fase del desenvolupament capitalista, la seua importància per a l'acumulació del capital, són tan evidents, que els coneixen i reconeixen obertament tant els defensors com els adversaris de l'imperialisme. Però els socialistes no poden limitar-se a aquest reconeixement purament empíric. Per a ells, és obligat investigar i descobrir amb tota exactitud les lleis econòmiques que regeixen aquestes relacions, les vertaderes arrels d'aqueix gran i bigarrat complex de fenòmens que forma l'imperialisme. En aquest com en tants altres casos, no podem lluitar contra l'imperialisme amb la seguretat, la claredat de mires i la decisió indispensables en la política del proletariat, si abans no enfoquem el problema en les seues arrels amb una absoluta claredat teòrica. Abans d'aparèixer *El Capital* de Marx, els fets característics de l'explotació, del plus treball i del benefici eren àmpliament coneguts. Però foren la teoria exacta i precisa de la plusvàlua i de la seua formació, la teoria de la llei del salari i de l'exèrcit industrial de reserva, fonamentades per Marx sobre la base de la seua teoria del valor, les que van assentar la pràctica de la lluita de classes sobre la base ferma, fèrria, amb què es desenvolupà fins a la guerra mundial el moviment obrer alemany i, seguint les seues empremtes, el moviment obrer internacional. Ja se sap que la teoria per si sola no basta i que, a vegades, amb la millor de les teories, pot seguir-se la més lamentable de les pràctiques; la fallida de la socialdemocràcia alemanya ho demostra d'una manera molt eloqüent. Però aquesta fallida no ha sobrevingut precisament per culpa de la consciència teòrica marxista, sinó malgrat ella, i l'únic camí per a remeiar-la és tornar a posar la realitat del moviment obrer d'acord i a l'uníson amb la seua teoria. L'orientació general de la lluita de classes, i el seu plantejament en un camp especial i important de problemes, només poden tenir un fonament ferm que servisca de trinxera a les nostres posicions en la teoria marxista, en els tresors tantes vegades inexplorats de les obres fonamentals de Marx.

Que les arrels econòmiques de l'imperialisme rauen, d'una manera específica, en les lleis de l'acumulació del capital, i s'hi han de posar en concordança, és cosa que no ofereix cap dubte, ja que l'imperialisme no és, en termes generals, segons demostra qualsevol apreciació empírica vulgar, més que un mètode específic d'acumulació. Ara bé, ¿com és possible açò si ens atenim tancadament al supòsit de què parteix Marx en el volum segon d'*El Capital*, al supòsit d'una societat basada exclusivament en la producció capitalista i que, per tant, la població es divideix tota ella en capitalistes i obrers assalariats?

Siga quina siga l'explicació que hom done dels ressorts econòmics i interns de l'imperialisme, hi ha una cosa que és per descomptat clara i que tot el món coneix, i és que l'essència de l'imperialisme consisteix precisament en estendre el capitalisme dels vells països capitalistes a noves zones d'influència i en la competència d'aquestes zones noves. Ara bé; en el tom segon del seu *El Capital*, Marx suposa, com hem vist, que el món sencer forma ja "una nació capitalista", havent estat superades totes les altres formes d'economia i de societat. ¿Com explicar, doncs, l'existència de l'imperialisme en una societat com aquesta, en què no hi ha cap marge per al seu desenvolupament?

En arribar ací, he cregut que era obligada la crítica. Admetre teòricament una societat exclusivament composta de capitalistes i obrers és un supòsit perfectament lícit i natural quan es persegueixen determinats fins d'investigació (com succeeix en el tom primer d'*El Capital*, amb l'anàlisi dels capitals individuals i de les seues pràctiques d'explotació a la fàbrica), però a mi em semblava que resultava inoportú i perturbador enfocar el problema de l'acumulació del capital social en bloc. Com aquest fenomen reflecteix el vertader procés històric de l'evolució capitalista, jo entenia que era impossible estudiar-lo sense tenir presents totes les condicions d'aquesta realitat històrica. L'acumulació del capital, concebuda com a procés històric, s'obre pas, des del primer dia fins a l'últim, en un mitjà de formacions capitalistes de la més diversa espècie, debatent-se políticament amb elles en lluita incessant i establint amb elles també un intercanvi econòmic permanent. I si açò és així, ¿com podria hom enfocar encertadament aquest procés i les lleis de la seua dinàmica interna aferrant-se a una ficció teòrica morta, per a la que no hi ha aquell medi ambient, aquella lluita, ni aquell intercanvi?

Era de l'opinió que, plantejades així les coses, la fidelitat a la teoria de Marx exigia precisament apartar-se de la premissa assentada en el tom primer d'*El Capital*, tan indicada i tan fructífera allí per a plantejar el problema de l'acumulació, concebuda com a procés global, sobre la base concreta de l'intercanvi entre el capital i el medi històric que el rodeja. Fent-ho així, l'explicació del procés es deriva, al meu entendre, dels ensenyaments fonamentals de Marx i es troba en

perfecta harmonia amb la resta de la seua obra econòmica mestra, sense que per a harmonitzar-lo amb ella haja que forçar res.

Marx planteja el problema de l'acumulació del capital global, però sense arribar a donar-li una solució. És cert que comença assentant com a premissa de la seua anàlisi la d'aquella societat purament capitalista, però sense desplegar completament l'anàlisi basant-s'hi, abans bé, interrompent-la precisament quan arribava a aquest problema cardinal. Per a il·lustrar les seues idees, traça alguns esquemes matemàtics, però a penes havia començat a interpretar-los en el sentit de les seues possibilitats pràctiques socials i a revisar-los des d'aquest punt de vista, quan la malaltia i la mort li arrancaren la ploma de la mà. La solució d'aquest problema, com la de tants altres, quedava reservada als seus deixebles, i la meua *Acumulació del capital* no perseguia una altra finalitat que la d'un assaig sobre aquest tema.

Cabia reputar encertada o falsa la solució proposada per mi, criticar-la, impugnar-la, completarla, donar al problema una altra solució. No se'n féu res, d'això. Va ocórrer quelcom inesperat: Els "tècnics" declararen que no existia cap problema que resoldre. Que les manifestacions de Marx en el segon tom d'*El Capital* bastaven per a explicar i esgotar el fenomen de l'acumulació i que en aquestes pàgines es demostrava de forma palmària, per mitjà dels esquemes, que el capital podia expansionar-se d'una manera excel·lent i la producció estendre's sense necessitat que existís en el món més producció que la capitalista, que aquesta tenia en si mateixa el seu mercat i que només la meua rematada ignorància i incapacitat per a comprendre allò que és l'ABC dels esquemes marxistes em podia haver portat a veure ací semblant problema.

És cert que entre els economistes es discuteix des de fa un segle sobre el problema de l'acumulació i sobre la possibilitat de realització de la plusvàlua: en els anys 1820 i següents, van ser les controvèrsies de Sismondi-Say, Ricard-Mac Culloch; en els anys 50 i següents, les polèmiques de Rodbertus i V. Kirchmann; en les dècades del 80 i del 90, les discussions entre els "populistes" russos i els marxistes. Els teòrics més eminents de l'economia política a França, Anglaterra, Alemanya i Rússia no han cessat de ventilar aquests problemes, abans i després de publicar-se *El Capital*, de Marx. I onsevulla que una aguda crítica social estimulava les inquietuds espirituals en matèria d'economia política, trobem els investigadors torturats per aquest problema.

És cert que el tom segon d'*El Capital* no és com el primer, una obra acabada, sinó una obra incompleta, una compilació solta de fragments i apunts si fa o no fa perfilats, d'aqueixos que els investigadors solen traçar per a posar en clar les seues pròpies idees, i que les malalties van impedir constantment al seu autor acabar, i entre aquests apunts, l'anàlisi de l'acumulació del capital global, últim capítol del manuscrit, és precisament el que més malparat en surt: només comprèn 35 míseres pàgines de les 450 amb què compta el llibre, quedant interromput bruscament.

Marx creia, segons el testimoni d'Engels, que aquest últim capítol del tom "necessitava una urgent refosa" i que no constituïa, sempre segons el mateix testimoni, "més que un estudi provisional del tema". En el transcurs de les seues investigacions, Marx anava deixant sempre per al final de la seua obra el problema de la realització de la plusvàlua, plantejant els dubtes que aquest problema li suggeria cada vegada sota una forma nova, palesava ja amb això la dificultat que el problema presentava.

És cert que entre les premisses d'aquest breu fragment en què Marx, al final del segon tom, tracta de l'acumulació; a les manifestacions del tom tercer, que descriu "la dinàmica global del capital", es revelen flagrants contradiccions, palesades en la meua obra fil per randa, contradiccions que afecten també diverses lleis importants del tom primer.

És cert que la tendència irresistible de la producció capitalista a penetrar als països no capitalistes es manifesta des de l'instant mateix en què aquella compareix en l'escena històrica, s'estén com un *ritornello* incessant al llarg de tota la seua evolució, beneficiant cada vegada més en importància, fins a esdevenir, per fi, des de fa un quart de segle, en arribar la fase de l'imperialisme, en el factor predominant i decisiu de la vida social.

És cert que tot el món sap que no hi ha hagut mai fins avui ni hi ha en l'actualitat un sol país en què impere amb caràcter únic i exclusiu la producció capitalista i que només existisquen capitalistes i obrers assalariats. Aqueixa societat ajustada a les premisses del segon tom d'*El Capital* no existeix ni ha existit mai en la realitat històrica concreta.

No importa. Els "savis" oficials del marxisme declaren que el problema de l'acumulació no existeix, que aquest problema ha quedat definitivament resolt per Marx. La curiosa premissa de l'acumulació en el segon tom no els destorba, perquè mai van veure-hi res de particular. Avui, obligats a fixar-se en aquesta circumstància, troben la singularitat com la cosa més natural del món, s'aferren obstinadament a aquesta manera de pensar i es revolten furiosament contra qui pretén descobrir un problema allí on el marxisme oficial s'ha passat anys i panys sense trobar més que complaença en si mateix.

Estem davant un cas tan pales de degeneració doctrinal, que només troba un precedent en aquell succeït anecdòtic dels erudits a la violeta que es coneix amb el nom de la història de la "full traspaperat" en els *Prolegòmens*, de Kant.

El món filosòfic passà un segle sencer debatent apassionadament entorn dels diversos misteris de la teoria kantiana, i molt especialment la dels *Prolegòmens*, i la interpretació d'aquesta teoria va provocar la creació de tota una sèrie d'escoles, enfrontades les unes amb les altres. Fins que el professor Waihinger aclarí, si no tots, almenys els més foscos d'aquests enigmes de la manera més senzilla del món demostrant que una part del paràgraf 4 dels *Prolegòmens*, que no hi havia manera de conciliar amb la resta del capítol, pertanyia al paràgraf 2, del que s'havia desglossat per un error d'impressió en l'edició original, per a col·locar-lo en un lloc que no era el seu. Avui, qualsevol lector senzill de l'obra se n'adona immediatament. Però no així els erudits a la violeta, que es van passar un segle sencer construint llargues i profundes teories sobre un error d'impremta. No ha faltat, en efecte, un home carregat de ciència i professor a la Universitat de Bona, que es despenjà amb quatre articles en els *Quaderns filosòfics*, demostrant ce per be, i molt enutjat, que "no hi havia tal transposició de fulls"; que, lluny d'això, aquell error d'impressió ens presentava de cos sencer, en tota la seua puresa i autenticitat, la teoria de Kant, i que qui s'atrevis a parlar ací d'un error tipogràfic era que no entenia ni una paraula de la filosofia kantiana.

Quelcom semblat és el que fan avui els "savis" en aferrar-se a la premissa del tom segon d'*El Capital* de Marx i als esquemes matemàtics traçats per ell. El dubte cardinal de la meua crítica és que aquests esquemes matemàtics puguen provar res en matèria d'acumulació, ja que el supòsit històric de què parteixen és insostenible. I a aquest dubte vol hom contestar dient: la solució dels esquemes no pot ser més clara; *per tant*, el problema de l'acumulació està resolt, no existeix.

Pot haver exemple més eloqüent del culte ortodox a les fórmules?

Otto Bauer procedeix a investigar en el *Neue Zeit* el problema plantejat per mi, el problema de com es realitza la plusvàlua, en els termes següents: construeix quatre grans quadres amb xifres, i no es contenta amb les lletres llatines que Marx emprava per a designar abreujadament el capital constant i el variable, sinó que posa de la seua collita, a més, unes quantes lletres gregues. Gràcies a açò, els seus quadres presenten un aspecte més aterridor encara que els esquemes d'*El Capital* de Marx. L'autor es proposa demostrar-nos amb tot aquest aparell com donen sortida els capitalistes, després de renovar el capital consumit, a aquell romanent de mercaderies en què es tanca la plusvàlua destinada a la capitalització; "però, a més (després de reposar els mitjans de producció vells), els capitalistes aspiren a invertir en ampliar la indústria existent o en crear noves indústries, la plusvàlua acumulada per ells durant el primer any. Si l'any següent es proposen invertir un capital incrementat en 12.500, tenen necessàriament que construir ja des d'ara noves fàbriques, comprar noves màquines, reforçar les seues existències de matèries primeres, etc., etc." (*Neue Zeit*, 1913, número 24, pàgina 863)

Així quedaria resolt el problema. Si "els capitalistes aspiren" a estendre la seua producció, necessiten, evidentment, més mitjans de producció que abans, i els uns ofereixen sortida a les mercaderies dels altres, i viceversa. Al mateix temps, necessitaran més obrers i, per tant, més

mitjans de consum per a aquests obrers, mitjans de consum elaborats també per ells mateixos. D'aquesta manera es donarà sortida a tot l'excedent de mitjans de producció i de consum, i l'acumulació podrà seguir el seu curs. Com es veu, tot depèn que els capitalistes "aspiren" en realitat a estendre la seua producció. I per què no hi aspiraran? Ja ho crec que "aspiren"! "Heus aquí com pot realitzar-se tot el valor de la producció d'ambdues òrbites, i per tant, tota la plusvàlua", declara Bauer triomfant, deduint-hi la conclusió següent:

"De la mateixa manera, seguint el quadre IV ens convencerem que el valor íntegre de la producció d'ambdues òrbites troba sortida sense interrupció i la plusvàlua total es realitza en cadascun dels anys següents. La camarada Luxemburg s'equivoca, per tant, quan creu que la part de plusvàlua acumulada pot no realitzar-se" (lloc citat, pàgina 866).

Però Bauer no adverteix que per a arribar a aquest brillant resultat no feien falta càlculs tan llargs i tan minuciosos sobre els seus quatre quadres, amb fórmules amples i llargues, agafades entre claudàtors quadrats i triangulars. En efecte, el resultat a què ell arriba no es desprèn, ni de bon tros, de les seues fórmules, sinó que és, senzillament, la premissa de què parteix. Bauer es limita a donar per fet allò que es tractava de demostrar; a això es redueix tota la seua "demostració".

Quan un capitalista vol ampliar la producció, i vol ampliar-la, poc més poc menys, en les mateixes proporcions del capital addicional que posseeix, li basta de col·locar el nou capital en la pròpia producció capitalista (sempre que, naturalment, que produïska tots els mitjans de producció i de consum necessaris); fent-ho així, no li quedarà cap romanent invendible de mercaderies; hi ha res més clar ni més senzill? ¿Cal acudir a fórmules esguitades de lletres llatines i gregues per a "provar" açò, que és l'evidència mateixa?

Allò que es tracta de saber és si els capitalistes, que "aspiren" sempre, com és lògic, a acumular, poden fer-ho; és a dir, si troben o no sortida, mercat, per a la seua producció a mesura que aquesta es va acreixent, i on. I a aquesta pregunta no es pot contestar amb operacions aritmètiques infestades de xifres imaginàries sobre el paper, sinó amb l'anàlisi de les lleis economicosocials que regeixen la producció.

Si preguntem a aquests "savis": que els capitalistes "aspiren" a ampliar la producció està molt bé, però ¿a qui vendran, si ho aconsegueixen, la massa acrescudada de les seues mercaderies?, ens contestaran: "Els mateixos capitalistes s'encarregaran de donar-los sortida en les seues indústries, conforme vagen creixent, ja que ells "aspiren" sempre a estendre constantment la producció."

"I els esquemes mateixos s'encarreguen de demostrar qui compra els productes", declara lapidàriament G. Eckstein, el crític del *Vorwärts*.⁵

En una paraula, els capitalistes amplien tots els anys la seua producció exactament en la mesura de la plusvàlua per ells atresorada, obrint així mercat als seus propis productes, raó per la qual aquest assumpte no els produeix cap gènere d'afany. Aquesta afirmació és el punt de partida de tota l'argumentació. Però, per a fer una afirmació semblant, no cal acudir a fórmules matemàtiques de cap espècie que, a més, no podrien mai provar-la. La idea simplista que les fórmules matemàtiques són el principal ací i poden provar la *possibilitat* econòmica de semblant acumulació, és un exemple que fa riure de la "saviesa" d'aquests guardians del marxisme i farà Marx regirar-se a la seua tomba.

A Marx no se li va ocórrer mai, ni en somnis, pensar que els seus esquemes matemàtics tingueren el valor de *proves* per a demostrar que l'acumulació només podia donar-se en una societat integrada per capitalistes i obrers. Marx investigà la mecànica interna de l'acumulació capitalista, posant de manifest les lleis econòmiques concretes que governen aquest procés. La seua argumentació és, poc més poc menys, aquesta: perquè puga existir acumulació del capital global de la societat, és a dir, de la classe capitalista en bloc, han de mitjançar certes

⁵ I al igual, A Pannekoek, en el *Bremer Bürgerzeitung* del 29 de gener de 1913: "La resposta la dona el mateix esquema de la manera més senzilla, perquè tots els productes troben sortida en ell [és a dir, sobre el paper del periòdic en què l'autor escriu]. Els compradors són els mateixos capitalistes i obrers... No hi ha, doncs, problema que resoldre."

relacions quantitatives molt precises entre les dues grans seccions de la producció social: la dels mitjans de producció i la dels mitjans de consum. Només quan es donen i es respecten aquestes relacions, de tal manera que un dels grans sectors de la producció treballa constantment per a l'altre, pot desenvolupar-se l'augment progressiu de la producció i, amb ella (com la finalitat a què respon tot), l'acumulació també progressiva de capital en ambdues esferes. Ara bé, per a exposar clarament i amb tota precisió el seu pensament, Marx traça un exemple matemàtic, un esquema amb xifres imaginàries, dient: tal és la proporció que han de mantenir entre si els distints factors de l'esquema (capital constant, capital variable i plusvàlua) perquè pugui desenrotllar-se l'acumulació.

Entenga hom bé: per a Marx, els esquemes matemàtics no són més que exemples destinats a il·lustrar el seu pensament econòmic, de la mateixa manera que el *Tableau économique* de Quesnay no és més que un exemple il·lustratiu de la seua teoria, i els mapes de l'univers traçats en distintes èpoques una il·lustració de les idees astronòmiques i geogràfiques imperants en cada una d'elles. Si les lleis de l'acumulació demostrades, o millor dit, esbossades fragmentàriament per Marx, són o no exactes, només podrà provar-ho, evidentment, la seua anàlisi econòmica, la seua comparació amb altres lleis demostrades per Marx, l'examen de les diverses conseqüències a què condueixen, la demostració de les premisses que parteixen, etc. Però ¿què pensar de "marxistes" que rebutgen com una quimera de cervells malalts tot allò que comporte una crítica semblant, prenent que l'exactitud d'aqueixes lleis està prou *provada pels esquemes matemàtics*? Jo m'atreisc a dubtar que una societat formada exclusivament per capitalistes i obrers, com aquella en què es basa l'esquema de Marx, deixi marge a l'acumulació, i opine que el desenvolupament de la producció capitalista en bloc no pot tancar-se als quadres d'un esquema que reflecteix la relació entre diverses empreses purament capitalistes. I els "savis" em contesten: clar que és possible això! Que és possible ho prova clarament "el quadre IV", "ho demostren palesament els esquemes"; és a dir, que el fet que totes les sèries numèriques imaginàries posades com a exemple es puguin sumar i restar netament sobre el paper, demostren allò que es tractava de demostrar.

En l'Antiguitat, la gent creia en l'existència de diversos sers fabulosos: gnoms, homes amb un ull al front, amb un braç i una cama, etc. Potser dubtem que existiren mai aquests sers? No cal més que obrir un mapa universal qualsevol d'aquells temps i els veurem pintats. ¿Vol hom més *prova* que aquelles creences dels nostres avantpassats responien plenament a la realitat? Però posem un exemple més concret.

Suposem que per al traçat d'un ferrocarril des de la ciutat X a la ciutat Y s'estableix un càlcul de despeses, es xifra amb tota precisió el volum que ha d'aconseguir el tràfic anual de persones i mercaderies per a poder cobrir les despeses d'amortització, les despeses d'explotació, alimentar les "reserves" usuals i abonar, a més, als accionistes un dividend "prudencial", del 5 %, per exemple, en un principi, i després del 8 %. ¿Què interessa als fundadors de la companyia ferroviària? Els interessa, abans que res, naturalment, saber si el ferrocarril projectat assolirà o no en la realitat el volum de tràfic necessari per a garantir la rendibilitat prevista en el pla de cost. I, evidentment, per a contestar a aquesta pregunta és necessari disposar de dades sobre el tràfic que s'haja vingut desenrotllant fins ara al trajecte en qüestió, sobre la seua importància per al comerç i la indústria, desenvolupament de la població a les ciutats i els pobles que ha de servir el ferrocarril i tota altra sèrie de factors econòmics i socials. Però què pensariem d'aquell que ens digués: ¿els preocupa a vostès la rendibilitat d'aquest ferrocarril? Per Déu! El càlcul de cost ho explica amb tota claredat. S'hi diu a quant ascendeix el tràfic de persones i mercaderies i s'hi demostra que aquests ingressos llençaran un dividend inicial del 5 %, que més tard es convertirà en el 8 %. I qui no ho veja és que no ha comprès el sentit, la finalitat ni la importància del pla de cost⁶. Qualsevol persona en el seu sa judici donaria a entendre el saberut, aixecant-se de muscles desdenyosament, que el seu lloc era el manicomi o el quart dels xiquets. I el trist és que en el món dels guardians oficials del marxisme, aquests saberuts formen l'areòpag dels "savis" encarregats de discernir amb la seua alta saviesa qui comprèn i qui tergiversa "el sentit, la finalitat i la importància dels "esquemes" marxistes".

⁶ "Els mateixos esquemes s'encarreguen de demostrar qui compra els productes," "La camarada Luxemburg ha tergiversat radicalment el sentit, la finalitat i la importància dels esquemes de Marx." (C. Eckstein, *Vorwärts* del 16 de febrer de 1913, suplement)

¿Ara bé, on està el nervi de la concepció que, segons sembla, “proven” els esquemes? La meua objecció era que perquè pogués haver-hi acumulació havia de donar-se la possibilitat de col·locar en escala cada vegada major les mercaderies productives, transformant en diners el benefici contingut en elles. Sense açò, no és possible que la producció s'estenga progressivament ni es possible, per tant, que hi haja acumulació progressiva. Vegem ara on troben els capitalistes, considerats com a classe, en bloc, aquest mercat progressiu. Els meus crítics contesten: el troben en ells mateixos, ja que en ampliar més i més les seues indústries (o crear unes altres de noves) necessiten nous mitjans de producció per a les seues fàbriques i nous mitjans de consum per als seus obrers. Segons açò, la producció capitalista té en si mateixa el mercat per als seus productes, mercat que creix automàticament en créixer la producció. Però el problema cardinal des del punt de vista capitalista és aquest: ¿cal aconseguir o acumular benefici capitalista per aquest camí? Si no es possible, mai hi haurà acumulació de capital.

Tornem a posar un exemple senzill. El capitalista *A* produeix carbó, el capitalista *B* fabrica màquines, el capitalista *C* llença al mercat queviures. Suposem que aquestes tres persones representen per si soles el conjunt dels industrials capitalistes. És evident que si *B* fabrica més màquines, *A* podrà vendre-li més carbó, comprant-li al seu torn més maquinària per a aplicar-la a les seues mines. Açò farà que ambdós necessiten més obrers, els quals consumiran, com és lògic, més queviures, amb la qual cosa *C* trobarà al seu torn un mercat major per als seus productes, al mateix temps que la necessitat d'adquirir més carbó i més màquines per a la seua indústria. I aquest procés circular i ascensional seguirà desenrotllant-se més i més... mentre ens moguem en el buit. Vegem ara com es planteja el problema d'una manera un poc més concreta.

Acumular capital no és amuntonar files cada vegada majors de mercaderies, sinó convertir en capital-diners un volum cada vegada major de productes. Entre l'acumulació de la plusvàlua en forma de mercaderies i l'aplicació d'aquesta plusvàlua al desenvolupament de la producció hi ha un pas difícil i decisiu, cosa que Marx anomena el salt mortal de la producció de mercaderies: la venda d'aquestes per diners. ¿És que aquest problema només existeix per al capitalista individual i no afecta la classe en conjunt, la societat? Res d'això. “Si hom parla des d'un punt de vista social, és a dir, si hom considera el producte social global que comprèn tant la reproducció del capital social com el consum individual, hom no ha de caure en l'estil de l'economia burgesa, imitat per Proudhon, i considerar a qüestió com si una societat amb mode de producció capitalista, considerada com a totalitat, perdés aquest tret històrico-econòmic específic en bloc.”⁷ Ara bé, l'acumulació de benefici com a capital en diners constitueix una de les característiques específiques més substancials de la producció capitalista, aplicable a la classe capitalista en general i individualment als industrials que la componen. És el mateix Marx qui subratlla (i ho fa precisament en estudiar l'acumulació del capital en bloc) “la formació de nou capital en diners, que acompanya la vertadera acumulació i la condiciona, dins del règim capitalista”. (*El Capital*, Tom II) i en el transcurs de la seua investigació no cessa de plantejar-se aquest problema: com pot donar-se l'acumulació de capital-diners a la classe dels capitalistes?

Partint d'aquest punt de vista, examinem ara un poc de prop l'enginyosa i profunda concepció dels “savis”. El capitalista *A* ven les seues mercaderies a *B*, obtenint per tant d'aquest una plusvàlua en diners. *B* ven les seues mercaderies a *A*, que li torna els diners rebuts, perquè aquell puga transformar en or la seua plusvàlua. *A* i *B*, al seu torn, venen les seues mercaderies a *C*, que els entrega per la seua plusvàlua la suma de diners corresponent. I aquest, de qui les rep? Només pot rebre-les de *A* i *B*, ja que, segons la premissa de què hom parteix, no existeixen més fonts de realització de plusvàlua, és a dir, més consumidors de mercaderies. Però ¿és que per aquest camí poden enriquir-se *A*, *B* i *C*, ni reunir nous capitals? Admetem per un moment que augmenten les masses de mercaderies destinades a l'intercanvi en poder dels tres, podent per tant augmentar també les masses de plusvàlua que tanquen. Admetem així mateix que es consumeix l'explotació, donant-se d'aquesta manera la possibilitat d'enriquiment, d'acumulació. No basta, perquè aquesta possibilitat es convertisca en realitat ha de sorgir l'intercanvi, la realització de la nova plusvàlua acrescuda en nou capital-diners acrescut. Entenga hom bé que ací no indaguem, com fa Marx repetidament al llarg del segon

⁷ Marx, Karl, *El capital*, volum IV, Edicions 62, Barcelona, 1986, pàgina 218.

tom d'*El Capital*, d'on provenen els diners llençats a la circulació de la plusvàlua, per a acabar contestant: dels tresorejadors. Allò que nosaltres indaguem és açò: com entra nou capital-diners en les butxaques dels capitalistes, si ens obstinem en pensar que aquests són (a banda dels obrers) els únics consumidors de les seues mercaderies respectives. Segons açò, el capital-diners no faria més que canviar constantment de butxaca.

Però tornem a preguntar-nos: ¿no xafarem potser en terreny fals en plantejar aquests problemes? ¿Potser no consistirà l'acumulació de beneficis precisament en aquest procés d'emigració constant de l'or d'una butxaca capitalista a un altre, en aquesta realització successiva i gradual de beneficis privats, sense que la suma total de capital-diners necessite créixer-se, ja que aqueix pretès "benefici global" de tots els capitalistes tal vegada no existisca més que en la teoria abstracta?

Però ens trobem (oh dolor!) que semblant suposició llençaria per terra el tercer tom d'*El Capital*. El nervi central d'aquest tom està precisament en la teoria del benefici mitjà, que és un dels descobriments més importants de l'economia marxista. Aquest descobriment és el que infon un sentit real a la teoria del valor desenrotllada en el tom primer, teoria del valor en què es basa, al seu torn, la teoria de la plusvàlua, i tot el tom segon, que s'aniria també, si allò fos veritat, a terra. La teoria econòmica marxista és inseparable de la idea del capital global de la societat concebut com una magnitud real i efectiva, que cobra expressió tangible en el benefici global de la classe capitalista i en la seua distribució, i de la dinàmica invisible de la qual procedeixen tots els moviments visibles dels capitals individuals. El benefici capitalista global és una magnitud econòmica molt més real que la suma global dels salaris abonats en una època determinada, per exemple. En efecte, aquesta no és més que una xifra estadística que resulta de sumar tots els salaris pagats en un període de temps; en canvi, el benefici global s'imposa com un tot en la mecànica, ja que mitjançant la competència i els moviments de preus la veiem repartir-se a cada moment entre els capitals individuals, sota la forma de benefici mitjà "usual al país" o de benefici extraordinari.

Tenim, doncs, com a resultat incommovible, que el capital global de la societat llença constantment, davall la forma de diners, un benefici global, benefici que s'ha d'acréixer d'una manera constant perquè pugui haver-hi acumulació global. Diga hom ara com és possible que aquesta suma s'acresca si les seues parts no fan més que canviar de butxaca girant sense parar dels uns als altres.

Aparentment, açò permetria almenys (com hem suposat fins ací) que augmentés la massa total de mercaderies en què apareix incorporat el benefici, sent l'única dificultat la de subministrar els diners, cosa que tal vegada pogués tenir la seua explicació en la tècnica de la circulació monetària. Però açò és també una apreciació aparent, purament superficial. En aquestes condicions, tampoc creixeria la massa total de mercaderies ni es podria ampliar la producció, ja que la producció capitalista té per condició prèvia indispensable des del primer pas que dóna, la transformació en diners, la realització total del benefici. *A* podrà vendre a *B*, *B* a *C* i aquest als dos primers, masses de mercaderies cada vegada majors i realitzar els beneficis amb això obtingudes, sempre que un dels tres, almenys, trenque aquest cercle viciós i trobe fora d'ell mercat per als seus productes. D'una altra manera, aquest enamoriscament acabarà a les dues o tres voltes. Vegeu, doncs, quanta és la profunditat de pensament dels meus "savis crítics" quan exclamen:

"La camarada Luxemburg continua: ens movem evidentment dins d'un cercle viciós. Produir més mitjans de consum purament i exclusivament per a mantenir a més obrers i fabricar més mitjans de producció amb l'exclusiva finalitat de donar-los treball és, des del punt de vista capitalista, un absurd. No és fàcil comprendre com poden aplicar-se aquestes paraules als esquemes de Marx. La finalitat de la producció capitalista és el benefici, benefici que es deriva per als capitalistes del procés que deixem descrit; aquest, lluny de ser un absurd per a la ment capitalista, és, en el seu mode de veure, tot el contrari: l'encarnació de la raó mateixa, és a dir, de l'afany de benefici." (C. Eckstein, *Vorwärts* del 16 de febrer de 1913, suplement)

Allò que no resulta "fàcil comprendre" és què hem d'admirar més ací: si la total incapacitat, simplement confessada, per a penetrar en la fonamental teoria marxista del capital global de la societat a diferència dels capitals individuals, o l'absoluta incomprensió del problema per mi

plantejat. Allò que jo dic és que produir en escala cada vegada major pel mer fet de produir, constitueix, des del punt de vista del capital, un absurd, perquè si així fos (partint de les premisses a què s'aferren els "savis") resultaria impossible que la classe global dels capitalistes realitzés un benefici, resultant també impossible, per tant, tota acumulació. I a açò hom em contesta: no hi ha tal absurd, ja que procedint així s'acumula efectivament benefici. I per què ho sap vostè, senyor savi? Perquè, senzillament, perquè l'acumulació real de benefici és un fet que "es desprèn"... dels esquemes matemàtics. D'uns esquemes en què, posant la ploma sobre el paper, tracem files de números al nostre antull, files de números amb què després fem operacions matemàtiques meravelloses... sense tenir per a res en compte el capital-diners.

És clar com la llum del dia que totes les nostres raons s'estavellaran irremissiblement contra aquests sòlids "savis", perquè no hi ha qui els moga a apartar-se del punt de vista del capitalista individual, punt de vista que si bé pot bastar en certa manera per a la comprensió del tom primer d'*El Capital*, és totalment fals quan hom tracta d'estudiar la seua circulació i reproducció. Els toms segon i tercer d'*El Capital*, en els que resplendeix com a idea central la del capital global de la societat, són per a ells un capital mort, del que s'ha escapat l'esperit, quedant només la lletra, els "esquemes" i les fórmules. Per descomptat, Marx no era cap "savi", perquè no s'acontentava, ni de bon tros, amb el "procés" aritmètic dels seus esquemes, sinó que es preguntava sense parar: com pot donar-se a la classe capitalista l'acumulació general, la formació de nous capitals en diners? Quedava reservat als epígons convertir en un dogma tancat les fecundes hipòtesis del mestre, acariciant una satisfacció complida i farta allí on un esperit genial només experimentava el dubte creador.

Ara bé, el punt de vista dels "savis" ens porta a una sèrie de conseqüències interessants, que ells no s'han pres, sens dubte, el treball d'analitzar.

Primera conseqüència. Si la producció capitalista té en si mateixa mercat il·limitat, és a dir, si la producció i el mercat s'identifiquen, les crisis, concebudes com a manifestacions periòdiques, són inexplicables.

Ja que la producció, "com mostren els esquemes", pot acumular al seu antull, emprant el seu propi increment en noves ampliacions, és un enigma explicar-se com i per què poden aparèixer situacions en què la producció capitalista no trobe mercat suficient per a les seues mercaderies. No necessita més que engolir-se ella mateixa les mercaderies sobrants, introduir-les en la producció (part com mitjans de producció, part com mitjans de consum per als obrers), "i igualment i de la mateixa manera, en cada any següent", com a mostra "el quadre IV" d'Otto Bauer. Segons açò, la resta de mercaderies indigerible es transformaria, al contrari, per a major glòria de l'acumulació i benefici del capitalista. En tot cas, la concepció específica marxista, segons la qual la crisi resulta de la tendència del capital a augmentar, cada vegada en menys temps, més enllà de tots els límits del mercat, es transforma en un absurd. ¿Perquè com podria excedir la producció del mercat, si ella mateixa és el mercat? I, per tant, aquest creix per si mateix, automàticament, amb la mateixa celeritat que la producció. ¿Com podria, amb altres paraules, augmentar per damunt de si mateixa, periòdicament, la producció capitalista? Seria tan difícil com si hom volgués saltar sobre la seua pròpia ombra. La crisi capitalista es converteix en un fenomen inexplicable. O només queda una explicació possible: la crisi no resulta de la desproporció entre la capacitat d'expansió de la producció capitalista i la capacitat del mercat, sinó merament de la desproporció entre diverses branques de la producció capitalista. Aquestes podien ser compradors mutus de mercaderies, però a conseqüència de l'anarquia no s'ha guardat la deguda proporció, produint-se massa d'unes coses i massa poc d'altres. Amb açò li tornem l'esquena a Marx i anirem a parar, en últim terme, al pare de l'economia vulgar, de la teoria manchesteriana i de les "harmonies" burgeses, al "lamentable" Say, tan apallissat per Marx, que ja en 1803 formulà el dogma: que pogués produir-se massa de totes les coses, és un concepte absurd; només pot haver-hi crisis parcials, però no generals. Per consegüent, que una nació tinga massa productes d'una classe, només prova que ha produït massa poc d'una altra.

Segona conseqüència. Si la producció capitalista constitueix un mercat suficient per a si mateixa, l'acumulació capitalista (considerada objectivament) és un procés il·limitat. Si la producció pot subsistir, continuar augmentant sense traves, açò és, si pot desenvolupar il·limitadament les forces productives, tot i que el món sencer estiga totalment dominat pel

capital, quan tota la humanitat es componga exclusivament de capitalistes i proletaris assalariats, s'enfonsa un dels pilars més fermes del socialisme de Marx. Per a aquest, la rebel·lió dels obrers, la seua lluita de classes és (i en això es troba justament la garantia de la seua força victoriosa) mer reflex ideològic de la necessitat històrica objectiva del socialisme, que resulta de la impossibilitat econòmica objectiva del capitalisme en assolir una determinada altura del seu desenvolupament. Naturalment, amb açò no es diu (tals reserves que constitueixen l'ABC del marxisme continuen sent indispensables, com veiem, per als meus "experts") que el procés històric haja de ser frenat en l'últim punt d'aquesta impossibilitat econòmica. La tendència objectiva de l'evolució capitalista vers semblant desenllaç és suficient per a produir, molt abans, una tal agudització social i política de les forces oposades, que haja de posar terme al sistema dominant. Però aquestes mateixes proposicions socials i polítiques, no són, en últim terme, més que un resultat del fet que el sistema capitalista és *econòmicament* insostenible. De tal font, trauen justament la seua creixent agudització, en la mesura que es fa visible tal situació insostenible.

Si, per contra, acceptem amb els "experts" la no limitació econòmica de l'acumulació capitalista, s'enfonsa el sòl granític de la necessitat històrica objectiva del socialisme. Ens perdem en les nebulositats dels sistemes i escoles premarxistes, que volien deduir el socialisme únicament de la injustícia i perversitat del món actual, i de la decisió revolucionària de les classes treballadores.⁸

Tercera conseqüència. Si la producció capitalista constitueix un mercat suficient per a si mateixa i permet qualsevol ampliació per al total del valor acumulat, resulta inexplicable un altre fenomen de la moderna evolució: la lluita pels més llunyans mercats i per l'exportació de capitals, que són els fenòmens més rellevants de l'imperialisme actual, resultaria totalment incompreensible. Per a què tant de soroll? ¿Per a què la conquesta de les colònies, les guerres de l'opi i les actuals llites pels pantans del Congo i els deserts de Mesopotàmia? Seria molt més convenient que el capital es quedés a casa a dedicar-se a la bona vida. Krup produeix alegrement per a Thyssen, Thyssen per a Krup, únicament necessiten ocupar-se d'invertir els capitals una vegada i una altra en les pròpies explotacions i ampliar-les mútuament d'una manera indefinida. El moviment històric del capital resulta senzillament incompreensible, i, amb ell, l'imperialisme actual.

O queda també la inapreciable declaració de Pannekoek en el *Bremer Bürgerzeitung*: la recerca de mercats no capitalistes és certament "un fet, però no una necessitat". Açò constitueix una vertadera perla de la concepció materialista de la història. D'altra banda, exactíssim! Si acceptem el supòsit dels "experts", el socialisme com a fi últim, i l'imperialisme com el seu estadi preparatori, deixen de ser una necessitat històrica. Aquell es converteix en una lloable solució de la classe obrera, i aquest és una indignitat i un enlluernament de la burgesia.

D'aquesta manera, els "experts" es troben davant una alternativa que no poden eludir. O bé la producció capitalista i el mercat dels seus productes són idèntics, com dedueixen dels esquemes marxistes, i en aquest cas es desfan la teoria marxista de les crisis, la fonamentació marxista del socialisme i l'explicació històrica materialista de l'imperialisme; o bé el capital només pot acumular en la mesura que hi haja consumidors fora dels capitalistes i obrers assalariats, i, en aquest cas, és inevitable, com a condició de l'acumulació, que els productes capitalistes troben un mercat creixent en capes i països no capitalistes.

Abandonada com estic, tinc un testimoni lliure de sospita, i també molt "expert" per a les conseqüències posteriors.

⁸ O bé queda el consol, un poc nebulós, d'un modest "expert" del *Dresdener Volkszeitung*, el qual, després d'haver anihilat totalment el meu llibre, declara que el capitalisme perirà finalment "pel descens de la quota de benefici". No sé com el bon home s'imaginarà la cosa. Si és que en un moment determinat, la classe capitalista, desesperada davant l'escassetat dels beneficis, s'esgotarà col·lectivament. O si declararà que, per a tan míseros negocis, no paga la pena molestar-se i lliurarà les claus al proletariat. Sigui d'açò el que fos, el consol s'evapora amb només una afirmació de Marx: per l'observació que, "per als grans capitals, el descens de la quota de benefici es compensa per la massa". Per consegüent, queda encara temps perquè arribe, per aquest camí, la rendició del capitalista; quelcom així com el que queda fins a l'extinció del Sol.

Resulta que l'any 1902 es publicà un llibre: *Teoria i història de la crisi a Anglaterra* del professor marxista rus Michael V. Tugan-Baranowski. Tugan, que en l'esmentat llibre "revisava" Marx substituïnt, si no hi ha altre remei, les seues teories amb velles veritats de l'economia vulgar burgesa. Hi defensava, entre altres paradoxes, l'opinió que les crisis només provenen de la proporcionalitat deficient i no que el consum amb capacitat de pagament de la societat no vaja a compàs amb la capacitat d'extensió de la producció. I aquesta saviesa, presa prestada de Say, era demostrada (açò era la novetat i allò de sensacional de la seua teoria) amb els esquemes marxistes de la reproducció social que figuren en el segon tom d'*El Capital*.

"Si és possible [diu Tugan] ampliar la producció social; si les forces productives són suficients per a això, donada la distribució proporcional de la producció social, la demanda ha d'experimentar també una ampliació corresponent, perquè, sota aquestes condicions, tota mercaderia nova representa un poder de compra nou per a l'adquisició d'altres mercaderies" (pàgina 25). Açò s'hi "demostra" amb els esquemes de Marx, utilitzats per Tugan sense canviar-los més que els noms, i en trau la conclusió:

"Els esquemes adduïts havien de provar fins a l'evidència el principi molt senzill en si mateix, però que, amb una comprensió insuficient del procés de reproducció del capital social, suscitarà objeccions *al principi que la producció social es crea a si mateixa un mercat*" (subratllat per mi).

En la seua afició a les paradoxes, Tugan-Baranowski s'atreveix a arribar a una conclusió final: la producció capitalista és, en general, "en un cert sentit" independent del consum humà. Però a nosaltres no ens interessen ací els altres trets d'enginy de Tugan, sinó tan sols el seu "principi, en si mateix, molt senzill", sobre el qual construeix tota la resta. I en aquest sentit hem de fer constar:

Allò que ara contraposen els meus crítics "experts" s'ha dit, literalment, l'any 1902 per Tugan-Baranowski en les dues afirmacions característiques següents: 1), la producció capitalista constitueix amb la seua pròpia extensió el mercat per a si mateixa, de manera que, en l'acumulació, la venda dels productes no pot oferir dificultats (excepte per deficient proporcionalitat); 2), la prova que és així, està donada per... els esquemes matemàtics d'acord amb el model marxista, és a dir, els exercicis de càlculs amb sumes i restes sobre el paper indefens. Açò defensava ja l'any 1902 Tugan-Baranowski. Però va tenir poca fortuna. Immediatament, Kautsky el va prendre pel seu compte en el *Neue Zeit* i sotmeté els atrevits absurds del revisionista rus, entre altres el principi abans mencionat, a una crítica implacable.

"Si açò fora exacte [escriu Kautsky, el que, com diu Tugan, donada la distribució proporcional de la producció social no hauria per a l'extensió del mercat més limitacions que les de les forces productives de què disposa la societat], la indústria d'Anglaterra havia de créixer més de pressa com major fos el nombre dels seus capitals. En compte de ser així, es paralitza, i el capital suplementari emigra a Rússia, Àfrica, Japó, etc. Aquest fenomen s'explica, naturalment, per la nostra teoria. Ella veu, en el subconsum, l'últim fonament de les crisis. El subconsum, que constitueix un dels suports d'aquesta teoria, és incompreensible des del punt de vista de Tugan-Baranowski" (*Neue Zeit*, 1902, número 531, pàgina 140).

Quina ara "la nostra teoria"? La que Kautsky contraposa a la de Tugan? Heus aquí les paraules de Kautsky: "Els capitalistes i els obrers per ells explotats ofereixen un mercat que augmenta amb el creixement de la riquesa dels primers i del nombre dels segons, però no tan de pressa com l'acumulació del capital i la productivitat del treball. Aquest mercat, no obstant això, no és, per si sol, suficient per als mitjans de consum creats per la gran indústria capitalista. *Aquesta ha de cercar un mercat suplementari, fora del seu camp, en les professions i nacions que no produeixen encara de forma capitalista.* El troba també i l'amplia cada vegada més, però no amb prou rapidesa. Perquè aquest mercat suplementari no posseeix, ni de bon tros, l'elasticitat i capacitat d'extensió del procés de producció capitalista. Des del moment que la producció capitalista ha esdevingut gran indústria desenvolupada, com ocorria ja en el segle XIX, conté la possibilitat d'aquesta extensió a salts, que ràpidament excedeix tota ampliació del mercat. Així, tot període de prosperitat que segueix a una ampliació considerable del mercat, es troba condemnat a una vida breu, i la crisi és el seu fi irremeiable.

“Tal és en breus trets la teoria de la crisi fundada per Marx i, en allò sabem, acceptada en general pels marxistes ‘ortodoxos’.” (Número 3 (29), pàgina 80. Subratllat per mi)

Prescindim ací que Kautsky atribueix a aquesta teoria el nom poc afortunat i equívoc d'una explicació de les crisis “per subconsum”, explicació de la qual se'n burla justament Marx en el segon tom d'*El Capital*.

Prescindim també que Kautsky no veu en tota la qüestió més que el problema de les crisis, sense advertir, segons sembla, que l'acumulació capitalista constitueix en si mateixa un problema, fins i tot prescindint de les oscil·lacions de la conjuntura.

Prescindim finalment del que diu Kautsky sobre el consum dels capitalistes i treballadors. Segons ell, aquest consum no creix “amb prou rapidesa” per a l'acumulació, i aquesta, per tant, necessita un “mercat suplementari”. Açò, com es veu, és prou vague i no comprèn exactament el concepte de l'acumulació.

Només ens interessa que Kautsky, en aquest punt, declara sense embuts com seua aquesta opinió, i aquesta teoria, “generalment acceptada pels marxistes ortodoxos”:

- 1.- Que els capitalistes i obrers sols, *no* són un mercat suficient per a l'acumulació.
- 2.- Que l'acumulació capitalista necessita un “mercat suplementari” *en capes i nacions no capitalistes*.

Per tant, queda establert: Kautsky refutava, en 1902, en Tugan-Baranowski, justament aquelles afirmacions que ara s'oposen pels “experts” a la meua explicació de l'acumulació, i que els “experts” de l'ortodòxia marxista combaten en mi, com a horrible pèrdua de la vertadera fe, la mateixa concepció, encara que més exacta i aplicada al problema de l'acumulació, que Kautsky oposava, no fa més que catorze anys, al revisionista Tugan-Baranowski, com la teoria de la crisi “generalment acceptada” dels marxistes ortodoxos.

¿I com demostra Kautsky al seu contradictor que les seues tesis són insostenibles? Justament sobre la base de l'esquema marxista. Kautsky mostra a Tugan que aquests esquemes ben manejats (en el meu llibre ho he explicat amb deteniment i per tant prescindiré de com Kautsky opera amb els esquemes) no proven la tesi de Tugan-Baranowski, sinó que, per contra, són un argument a favor de les crisis per “subconsum”.

El món vacil·la en els seus fonaments. ¿Potser l'expert suprem haurà “confós” també, al igual que Tugan-Baranowski, “l'essència, fi i significació dels esquemes marxistes” fins i tot de forma més imperdonable?

Però Kautsky trau interessants conseqüències de la concepció de Tugan-Baranowski. Que aquesta concepció, d'acord amb Marx, contradiu totalment la teoria marxista de les crisis; que fa incomprendibles l'exportació de capitals a països no capitalistes, ja ho hem exposat. Vegem ara la tendència general d'aquella posició.

“Quin valor pràctic tenen les nostres diferències teòriques?”, pregunta Kautsky. “¿Que les crisis tinguen el seu últim fonament en el subconsum, o en la deficient proporcionalitat de la producció social, no és més que una qüestió doctoral?”

“Alguns ‘pràctics’ se sentirien inclinats a creure-ho així. Però, en realitat, aquesta qüestió té una gran importància pràctica, i això, justament, per a les actuals diferències pràctiques que es discuteixen en el nostre partit. No és una casualitat que el revisionisme combata amb particular ardor la teoria marxista de les crisis.”

I Kautsky explicava, amb tota extensió, que la teoria de les crisis de Tugan-Baranowski, en el fons, aniria a parar a una suposada “atenuació de les oposicions de classe”, és a dir, pertanyia a l'inventari teòric d'aquella direcció que significa “la transformació de la socialdemocràcia, d'un partit de la lluita de classes proletària, a l'ala esquerra d'un partit democràtic amb un programa de reformes socialistes.” (Lloc citat, número 5 (31), pàgina 141)

Així, l'expert suprem derrocava, fa catorze anys, a l'heretge Tugan-Baranowski, d'acord amb totes les regles, en 37 pàgines impreses del *Neue Zeit* i, finit el combat, se n'anava amb la cabellera del vençut.

I ara he de veure com els "experts", els fidels deixebles del seu mestre ataquen la meua anàlisi de l'acumulació exactament amb el mateix "principi" que li va costar la vida al revisionista rus als vedats de caça del *Neue Zeit*. No resulta clar on anirà a parar en aquesta aventura la "teoria de les crisis acceptades, generalment, segons el que sabem, pels marxistes ortodoxos".

No obstant això, succeí encara quelcom original. Després que la meua "acumulació" fou destrossada amb les armes de Tugan-Baranowski en el *Vorwärts*, en el *Bremer Bürgerzeitung*, en el *Dresdener Volksstimme*, va aparèixer en el *Neue Zeit* la crítica d'Otto Bauer. També aquest "expert" creu en la màgica força probatòria dels esquemes matemàtics en qüestions de reproducció social. Però no està totalment satisfet amb els esquemes marxistes. Troba que "no són inatacables", que són "arbitraris i no desproveïts de contradiccions", el que explica per què Engels ha "trobat sense acabar", en l'herència del mestre, aquesta part de l'obra marxista. Per això traça, amb la suor del seu front, nous esquemes; "per això hem formulat esquemes, que, una vegada acceptades les seues condicions, no contenen ja res d'arbitrari". Només amb aquests nous esquemes, creu Bauer "posseir una base inatacable per a la investigació del problema plantejat per la camarada Luxemburg" (*Neue Zeit*, 1913, número 23, pàgina 838). Però, abans que res, Bauer ha comprès que la producció capitalista no pot fer voltes "sense pertorbacions" en l'aire; per això cerca alguna base social objectiva per a l'acumulació del capital i la troba, finalment, en el creixement de la població.

I ací comença el més curiós. Segons l'opinió unànime dels "experts", davall la benedicció corporativa de la redacció de l'òrgan central, el meu llibre és una total insensatesa; revela una confusió completa, no hi ha el problema de l'acumulació; en Marx es troba ja tot resolt; els esquemes ofereixen una resposta suficient. Ara Bauer s'esforça a traçar els seus esquemes sobre una base un poc més material que les meres regles d'addició i subtracció; es fixa en un determinat procés social, el creixement de la població, i d'acord amb ell traça els seus quadres. L'extensió de la producció capitalista, tal com han d'expressar metafòricament els esquemes, no és, puix, un moviment autàrquic del capital entorn del seu propi eix, sinó que aquest moviment no fa més que seguir al creixement de la població: "L'acumulació pressuposa extensió del camp de producció; el camp de producció s'amplia pel creixement de la població. [...] En la producció capitalista es dona la tendència a acomodar l'acumulació del capital al creixement de la població. [...] L'economia mundial capitalista, considerada com un tot, fa visible la tendència a l'adaptació de l'acumulació al creixement de la població al cercle industrial. [...] *El retorn periòdic de la prosperitat, la crisi de la depressió, són l'expressió empírica de què la producció capitalista suprimeix, per si sola, superacumulació i infraacumulació; que l'acumulació del capital s'acomoda constantment, de nou, al creixement de la població*" (*Neue Zeit*, 1913, número 24, pàgines 871-873. Subratllat per Bauer).

Ja examinarem més tard, de prop, la teoria de la població de Bauer. Però hi ha una cosa clara: aquesta teoria representa quelcom nou. Per als altres "experts", tota preocupació sobre la base social, econòmica de l'acumulació, era pura insensatesa, "difícil de comprovar en els fets". En canvi, Bauer construeix tota una teoria per a resoldre aquesta qüestió.

Però la teoria de la població de Bauer no és únicament una novetat respecte als altres crítics del meu llibre; apareix per primera vegada en la literatura marxista. Ni en els tres toms d'*El Capital* de Marx, ni en *Teories sobre la plusvàlua*, ni en els altres escrits de Marx, s'hi troba la menor empremta de la teoria de la població de Bauer, com el fonament de l'acumulació.

Vegem com Kautsky anuncià i explicà en el *Neue Zeit*, en el seu temps, el segon tom d'*El Capital*. En l'índex detallat del segon tom, Kautsky estudia els primers capítols sobre la circulació, del mode més minuciós. Hi addueix totes les fórmules i signes emprats per Marx, tenint en compte que al capítol sobre la "Reproducció i circulació del capital social en conjunt" (la part més important i original del tom) només li dedica tres pàgines de les 20 de què consta el seu treball. Però en aquestes tres pàgines Kautsky tracta exclusivament (no cal dir que amb la reproducció exacta dels inevitables "esquemes") la ficció inicial de la "reproducció simple", és

a dir, una producció capitalista sense benefici, que Marx només considera com a mer punt de partida teòric per a la investigació del vertader problema: l'acumulació del capital en el seu conjunt. Per la seua banda, Kautsky resol tot amb les dues línies següents: "... finalment l'acumulació de la plusvàlua, l'ampliació del procés de producció produeixen ulteriors complicacions". I ací acaba. Ni una sola paraula més, aleshores, immediatament després de l'aparició del segon tom d'*El Capital*, i ni una paraula després, en els trenta anys transcorreguts. Per consegüent, no sols no trobem ací empremta alguna de la teoria de la població de Bauer, sinó que a Kautsky no li va cridar l'atenció gens ni mica el capítol sencer consagrat a l'acumulació. Ni adverteix que es tracte d'un problema particular, per a la solució del qual ha creat ara Bauer "una base inatacable", ni tampoc el fet que Marx interromp la seua pròpia investigació a penes iniciada, sense haver donat resposta a les qüestions per ell mateix repetidament plantejades.

Una vegada més parla Kautsky del segon tom d'*El Capital*, i és, en la sèrie d'articles contra Tugan-Baranowski, que ja hem citat. Ací, Kautsky formula aquell: "Per allò que sabem, la teoria de les crisis fundada per Marx i acceptada generalment pels marxistes ortodoxos", el principi fonamental de la qual consisteix en el fet que el consum dels capitalistes i treballadors no basta com a base de l'acumulació; i aquell és necessari "un mercat suplementari, i això en les professions i nacions que encara no produeixen de forma capitalista". Però Kautsky sembla no adonar-se que aquesta teoria de les crisis "acceptada en general pels marxistes ortodoxos", no sols no s'acomoda a les paradoxes de Tugan-Baranowski, sinó tampoc als mateixos esquemes de l'acumulació de Marx, ni als supòsits generals del tom II. Perquè el supòsit de l'anàlisi marxista en aquest tom, és una societat composta només de capitalistes i treballadors, i els esquemes tracten precisament de mostrar amb exactitud, a la manera d'una llei econòmica, el mode com aquelles dues classes de consumidors no suficients han de fer possible, pel seu consum, l'acumulació només d'any en any. Menys encara es troba en Kautsky la més mínima indicació de la teoria de la població de Bauer com a vertadera base de l'esquema marxista de l'acumulació.

Si prenem *El capital financier* de Hilferding, hi trobem en el capítol XVI, després d'una introducció (en què s'exalta l'exposició marxista de les condicions de reproducció del capital en el seu conjunt com la més genial creació de la "sorprenent obra"), una transcripció literal de Marx en 14 pàgines, incloent-hi, com és natural, els esquemes matemàtics i lamentant al mateix temps (amb raó també) que aquests esquemes hagen estat tan poc apreciats i, en certa manera, que només hagen estat reconeguts en el seu valor per Tugan-Baranowski. ¿I què és allò que adverteix el mateix Hilferding en aquesta creació genial? Heus aquí les seues conclusions:

Els esquemes marxistes mostren "que en la producció capitalista pot desenrotllar-se tranquil·lament una reproducció tant a escala simple com a escala ampliada si es mantenen únicament aquestes proporcions. Al contrari, també pot ocórrer una crisi en la reproducció simple quan hom vulnera la proporció, per exemple, entre el capital desgastat i el que es va a invertir novament. Per consegüent, del que exposa no s'hi dedueix *que la crisi ha de tenir la seua causa en el subconsum de les masses immanent en la producció capitalista*. Una expansió massa ràpida del consum hauria de conduir en si a la crisi al igual que la constància o la reducció de la producció de mitjans productius. Tampoc s'hi dedueix dels esquemes en si *la possibilitat d'una superproducció general de mercaderies; més bé resulta possible tota expansió de la producció que pot tenir lloc amb les forces productives existents*."⁹

Açò és tot. Per tant, també Hilferding veu, únicament a l'anàlisi marxista de l'acumulació, una base per a la solució del problema de les crisis, en quant que els esquemes matemàtics mostren les proporcions, la justesa de les quals garanteix l'acumulació i les seues pertorbacions. D'ací trau Hilferding dues deduccions:

1) "Les crisis procedeixen exclusivament de desproporcions." Amb açò enfonsa en l'abisme la "teoria de les crisis" fundada per Marx, i acceptada, en general, pels "marxistes ortodoxos"; segons aquesta teoria, les crisis provenen del "subconsum". L'accepta, en canvi, la teoria de les crisis de Tugan-Baranowski, fulminada per Kautsky com a heretgia revisionista, i per les

⁹ Hilferding, Rudolf, *El capital financiero*, Tecnos, Madrid, 1985, pàgina 280, ressaltat R. L.

conseqüències de la qual arriba lògicament fins a l'afirmació de Say, segons la qual la superproducció general és impossible.

2) prescindint de les crisis, com a perturbacions periòdiques a conseqüència de deficient proporcionalitat, l'acumulació del capital (en una societat composta exclusivament de capitalistes i treballadors) pot augmentar il·limitadament per "extensió" constant, "fins on ho permeten, en cada cas, les forces productives." Açò també, com es veu, és una còpia de la doctrina de Tugan, destrossada per Kautsky.

Per consegüent, prescindint de les crisis, no troba Hilferding un problema d'acumulació, perquè els "esquemes mostren" que "tota extensió" és il·limitadament possible, és a dir, que amb la producció creix, sense més, el seu mercat. Per consegüent, no hi ha ací tampoc empremta alguna del límit posat per Bauer, i que consisteix en el creixement de la població, ni tampoc la menor idea que semblant teoria fos necessària.

Finalment, per al mateix Bauer, la seua teoria actual constitueix un descobriment completament nou.

Només en 1904, és a dir, ja després de la polèmica entre Kautsky i Tugan-Baranowski, tractà en dos articles, en el *Neue Zeit*, la teoria de les crisis a la llum del marxisme. Ell mateix declara que pretén fer, per primera vegada, una exposició sistemàtica d'aquesta teoria i atribueix les crisis (utilitzant una asseveració que es troba en el segon tom d'*El Capital* de Marx, en la que tracta d'explicar el cicle decennal de la indústria moderna), principalment, a la forma particular de circulació del capital fix. Bauer no al·ludeix ací, en gens ni mica, a la significació fonamental de la relació entre el volum de la producció i el creixement de la població. Tota la teoria de Bauer, que pretén explicar ara les crisis i la seua conjuntura màxima, l'acumulació, l'emigració internacional del capital i, finalment, l'imperialisme; aquella llei suprema que posa en moviment tot el mecanisme de la producció capitalista i el "regula automàticament", no existeix per a Bauer, com no existeix per als altres. Ara, per a contestar al meu llibre ha sorgit, de sobte, la teoria fonamental, gràcies a la qual s'assenten sobre "base inexpugnable" els esquemes marxistes, se l'ha tret *ad hoc* de la mànega per a resoldre el problema que segons sembla no existia.

Què pensarem ara de tots els altres "experts"? Resumim en alguns punts allò que s'ha dit.

1) Segons Eckstein i Hilferding (com també Pannekoek) no hi ha cap problema de l'acumulació. Tot és clar i evident com "mostren" els esquemes marxistes. Només la meua absoluta incapacitat per a comprendre els esquemes pot explicar la crítica a què els sotmet. Segons Bauer, els números emprats per Marx són "arbitràriament escollits i no estan lliures de contradiccions". Només ell, Bauer, ha trobat "una conclusió justa del raonament marxista" i ha formulat un "esquema lliure d'arbitrarietat".

2) Segons Eckstein i la redacció del *Vorwärts*, el meu llibre ha de ser rebutjat per no tenir cap valor. Segons el petit "expert" de la *Frankfurter Volksstimme* (1 de febrer de 1913), és fins i tot "altament nociu". Segons Bauer, "en la falsa explicació hi ha amagat, no obstant això, un germen sa"; es refereix als límits de l'acumulació del capital (*Neue Zeit*, 1913, número 24, pàgina 875).

3) Segons Eckstein i el *Vorwärts* el meu llibre no té a veure gens ni mica amb l'imperialisme: "En general, el llibre té tan poca relació amb les noves manifestacions que avui encoratgen la vida econòmica, que s'hauria pogut escriure fa vint i més anys." Segons Bauer, la meua investigació descobreix "no l'única", però "sí una arrel de l'imperialisme" (lloc citat, pàgina 874), cosa que, per a una persona de tan poca importància com jo, ja seria quelcom.

4) Segons Eckstein, els esquemes marxistes mostren "quin és el volum efectiu de la necessitat social"; mostren "la possibilitat de l'equilibri" del qual la realitat capitalista "s'allunya essencialment", perquè es troba dominada per l'ànima de beneficis, de què sorgeixen crisis; ja a la columna següent, "l'exposició correspon a l'esquema marxista i *també a la realitat*", perquè l'esquema mostra justament "com es realitza aquest benefici pels capitalistes" (*Vorwärts*, 16 de febrer de 1913, annex). Segons Pannekoek, no hi ha cap estat d'equilibri, sinó aire buit: "El

volum de la producció és comparable a un objecte sense pes que flota en qualsevol posició. Per al volum de la producció no hi ha *cap posició d'equilibri* a què hom s'hi pugui referir en cas de desviació"; "el cicle industrial no és una oscil·lació entorn d'una posició mitjana donada per alguna necessitat" (*Neue Zeit*, 1913, número 22, "Teories sobre la causa de les crisis", pàgines 783, 792). Segons Bauer, els esquemes marxistes, el vertader sentit dels quals ha desxifrat a la fi, no signifiquen una altra cosa que el moviment de la producció capitalista en la seua conformació al creixement de la població.

5) Eckstein i Hilferding creuen en la possibilitat econòmica objectiva de l'acumulació il·limitada: "i els esquemes mostren qui compra els productes" (Eckstein), que sobre el paper es poden prolongar fins a l'infinit. El "objecte sense pes" de Pannekoek pot, en aquest cas, "surar en qualsevol posició". D'acord amb Hilferding, "resulta possible tota ampliació de la producció que pugui realitzar-se dins de les forces productives presents", perquè, com mostren els esquemes, amb la producció augmenta també automàticament el mercat. Segons Bauer, només "els apologistes del capital poden sostenir que l'acumulació és il·limitada" i afirmar "que amb la producció augmenta també automàticament el poder de consum" (*Neue Zeit*, 1913, número 24, pàgina 873).

Ara bé; què és allò que hem de preguntar? Què creuen finalment els senyors "experts"? ¿Hi havia en Marx un problema de l'acumulació que nosaltres no havíem notat fins ara, o aquest problema continua sent, fins i tot després de l'última solució donada per Otto Bauer, un pur monstre del meu "total incapacitat per a treballar amb els esquemes de Marx", com deia el crític del *Vorwärts*? ¿Són els esquemes marxistes veritats definitives en última instància, dogmes infal·libles, o són "arbitraris i no desproveïts de contradiccions"? ¿El problema per mi abordat, arriba a les arrels de l'imperialisme o "no té res a veure amb els fenòmens de la vida efectiva actual"? I ¿què han de representar els esquemes de Marx que, com diu Eckstein, s'han fet cèlebres? Un "estat d'equilibri", purament pensat, de la producció, una imatge de la realitat real, una prova de la possibilitat "de tota extensió", de tot creixement il·limitat de la producció, una prova de la seua impossibilitat davant el subconsum, una adaptació de la producció als límits del creixement de la població, el baló "sense pes" de Pannekoek o una altra cosa; potser un camell o una mostela? Ja és hora que els "experts" comencen a posar-se d'acord sobre la qüestió.

Mentrestant, heus aquí un bell quadro de claredat, harmonia i unanimitat del marxisme oficial amb relació a la part fonamental del segon tom d'*El Capital* de Marx! I una excel·lent justificació per a l'altivesa amb què aqueixos senyors han tractat el meu llibre!¹⁰

¹⁰ De tots els "experts", el que menys ha entès de què es tracta, en les qüestions fonamentals, és el crític del *Vorwärts*, Eckstein. Aquest pertany a aqueix gènere de periodistes, nascuts amb el creixement de la premsa obrera, que saben escriure de tot: dret de família japonès, biologia moderna, història del socialisme, teoria del coneixement. Etnografia, història de la civilització, economia política, problemes tàctics..., de tot allò que calga. Aquests polígrafs es mouen per tots els camps del saber amb una descarada seguretat que els investigadors seriosos poden envejar sincerament. I quan els falta tota comprensió per a l'assumpte tractat, la substitueixen mitjançant la gosadia i la petulància. Vegeu només dos exemples d'aquests: "Ja en açò es fa veure [diu Eckstein en un passatge de la seua recensió] que l'autora ha interpretat malament el sentit i finalitat de l'exposició marxista, i açò es confirma per la resta del llibre. Abans que res, no ha vist clarament la tècnica d'aquests esquemes. Açò es veu ja, amb perfecta claredat, en la pàgina 72 del llibre." En aquesta pàgina s'hi tracta que Marx, en el seu esquema, inclou la producció dels diners en el capítol dels mitjans de producció. Jo critique açò en el meu llibre i tracte de demostrar que, com el diner en si mateix no és mitjà de producció, aquella barreja ha de ser necessàriament causa de grans dificultats per a l'exposició exacta. A açò respon Eckstein: "La camarada Luxemburg censura que Marx haja inclòs en la secció I la producció del material monetari, açò és, d'or i argent, i la faça figurar dins de la producció de mitjans de producció. Per a ella açò és equivocacat. Per aqueixa raó, a les dues seccions de Marx hi agrega una tercera, en què ha de fer-se visible la producció del material monetari. Açò és certament acceptable; però se sent curiositat per veure com es va a verificar la transformació d'unes seccions en altres." I el crític se sent amargament desenganyat. "En l'esquema formulat per la camarada Luxemburg, la dificultat no sols és molt gran, és insuperable. Però ella no fa el menor intent d'exposar aquests "enllaços orgànics". El mer intent li hauria fet veure que el seu esquema és impossible", i així successivament. Doncs bé; l'"esquema formulat per la camarada Luxemburg" en la pàgina 72 no ha estat "formulat" per mi, sinó... per Marx! Jo em limite a transcriure els números indicats en el tom segon d'*El Capital*, justament per a mostrar que, d'acord amb les afirmacions de Marx, no s'hi pot incloure la producció de diners, cosa que indique amb les següents paraules expressives: "D'altra banda, una ullada al mateix esquema de reproducció [de Marx] mostra a quines contradiccions havia de menar la confusió dels mitjans de canvi amb els mitjans de producció." I ve Eckstein: m'atribueix l'esquema marxista que critique i, a base d'aquest esquema, em despatxa com una estúpida perquè no he percebut "amb claredat" la tècnica d'aquests esquemes.

Un altre exemple. Marx ha formulat en la pàgina 487 del tom segon d'*El Capital* el seu primer esquema de l'acumulació, en què fa que els capitalistes de la primera secció continuen capitalitzant el 50 per 100 de la seua plusvàlua, mentre els de l'altra secció, perquè Déu ho vol així, sense que es perceba per virtut de quina regla, només capitalitzen d'acord

Una vegada que, d'aquesta manera, Otto Bauer m'ha alliberat de la necessitat de continuar discutint amb els altres "experts", passe ara a entendre-me-les amb ell mateix.

II

1

Com és natural, no entraré en els càlculs de Bauer. Allò de principal en la seua exposició i de la seua crítica al meu llibre és la teoria de la població, que em contraposa com a base de l'acumulació i que, en si mateixa, res té a veure amb esquemes matemàtics. Tot seguit ens ocuparem d'aquesta teoria. Però abans cal conèixer, almenys, la manera, el *métode* emprat per Bauer en les seues manipulacions. Si els seus quadres no serveixen per a la solució del problema purament econòmic, social, de l'acumulació, són, en canvi, molt característics i serveixen per a comprendre com aborda la solució del problema. I aquest procediment pot il·lustrar-se amb alguns exemples coneguts, dels que poden jutjar fàcilment fins i tot els mortals ordinaris que professen horror als quadres desconcertants i als signes cabalístics.

Només vaig a recollir tres exemples.

En la pàgina 836 del *Neue Zeit* (lloc citat) exposa Bauer la manera de com es verifica l'acumulació del capital social. D'acord amb Marx, pren les dues grans seccions de la producció (producció de mitjans de producció, producció de mitjans de consum), suposant com a punt de partida en la primera secció un capital constant de 120.000 i un variable de 50.000 (el que ha de representar milers o milions de marcs, en suma, valor en diners). En la segona secció pren un capital constant de 80.000 i un variable de 50.000. Els números són naturalment arbitraris, però les seues proporcions són importants, perquè expressen determinats principis econòmics, de què parteix Bauer. Així, el capital constant en ambdues seccions és major que el variable, per a indicar el nivell del progrés tècnic. Aquest predomini del capital constant sobre el variable és, a més, major en la primera secció que en la segona, perquè també la tècnica pot fer en aquella progressos més ràpids que en aquesta. Finalment, com a conseqüència, el capital total de la primera secció és major que el de la segona. Aquests són, cal advertir, principis del mateix Bauer i molt dignes d'encomi, perquè coincideixen amb els de Marx. Fins ací tot va bé.

amb les necessitats de la primera secció. Jo tracte de criticar com arbitrari aquest supòsit. I llavors sorgeix Eckstein amb l'andanada següent: "L'error està en el càlcul mateix de la camarada Luxemburg, i aquest mostra que no ha comprès l'essència dels esquemes marxistes." Creu que aquests es basen en el supòsit d'una quota d'acumulació igual, és a dir, pressuposa que en les dues seccions fonamentals de la producció social s'acumula sempre en la mateixa proporció, és a dir, que una part igual de plusvàlua (sempre la meitat) passa a ser capital. Però aquesta és una suposició totalment arbitrària, que contradiu els fets. En realitat *no hi ha semblant quota general d'acumulació i teòricament seria un contrasentit*. "Hi ha ací un error a penes comprensible de l'autora, que mostra una vegada més que per a ella l'essència dels esquemes marxistes és pur enigma." La llei real de les quotes de benefici iguals es troba "en perfecta contradicció amb la suposada llei d'acumulació", etc., continuant del mode consciencios, amb sal i pebre, que empra Eckstein quan tracta d'anihilar-me. Doncs bé, cinc pàgines més enllà, addueix Marx un segon exemple del seu esquema de l'acumulació; exemple que és el vertader, el fonamental, amb el que, després, opera extensament fins al final, mentre el primer no va ser més que un intent, un esbós provisional. I en aquest segon exemple definitiu, Marx suposa, constantment la quota igual d'acumulació, "la suposada llei" en ambdues seccions. El "contrasentit teòric", la "plena contradicció amb la llei real de la quota de benefici igual", tota aquesta suma de delictes capitals es troben en l'esquema marxista en la pàgina 492 del tom segon d'*El Capital*, i Marx persevera en aquests pecats fins a l'última línia del tom. Per consegüent, l'andanada caurà una vegada més sobre l'infortunat Marx; aquest és, indubtablement, culpable de no haver comprès l'essència dels seus propis esquemes. Malaurança que, d'altra banda, comparteix no sols amb mi, sinó també amb Otto Bauer, que en els seus propis esquemes "inatacables" treballa igualment amb la fórmula "que la quota d'acumulació siga igual en ambdues esferes de producció" (*Neue Zeit*, lloc citat, pàgina 538). Aquesta és la crítica d'Eckstein. I que hom haja d'escollir desvergonyiments de semblant tipus, que ni tan sols han llegit seriosament *El Capital* de Marx! Que semblant "recensió" s'haja pogut publicar en el *Vorwärts* és un resultat característic del predomini de l'escola d'epígons "austromarxistes" en els dos òrgans centrals de la socialdemocràcia, i si Déu em permet veure la segona edició del meu llibre, no deixaré de presentar aquesta perla íntegra a l'apèndix, perquè siga coneguda de la posterioritat.

Però ara ve l'acumulació. I aquesta comença de manera que Bauer augmenta els dos capitals constants en la mateixa suma de 10.000 i els dos variables en la mateixa suma de 2.500 (lloc citat). Però amb açò hom llença per terra els anteriors termes donats. Perquè, en primer lloc, el capital total menor de la segona secció no pot créixer de cap manera en la mateixa forma que el capital major de la primera secció, perquè d'aquesta manera la seua relació mútua, determinada per la tècnica, es retrotrau cap arrere i, en segon lloc, és impossible que els capitals suplementaris es dividisquen en ambdues seccions de la mateixa manera entre el capital constant i el variable, perquè els capitals originaris no estan dividits de la mateixa manera. També en açò el mateix Bauer fa anar per terra la base tècnica per ell acceptada.

Així comença la cosa. Bauer abandona d'una manera perfectament arbitrària els seus propis principis econòmics, en el primer pas de l'acumulació. I per què? Simplement, per amor als resultats aritmètics; per tal d'obtenir un resultat net amb addició i subtracció, que d'una altra manera no sabria trobar.

Però seguim. Després de l'ampliació de la producció ací verificada, Bauer pot mostrar-nos com es verifica el segon acte decisiu de l'acumulació, aquell "salt mortal" conscient, és a dir, la realització de la plusvàlua. Se'ns ha de mostrar el bescanvi de la massa de productes incrementada, i això de tal manera, que s'arribe a un grau ulterior d'acumulació, és a dir, a una nova ampliació de la producció. Açò succeeix en la pàgina 873.

Es tracta de canviar les dues masses de mercaderies existents com a resultat del primer any de producció: 220.000 mitjans de producció i 180.000 mitjans de consum. Primerament, la cosa es realitza en la forma corrent: cada secció aplica gran part de les seues masses de mercaderies, directament o per canvi, a la renovació de l'antic capital gastat, així com per a assegurar el propi consum de la classe capitalista. Fins ací tot està bé i fins ací Bauer segueix naturalment les empremtes de Marx. Però ara comença el punt delicat: l'ampliació de la producció per a l'any següent, l'acumulació. Aquest procés s'inaugura de la manera següent, amb la cita ja coneguda per nosaltres: "A més d'açò, els capitalistes volen aplicar la plusvàlua acumulada per ells en el primer any a les explotacions existents, o a la fundació d'unes altres de noves." Ací ja no hem de fer res amb la qüestió de si és suficient la "voluntat" dels capitalistes. En aquest punt compartim la posició de Bauer. La voluntat de l'home és el seu regne i ens limitem a estar atents a les manipulacions, en virtut de les quals actua la voluntat sobirana dels capitalistes.

De manera que els capitalistes de la primera secció de Bauer "volen" col·locar, de la seua plusvàlua, novament en l'explotació, 12.500. Per què aquesta xifra? Perquè Bauer la necessita justament perquè li quadren els comptes. Però acatem també en açò, la voluntat de Bauer sense murmurar; només demanem que se'ns permeta mantenir-nos fidels a les seues pròpies dades lliurement escollides. Resulta, doncs, que els capitalistes de la primera secció havien resolt dedicar a la producció 12.500 de la seua plusvàlua. Però ara els ocorre que, després d'haver col·locat 10.000 de les seues mercaderies en el seu propi capital constant, i altres 2.000 en l'altra secció per a obtenir mitjans de consum per als obrers suplementaris de la pròpia explotació ampliada, els queda encara un resta de la massa total de mercaderies de 4.666. Han realitzat ja el seu consum, han renovat l'antic capital gastat, han dedicat nou capital per a l'ampliació, per cert en la quantitat justa que Bauer creu convenient, i ara els queda encara "un resta molesta de suportar". Què es fa amb aqueix resta de 4.666?

Però no oblidem que els capitalistes "volen" acumular, no sols en la primera, sinó també en la segona secció. També ací, tot i posseir, com hem vist, un capital molt menor, aspiren a col·locar exactament els 12.500, i fins i tot a distribuir-los exactament com en la primera; la vanitat d'imitar els col·legues més rics que ells, els porta, fins i tot, a prescindir de punts de vista tècnics. El cas és que per a aquesta ampliació necessiten una quantitat suplementària en mitjans de producció de la secció I, i, potser açò siga l'ocasió d'alliberar-se, del mode més senzill, de la resta d'aquella secció. Però no; tot açò està ja pensat i ha ocorregut ja. L'ampliació de la secció II s'ha verificat "d'acord amb un pla", és a dir, conforme al pla imaginat pel mateix Bauer. Allí no cal col·locar res més. I queda, després de tot açò, en la primera secció un resta de 4.666. Què en fem? "On hi troben mercat?", pregunta Bauer (lloc citat, pàgina 865). I contesta el que segueix.

“Els capitalistes de les indústries de béns de consum traspassen una part de la plusvàlua acumulada en el primer any a les indústries de mitjans de producció, bé fundant fàbriques per a elaborar mitjans de producció, bé posant a la disposició dels capitalistes de les indústries de mitjans de producció una part de la plusvàlua acumulada per ells a través dels bancs, bé adquirint accions de societats dedicades a l'elaboració de mitjans de producció. Per consegüent, les indústries de mitjans de producció venen mercaderies per valor de 4.666 al capital acumulat en les indústries de béns de consum, però col·locat en indústries de mitjans de producció. Per consegüent, les indústries de mitjans de consum junt amb mitjans de producció per valor de 85.634 [que cobreixen plenament les seues pròpies necessitats. R. L.], compren mitjans de producció per valor de 4.666 destinats a l'elaboració de mitjans de producció.” (lloc citat, pàgina 863)

Aquesta és, doncs, la solució: la primera secció ven la resta sense sortida de 4.666 a la secció II, però aquesta no l'empra en si mateixa, sinó que la torna a la primera secció, emprant-la en ell per a una nova ampliació del capital constant I.

No entrarem ací, una vegada més, en el detall del fet econòmic dels “trasllats” de plusvàlua de la secció II a la I suposats per Bauer. Seguirem Bauer a cegues en totes les seues aventures, sense atendre més que a una cosa: a si les operacions que ell mateix ha escollit lliurement es realitzen amb honradesa i netedat, que Bauer es mantinga fidel als seus propis principis.

Així, doncs, els capitalistes de la secció I “venen” la seua resta de mercaderies de 4.666 als capitalistes de la segona, i aquests la “compren”, traslladant a la secció I “una part de la plusvàlua acumulada per ells”. Però alto! Amb què la “compren”? On està la “part de la plusvàlua” amb la que es paga la compra? Als quadres de Bauer no hi ha cap empremta. La massa sencera de mercaderies de la secció II s'ha dissipat ja per al consum dels capitalistes d'ambdues seccions, així com per a la renovació i augment del capital variable (vegeu el càlcul del mateix Bauer en la pàgina 865), exceptuant, és cert, un resta d'1.167. Aquests 1.167, en béns de consum, és tot allò que queda de la plusvàlua de la segona secció. I aquests 1.167 són utilitzats per Bauer, “no com a avanç a compte d'aquells 4.666 en mitjans de producció, sinó per a emprar-los en capital variable necessari per als treballadors suplementaris, per als 4.666 mitjans de producció que se suposen “comprats”. Per tant, siga com siga que hom plantege la qüestió, els capitalistes de la segona secció han gastat totalment la seua plusvàlua, escorcollen les seues butxaques i no hi troben ni un cèntim per a comprar la resta de 4.666.

D'altra banda, si aquella compra s'hagués portat a efecte, hauríem de veure en la secció I els mitjans de consum canviats per la resta de 4.666. Però on es troben si es fa amb ells la secció I? Bauer no fa sobre açò la menor indicació. Els místics 4.666 mitjans de consum que s'haurien d'haver canviat en la “compra” han desaparegut sense deixar empremtes. Però potser podem figurar-nos la qüestió així: potser els capitalistes de la segona secció disposen de capitals que no es veuen al quadre i tenen, per exemple, dipòsits en el Banc Alemany i treuen ara 4.666 en diners per a comprar aquells mitjans de producció. Però si Bauer s'hagués figurat quelcom per l'estil; si hagués construït els seus quadres com a exposició del “capital social en el seu conjunt” mirant al mateix temps de gaidó cap a les caixes secretes proveïdes de capitals, a les que pot recórrer quan li falta sortida a les seues taules, seria açò una burla dels esquemes marxistes. Capital social en el seu conjunt, és capital social total. No pot haver-hi subtileses ni interpretacions. Per tant, s'hi ha de trobar comprès, fins a l'últim cèntim, tot quant de capital posseeix la societat; el mateix Banc Alemany amb els seus dipòsits s'hi ha de trobar, i la circulació sencera s'ha de verificar en el marc de l'esquema; per tant, s'ha de veure a les taules el com i el quan. D'una altra manera, l'esquema i el càlcul sencers no tenen tot valor.

Veureu, doncs, clarament que les maniobres dels capitalistes de Bauer són pura fantasia; aquests senyors es limiten a fer com si es vengueren o compraren els uns als altres els 4.666 mitjans de producció, però de fet no tenen recursos per a comprar-los. Que els capitalistes de la primera secció lliuren als de la segona la resta de les seues mercaderies és, doncs, pur regal. I els capitalistes de la segona responen a aquesta generositat amb una generositat igual: tornen als seus col·legues immediatament el regal, i fins i tot hi afegeixen la resta, en mitjans de consum, per valor d'1.167 (amb què no saben què fer) gratis també: preneu, amics, porteu-vos-ho i tindreu capital variable per a posar en moviment les vostres màquines supèrflues.

Així, al final del procés de l'acumulació (després que aquesta s'ha realitzat seguint un pla conforme al desig de Bauer) es produeix un nou capital constant de 4.666 i un variable d'1.167. I Bauer, girat vers el públic, diu amb lleu somriure: Voila!, "amb açò s'ha realitzat tot el valor dels productes d'ambdues esferes i, per tant, tota la plusvàlua." (Lloc citat, pàgina 865) "de la mateixa manera podem convèncer-nos-en per la taula IV que no sols en el primer any, sinó en cada un dels anys següents, s'ha realitzat, sense cap pertorbació, el valor total dels productes d'ambdues esferes: la plusvàlua total. El supòsit de la camarada Luxemburg que la part acumulada de plusvàlua no pot ser realitzada, és, doncs, fals." (Lloc citat, pàgina 866)

El resultat és altament satisfactori. La manipulació emprada per a obtenir-lo, però, atenua un xic l'alegria. Exposat sòbriament, consisteix en el següent: una vegada que s'ha realitzat i acabat el canvi entre ambdues seccions de la producció social per a la renovació i ampliació del capital, li queda a la secció I un resta de mitjans de producció per valor de 4.666 que no pot col·locar, i a la secció II, un altra resta de mitjans de consum per valor d'1.167. Què va a fer hom amb ambdues restes? ¿Canviar-les, pel moment, almenys, a canvi de l'import de la suma menor? Però en primer lloc, així i tot quedaria encara en la secció I un resta que no es podria col·locar, i hauríem disminuït els números, però no la dificultat. En segon lloc i abans que res: quin sentit i fi econòmic tindria llavors aquell canvi? ¿Què faria la secció I amb els béns de consum ací adquirits per a obrers suplementaris, si després del canvi no tindria ja en les seues mans la quantitat suficient de mitjans de producció per a donar ocupació a aquells obrers? ¿I què faria igualment la segona secció amb els nous mitjans de producció ací adquirits, si per mitjà del canvi s'havia després dels mitjans de consum necessaris per a obrers suplementaris? Per consegüent, és impossible un canvi. Els dos excedents de l'esquema no es poden col·locar.

Per a sortir del compromís, recorre Bauer als artificis següents: en primer lloc, fingeix una "venda" de la resta de mercaderies invendibles de la primera secció a la segona, sense dir res sobre els mitjans amb què aquesta última paga aquella venda; en segon lloc, fa que els capitalistes de la segona secció realitzen quelcom encara més original: després de la "compra" fingida, fa que els nous mitjans de producció adquirits emigren de la pròpia secció a l'altra i els hi col·loquen com a capital; a més, en tercer lloc, que es porten amb aquesta emigració els propis mitjans de consum invendibles per a col·locar-los igualment en l'altra secció com a capital variable.

Cal preguntar, ¿per a què fingeix Bauer aquesta original transacció en compte de deixar senzillament en la primera secció els mitjans de producció excedents i emprar-los per a fins d'ampliació, com finalment succeeix? Però açò significaria anar d'una dificultat a una altra, perquè llavors Bauer es trobaria en el compromís d'explicar com es pot atreure el capital variable necessari en forma d'1.167 mitjans de consum de la secció segona a la primera. Com açò no pot realitzar-se i l'ús total del producte pel camí del canvi és impossible, Bauer arma una confusió que produeix marejos per a portar a la primera secció la resta de mercaderies invendibles, i acabar-hi l'acumulació.

Aquesta és, certament, una idea atrevida. En la història de l'economia, Marx ha estat el primer a formular i exposar esquemàticament la distinció entre les dues seccions de la producció social. És aquest un pensament fonamental que ha plantejat sobre noves bases el problema sencer de la reproducció social i ha fet possible la seua investigació exacta. Però el supòsit d'aquesta distinció marxista i del seu esquema és que entre ambdues seccions només hi ha relacions de canvi, cosa que constitueix una forma fonamental per a l'economia capitalista o productora de mercaderies. Aquesta condició fonamental la manté Marx també severament en les seues operacions amb l'esquema; amb la mateixa severitat amb què manté els seus postulats, sempre amb fèrria conseqüència. Però ve Bauer, i així, de passada, llença per terra tota la construcció de Marx "traslladant" sense canvi les mercaderies d'una a una altra secció, i fent que en el sever esquema vagen, segons un refrany polonès, d'una banda a l'altra, com a ànecs silvestres al cel.

Bauer es basa en què, amb el progrés tècnic, l'elaboració de mitjans de producció augmenta a costa de la dels mitjans de consum, i els capitalistes de l'última secció, per consegüent, col·loquen una part de la seua plusvàlua en aquesta o en una altra forma (per mitjà de bancs, accions o empreses pròpies) en la primera secció. Tot açò està molt bé. Però els "trasllats" de

la plusvàlua acumulada, d'una branca de producció a una altra, només poden fer-se en forma del capital monetari, aquesta forma del capital indiferenciada, absoluta i, per tant, indispensable en l'intercanvi, per a servir d'intermediari en els desplaçaments que ocorren en la producció de mercaderia. No es poden adquirir accions de mines de coure amb una quantitat de ciris invendibles, o fundar una nova fàbrica de màquines amb un dipòsit de sabates que no es poden vendre. D'allò que hom tractava era, justament, de mostrar de quina manera es converteixen en capital monetari mercaderies capitalistes, que és l'única cosa que fa possible la circulació d'una branca de producció a una altra. Per consegüent, és un refugi va, quan no es pot realitzar el canvi, "traslladar senzillament sense canvi a una altra secció de la producció".

I també és igualment sorprenent la idea de Bauer en fer que una secció de la producció social funde nous establiments en l'altra. Les "seccions" marxistes no són registres personals dels empresaris, sinó categories econòmiques objectives. Que un capitalista de la secció II vullga "fundar" una nova empresa en la secció I, no significa que la secció dels mitjans de consum contribuïska a la producció dels mitjans de producció, la qual cosa és un absurd econòmic, sinó que una i mateixa persona actua simultàniament com a empresari en ambdues seccions. En aqueix cas, econòmicament, hem d'actuar amb dos capitals, un dels quals elabora mitjans de producció i l'altre béns de consum. Que aquests dos capitals puguen pertànyer a una mateixa persona, que la plusvàlua d'ambdues vaja a una butxaca, és objectivament indiferent per a l'anàlisi de les condicions socials de reproducció. Per això, el canvi és l'únic mitjà de comunicació entre ambdues seccions, i quan es confonen ambdues en una massa informe hom abat la severa construcció de Marx; el resultat de la lluita d'un segle per la claredat en l'economia nacional i l'anàlisi del procés de reproducció, torna al caos en què s'agitaven atrevidament Say i els seus semblants.

Cal dir que el mateix Bauer parteix en el seu plantejament de la mateixa manera. Així, diu, per exemple, al començament de la construcció de les seues taules: "Per això, en el segon any, el valor dels productes de la indústria de béns de consum ha d'ascendir a 188.000, perquè només contra aquestes sumes de valor poden canviar-se els béns de consum." (lloc citat, pàgina 837) Així mateix, una vegada acabades les seues taules i quan comença l'acumulació pregunta: "qui compra aquestes mercaderies?" (lloc citat, pàgina 873) Per consegüent, el mateix Bauer arranca volent realitzar l'acumulació i fa que la massa total de mercaderies siga despatxada per mitjà del canvi entre les dues seccions. I al final, quan després de diversos actes de canvi es troba en ambdues seccions amb mercaderies que no poden ser canviades, se'n surt del compromís fent que les dues seccions es facen mutus regals. Així, Bauer, ja al començament de les seues taules, abandona els propis supòsits i alhora la condició fonamental de l'esquema marxista.

I ara un tercer exemple.

Com és sabut, Marx desenrotlla els seus esquemes per a il·lustrar l'acumulació, suposant que el capital constant es troba en una proporció inalterable amb el variable, i que la quota de plusvàlua és igualment immutable, tot i que el capital cresca progressivament. En el meu llibre faig valdre enfront d'açò, entre altres coses, que aquesta suposició és incompatible amb la vida real, tot i que facilite la marxa de l'acumulació en els esquemes marxistes. Ja tenir en compte el progrés tècnic, és a dir, el desplaçament gradual en la relació del capital constant envers variable, així com el creixement de la quota de plusvàlua, deia jo, oferiria dificultats insuperables a l'exposició de l'acumulació dins de l'esquema marxista, i mostraria que el procés de l'acumulació capitalista no pot tancar-se merament en les relacions mútues de la indústria purament capitalista.

Ara bé, a diferència de Marx, Otto Bauer té certament en compte, a les seues taules, el progrés tècnic, i ho fa d'una manera expressa, fent que el capital constant augmente d'any en any amb doble rapidesa que el variable. Fins i tot en les seues ulteriors explicacions atribueix al progrés tècnic el paper decisiu en l'alternativa de les conjuntures. Però què veiem de l'altra banda? Bauer, "per a simplificar la investigació" suposa al mateix temps una quota de plusvàlua constant, invariable! (lloc citat, pàgina 837).

En veritat, l'anàlisi científica pot prescindir, per a simplificar la qüestió, de les condicions de la realitat o combinar-les lliurement com correspon als fins que en cada cas persegueix. El

matemàtic pot reduir o ampliar a voluntat la seua equació. El físic pot realitzar experiments en l'espai buit, per a explicar les velocitats relatives de la caiguda dels cossos. Igualment, l'economista pot eliminar, per a determinats fins d'investigació, certes condicions reals de la vida econòmica. Marx, en tot el primer tom d'*El Capital*, parteix de dos supòsits: primer, que totes les mercaderies es venen pel seu valor, i, segon, que els salaris corresponen al valor total de la força de treball, cosa que, com és sabut, es troba de continuu contradita per la pràctica. Marx emprava aquest procediment per a mostrar com, fins i tot davall aquestes condicions, les més favorables per al treballador, té lloc l'explotació capitalista. No obstant això, no per això la seua anàlisi deixa de ser científicament exacta: abans bé, per aquest camí ens dona una base incommovible per a l'apreciació exacta de les seues desviacions quotidianes.

¿Però què diria hom d'un matemàtic que multipliqués per 2 la meitat de la seua equació, deixant l'altra inalterada o dividint-la per 2? ¿Què ha de pensar hom d'un físic, que en comparar la relació de velocitats de mòbils en descens observés uns cossos en l'aire, els altres en l'espai buit? Així procedeix Bauer. Certament, Marx pren plusvàlues fixes en tots els seus esquemes de la reproducció i cal considerar il·legítim aquest supòsit en l'investigació del problema de l'acumulació. Però dins i fora dels límits d'aqueix supòsit, Marx va procedir molt conseqüentment: prescindí sempre també del progrés tècnic.

Bauer procedeix altrament: accepta, amb Marx, una quota fixa de plusvàlua, però, alhora, accepta un progrés tècnic accentuat i incessant, en contradicció amb Marx. Té en compte el progrés tècnic, però un progrés que no fa augmentar l'explotació; accepta, doncs, al mateix temps, dues condicions en plena contradicció. S'anul·len mútuament. Després, generosament, ens deixa que examinem totes les seues operacions tenint en compte una quota de plusvàlua ascendent, de la qual "passatgerament" ha prescindit, i ens assegura que en aquest cas tot succeiria amb general acontentament. Cal lamentar que Bauer no haja volgut prendre's el treball de portar a terme per si mateix la bagatel·la, en compte de tallar l'artificiosos càlcul justament allí, i acomiadar-nos per quefers urgents en el moment en què havia de començar la demostració exactament dita.¹¹ Només així tindriem, almenys, una "prova" aritmètica per a l'asseveració de Bauer. El que ara ens ha subministrat no serveix per a ajudar a l'anàlisi científica, sinó que és pur primer pas, que res pot aclarir ni demostrar.

Fins ara no m'he referit per a res al contingut econòmic de les taules de Bauer; només he tractat de demostrar, per mitjà d'alguns exemples, quins mètodes aplica Bauer i com compleix les condicions que ell mateix es fixa. Per això he hagut de detenir-me en les seues manipulacions, i no per a triomfar fàcilment enfront de la malaptesa de les seues operacions esquemàtiques. Moltes de les seues equivocacions podrien arreglar-se fàcilment amb taules construïdes amb alguna major habilitat, matèria en què Tugan-Baranowski, per exemple, és un gran mestre, malgrat que per això no demostraria molt més. Però allò que importa és la manera com Bauer aplica l'esquema marxista; és el fet que la confusió produïda per Bauer amb les seues taules delata clarament què sap fer amb els esquemes marxistes.

Que el col·lega de Bauer en l'"expertisme", Eckstein, l'amoneste pel seu "desconeixement fonamental dels esquemes marxistes", per la seua total "incapacitat per a treballar amb els esquemes de Marx", etc. Jo em limite a posar en relleu aquest parell de proves, no perquè vullga tractar tan cruelment Bauer com el seu col·lega "austromarxista", sinó perquè Bauer declara ingènuament:

"Rosa Luxemburg es limita a indicar les arbitriietats dels esquemes marxistes. Nosaltres preferim cercar una manera de fer comprensible el raonament de Marx i realitzar la nostra investigació emprant un esquema lliure de tota arbitriietat. Per això hem formulat esquemes que, una vegada acceptat el supòsit, no contenen ja res d'arbitrari, i les magnituds dels quals, per contra, se segueixen unes a altres amb necessitat forçosa." (lloc citat, pàgina 837)

¹¹ Pannekoek, després d'haver operat igualment amb un capital que creix ràpidament i amb una quota de plusvàlua inalterable, diu: "de mode semblant es podria considerar també una modificació gradual de la quota d'explotació (*Bremer Bürgerzeitung* de 29 de gener de 1913). Però també ell deixa tot el treball al lector.

De manera que Bauer no vol perdonar-me que, d'acord amb les cites adduïdes, preferisca mantenir-me fidel a Marx sense corregir les seues "arbitrarietats". Al final tindrem ocasió de veure la diferència que existeix entre els errors d'un Marx i els dels seus "experts" epígons.

Però Bauer, no sols m'adoctrina, sinó que (com és un home tan consciencios) sap explicar a més el meu error. Ha descobert on està l'arrel de la meua equivocació: "Per consegüent, el supòsit de la camarada Luxemburg que la plusvàlua acumulada no pot ser realitzada, és fals", escriu després que les seues taules s'han resolt plenament per les manipulacions indicades. "¿Com és possible que la camarada Luxemburg haja arribat a aquest fals supòsit?" I segueix la desconcertant explicació: "Hem suposat que els capitalistes compren, ja en el primer any, aquells mitjans de producció posats en moviment per l'increment de la població obrera en el segon any, i que els capitalistes, ja el primer any, compren aquells béns de consum que venen el segon any, a l'augmentada població obrera. Si no admetérem aquest supòsit, la realització de la plusvàlua creada en el primer any seria efectivament impossible." I més endavant hi agrega:

"Rosa Luxemburg creu que la part de plusvàlua acumulada no pot ser realitzada. De fet no pot ser realitzada en el primer any, si els elements materials del capital productiu suplementari no es compren fins al segon any." (lloc citat, pàgina 836)

En açò consisteix, doncs, allò d'estrany de la qüestió. Jo no sabia que quan en 1916 es vol obrir una fàbrica i engegar-la, cal construir ja en 1915 les edificacions necessàries, comprar les màquines i matèries primeres i tenir emmagatzemats els mitjans de consum per als obrers que han de tenir ocupació. Jo m'imaginava que, primerament, es funda una fàbrica i després es compren els edificis necessaris; que primer hom contracta els obrers i després se sembla el gra de què s'ha de fer pa. La cosa no pot ser més còmica, i molt més si es té en compte que semblants revelacions apareixen en l'òrgan científic del marxisme.

De manera que Otto Bauer creu realment que les fórmules marxistes tenen alguna cosa a veure amb "anys" i s'esforça a explicar-m'ho, al llarg de dues pàgines, de forma popular, amb ajuda de fórmules de tres tipus i de lletres llatines i gregues. Però els esquemes marxistes de l'acumulació del capital no tenen res a veure amb anys. Allò que li interessa a Marx són les metamorfosis econòmiques dels productes i el seu encadenament capitalista, i que en el món capitalista la sèrie dels processos econòmics es manifesta de la manera següent: producció-canvi-consum, una altra vegada producció-canvi-consum, i així en una cadena interminable. Com el canvi és la fase de transició de tots els productes i l'únic lligam dels productors, ja siga per a l'afany de benefici dels capitalistes, ja siga per a l'acumulació, hi ha realització de mercaderies, i s'hi reflecteixen els dos fets següents:

- 1) Que els capitalistes en conjunt o individualment no puguem realitzar cap augment de la producció fins que hagen aconseguit canviar les seues mercaderies.
- 2) Que els capitalistes en conjunt o individualment no es proposen cap ampliació de la producció sense tenir la perspectiva segura d'un mercat més ampli.

Ara bé, ¿on troba la classe capitalista un mercat ampliat com a base de la seua acumulació? Aquesta és la qüestió. I Bauer dóna finalment l'explicació següent:

"En realitat, es realitza també la plusvàlua acumulada en la societat capitalista. Cert que la realització es verifica per graus, lentament. Així, per exemple, els mitjans de subsistència que s'empren en el segon any per al manteniment dels treballadors suplementaris, per regla general es produeixen ja en el primer any, i són venuts pels productors al capital emprat en el comerç a l'engròs; una part, doncs, de la plusvàlua continguda en aquests mitjans de subsistència es realitza ja en el primer any. La realització de l'altra part d'aquesta plusvàlua es verificaria després amb la venda d'aquests mitjans de subsistència pel magatzemista als detallistes, i per aquests als treballadors, amb la qual cosa el nostre esquema és un reflex fidel de la realitat." (lloc citat, pàgina 868)

Ací, almenys, Bauer ens forneix un exemple tangible de com es figura la realització de la plusvàlua, si en el primer o en el segon any: es realitza en la venda dels mitjans de

subsistència pel productor al magatzemista, per aquest al detallista i, finalment, pel botiguer als obrers "suplementaris". Per consegüent, en últim terme, són els obrers els que ajuden el capitalista a realitzar la seua plusvàlua, a transformar-la en diner comptant. "En aquest sentit" l'esquema de Bauer és un reflex fidel de la visió del capitalista individual i del seu escuder teòric, l'economista vulgar.

Certament, per a un sol capitalista, no té importància la persona que compra les seues mercaderies; li fa igual que siga un obrer com un altre capitalista, un nacional o un estranger, un camperol o un artesà. El capitalista serva el seu benefici en la butxaca, venga a qui venga les seues mercaderies, i els empresaris del ram de mitjans de consum obtenen el seu benefici en vendre les seues mercaderies als obrers, el mateix que els empresaris del ram d'articles de luxe en vendre els seus randes, joies d'or i diamants a les belles dones de les classes elevades. Però si Bauer trasllada aquesta vulgar saviesa empírica de l'empresari al capital total sense adonar-se que ho fa; si no pot diferenciar les condicions de la reproducció del capital individual, ¿per a què ha escrit Marx el seu segon tom d'*El Capital*? Perquè ací rau el fons de la teoria marxista de la reproducció, és açò allò de decisiu de l'"obra sorprenent", com l'anomena el col·lega de Bauer, Hilferding. Marx hi posa per primera vegada de relleu, amb clàssica claredat, la diferència fonamental entre les dues categories: capital individual i capital social total en els seus moviments, i la treu de les contradiccions i temptejos de Quesnay, Adam Smith i els que després vulgaritzaren els seus treballs. Examinem, des d'aquest punt de vista, la concepció de Bauer, emprant tan sols els mitjans més simples.

¿D'on treuen els treballadors els diners amb què han de realitzar la plusvàlua del capitalista comprant els mitjans de subsistència? Certament, a l'empresari particular no li importa gens ni mica d'on ha tret els diners el seu "client". Allò que li importa és que els tinga; li és igual que se'ls hagen regalat, que l'haja robat o que l'haja adquirit mitjançant la prostitució. Per a la classe capitalista subsisteix el fet incommovible que els obrers només hi treuen, dels capitalistes, a canvi de la seua força de treball, els mitjans que necessiten per a cobrir les necessitats de la seua vida: els salaris. Els perceben, com he exposat dalt, d'acord amb les condicions de la moderna producció de mercaderies, en doble forma: primer com a diners, després com a mercaderia, tornant els diners sempre al seu punt de partida, a la butxaca de la classe capitalista. Aquesta circulació del capital variable exhaurix totalment el poder adquisitiu dels treballadors i les seues relacions d'intercanvi amb els capitalistes. Per consegüent, quan s'assignen mitjans de vida a la classe treballadora, *socialment* no vol dir que el capital realitze la seua plusvàlua, sinó que subministra capital variable en mercaderies (salari real), amb la qual cosa retira, en forma de diners, exactament la mateixa quantitat de capital invertit en el període anterior. Per tant, aquesta anomenada realització de la plusvàlua, d'acord amb la recepta de Bauer, consistiria en el fet que la classe capitalista canviés constantment una part de capital nou en forma de mercaderies contra la mateixa quantitat del propi capital ja anteriorment adquirit en forma de diners! Clar està que, en realitat, la classe capitalista realitza contínuament aquesta transacció, com que ha d'obeir a la trista necessitat de cedir als seus treballadors, en forma de mitjans de subsistència, una part del producte total perquè li produïsquen nova plusvàlua en forma de mercaderia. Però mai la classe capitalista va imaginar que amb aquest negoci "realitzés" la seua plusvàlua anterior. Aquest descobriment quedava reservat a Bauer.¹²

D'altra banda, el mateix Bauer té el "sentiment fosc" que la transformació de la plusvàlua en capital variable pot ser qualsevol cosa menys "realització de la plusvàlua". Així, per exemple, no en parla per a res mentre tracta de la renovació del capital variable en la mateixa escala. Només quan arriben els "obrers suplementaris" comença a funcionar l'artifici. Els obrers que

¹² Un "expert" de menor quantia ha resultat en el *Dresdener Volkszeitung* (de 22 de gener de 1913) el problema de l'acumulació d'una manera admirable. "Tot marc d'augment [m'adoctrina] que el treballador rep crea una nova col·locació del capital per a deu i més marcs. De manera que la lluita dels treballadors... crea el mercat per a la plusvàlua i fa possible l'acumulació del capital en el propi país." Quin xicot més intel·ligent! D'ara en avant quan a un "expert" se li ocorrega escriure senzillament "ki-ki-ri-ki", segurament se hom ho imprimirà, sense més, com a editorial en un òrgan socialdemòcrata. És que els senyors redactors, i més els de formació universitària, que tenen prou que fer de moure la roda de la història universal als salons de sessions i corredors parlamentaris, fa molt de temps que consideren passat de moda prendre's el treball d'asseure's i llegir llibres teòrics per a formar-se un criteri sobre els problemes que es presenten. És més fàcil encarregar aquesta tasca a un reporter qualsevol dels que escriuen revistes econòmiques retallant dades estadístiques angleses, nord-americans i d'altres països.

des de fa anys són ocupats pels capitalistes, reben primer simplement salari en diners, després en mitjans de subsistència, i produeixen, a canvi, plusvàlua. Al contrari, els obrers als qui s'empra en ampliar l'explotació, fan un poc més: "realitzen" als capitalistes la seua plusvàlua, i ho fan comprant, amb els diners que els paguen els capitalistes pels seus salaris, mitjans de subsistència a aquests mateixos capitalistes. Els treballadors ordinaris no fan més que realitzar la seua pròpia mercaderia (el seu treball) i fan prou per al capital *produint-li* plusvàlua. Però si hom crida els treballadors "suplementaris", llavors realitzen un doble miracle: produir plusvàlua en mercaderies i, a més a més, realitzar aquesta plusvàlua en diners!

Afortunadament, ens trobem ací davant els conceptes elementals del procés de reproducció; al lliurar del segon tom d'*El Capital*, i resulta clar fins a l'evidència, fins a quin punt Bauer està cridat, no sols a explicar el segon tom de Marx, sinó, sobretot, a "alliberar" l'exposició marxista de les seues contradiccions i "arbitrarietats" i fornir una "expressió adequada" per al raonament de Marx.

Bauer corona la part essencial de la seua crítica del meu llibre amb el passatge següent:

"La camarada Luxemburg creu que les mercaderies en què es troben incorporades alfa + beta [per a mortals ordinaris: les mercaderies en què es conté la plusvàlua destinada a la capitalització. R. L.], han de ser venudes fora del món capitalista, perquè siga possible la realització de la plusvàlua en elles continguda. Però quines mercaderies són aquestes? Són aquells mitjans de producció que els capitalistes necessiten per a ampliar el seu aparell de producció, i aquells mitjans de consum que es destinen a alimentar l'augment de la població obrera." I Bauer, sorprès de la meua obcecació conceptual, exclama: "Si s'eliminen del món capitalista aquestes mercaderies, no seria possible, l'any següent, cap producció en escala ampliada: no es podrien adquirir ni els" mitjans de producció necessaris per a ampliar l'aparell de producció, ni els mitjans de subsistència per a alimentar una població ampliada. *Que aquesta part de la plusvàlua se n'anés del mercat capitalista, no faria possible, com creu Rosa Luxemburg, l'acumulació, sinó que, per contra, la impossibilitaria.*" (lloc citat, pàgina 868, subratllat per Bauer.)

I, al final del seu article, torna a dir categòricament: "La part del plusproducte en què es troba continguda la part de plusvàlua acumulada, no pot vendre's als camperols i petit burgesos de les colònies, perquè es necessita a la metròpoli capitalista per a ampliar l'aparell de la producció." (lloc citat, pàgina 863)

Déu siga lloat! ¿Que hi ha paraules per a qualificar semblant apreciació de les coses, i semblant crítica? Ens trobem ací al terreny de la innocència econòmica. ¿És aquest el nivell de l'excel·lent Von Kirchmann o del respectable confusionista rus Woronzof? ¿De manera que Bauer creu seriosament que quan se "llencen" mercaderies a capes o països no capitalistes, desapareixen com si hom les llencés al mar deixant en l'economia capitalista un buit? En la seua gelosia per treballar sobre els esquemes de Marx, no ha advertit allò que avui saben fins als xiquets: que quan s'exporten les mercaderies, no s'anihilen, sinó que es canvien, comprant-se amb d'elles altres mercaderies en aquells països i capes no capitalistes, que serveixen per a proveir a l'economia capitalista de mitjans de producció i consum. Descriu patèticament, com molt nociu per al capital, cosa que és realitat diària, des del primer fins a l'últim dia en la història del capitalisme!

Coses sorprenents en efecte. El capitalisme anglès "llençà" constantment, des del tercer decenni fins al setè del segle XIX, els seus mitjans de producció, carbó i ferro, a Amèrica del Nord, que aleshores no era capitalista, i a Amèrica del Sud, i no s'arruïnà per això, sinó que va prosperar rebent cotó, sucre, arròs, tabac i, més tard, cereals d'Amèrica. El capitalisme alemany "llença" avui, amb febril activitat, les seues màquines, barres de ferro, locomotores i productes tèxtils a la Turquia no capitalista i, lluny d'arruïnar-se per això, *està disposat a calar foc al món pels seus quatre costats, només per a monopolitzar en molta major escala aquests negocis perjudicials.* Per a procurar-se la possibilitat d'enviar a Xina no capitalista les seues pròpies mercaderies, Anglaterra i França van sostenir, durant tres decennis, guerres sagnants en l'Àsia Oriental, i el capital europeu unit entaulà en declinar el segle una croada internacional contra Xina. Però, a més, el canvi amb camperols i menestrals, açò és, amb productors no capitalistes en la pròpia Europa, és un fenomen diari que es verifica davant els nostres ulls en

tots els països, i al mateix temps, com tothom ho sap, és una de les condicions imprescindibles per a l'existència de la indústria capitalista. I amb aquests antecedents, Otto Bauer ens revela de sobte que si els capitalistes "llencen" a medis no capitalistes les mercaderies no consumides per ells mateixos o els seus obrers, seria impossible tota acumulació. Com si, al revés, el desenvolupament del capitalisme hagués estat possible, i com si el capital s'hagués hagut d'atenir, des del principi, merament, als mitjans de producció i consum elaborats per ell mateix!

Fins a aqueix punt pot induir a error l'afany de subtiletes teòriques! Però és característic, teòricament i pràcticament, en tots aquests epígons del marxisme (més tard ho trobarem repetidament confirmat), perdre el sentit de la realitat per submergir-se en un "esquema" abstracte, i ensopegar amb els fets de importància de la vida real, mentre caminen a les palpentes entre les boires de la teoria.

Amb açò podem donar per coneguts els preliminars de Bauer, els seus mètodes, el seu procediment. Queda ara allò de principal: la seua teoria de la població.

2

"Tota societat la població de la qual creix, ha d'ampliar anualment l'aparell de la seua producció. Aquesta necessitat existirà igualment per a la societat socialista de l'esdevenidor com per a la societat capitalista del present, de la mateixa manera que ha existit per a la producció simple de mercaderies, o per a l'economia camperola del passat, que produïa per al propi consum." (*Neue Zeit*, lloc citat, pàgina 834)

Ací es conté en germen la solució donada per Bauer al problema de l'acumulació. Per a l'acumulació, el capital necessita un mercat en continu creixement, que faça possible la realització de la plusvàlua. D'on ve aquest mercat? Bauer hi respon: la població de la societat capitalista creix com totes les altres i amb això augmenta la demanda de mercaderies. Aquest és el fonament de l'acumulació en general. "En la forma de producció capitalista, hi ha *la tendència a acomodar l'acumulació del capital al creixement de la població.*" (lloc citat, pàgina 871) d'ací dedueix Bauer, conseqüentment, el moviment característic del capital i les seues formes.

Primerament: l'estat d'equilibri entre producció i població; açò és, aquella línia mitjana entorn de la qual graviten les conjuntures.

Bauer suposa, per exemple, que la població augmenta anualment en el cinc per cent.

"Perquè es mantinga l'equilibri, cal, doncs, que també el capital variable augmente anualment en el cinc per cent." Com el progrés tècnic fa que augmente ràpidament la part del capital constant (mitjans de producció) a costa del variable (salari per als treballadors), Bauer, per a accentuar bé açò, suposa que el capital constant creix amb doble rapidesa que el variable, és a dir, en el deu per cent anual. Basant-s'hi, construeix aquelles taules "inatacables" les operacions de les quals ja coneixem i que, d'ara en avant, només han d'interessar-nos pel seu contingut econòmic. En aquestes taules, Bauer fa que ingresse totalment el producte social i conclou: "L'ampliació del camp de producció, que constitueix el supòsit de l'acumulació, està donada ací pel creixement de la població." (lloc citat, pàgina 869)

El punt essencial d'aquest "estat d'equilibri" en què l'acumulació es verifica per si sola, és, doncs, la convicció que el capital variable cresca tan ràpidament com la població. Detinguem-nos un instant en aquesta llei fonamental de l'acumulació formulada per Bauer.

La població creix, en el seu exemple, en un cinc per cent anual i, per això, el capital variable ha de créixer també en un cinc per cent. Però què vol dir açò? El "capital variable" és una dimensió de valor, és la suma dels salaris que es paguen als treballadors, expressada en una certa quantitat de diners. Aquesta quantitat pot representar masses de béns de consum completament diferents. En general, i davall el supòsit d'un progrés tècnic general, és a dir, d'una productivitat creixent del treball, a una suma relativament menor de capital variable ha de correspondre una massa determinada de mitjans de consum. De tal manera, que quan la població creix anualment en un cinc per cent, el capital variable necessita créixer tan sols en 4

3/4, 4 1/2, 4 1/4, etcètera, per a fer possible el mateix nivell de vida. I Bauer pressuposa un creixement tècnic general, ja que, per a expressar-ho, accepta un creixement doble del capital constant. En aquest supòsit, l'augment uniforme del capital variable amb el creixement de la població, només pot pensar-se en un cas: quan malgrat el ràpid i continuat progrés tècnic en totes les branques de producció, tanmateix la productivitat creixent del treball, els preus de les mercaderies es mantingueren sempre iguals. Però açò, a banda de significar teòricament la ruïna de la teoria marxista del valor, en la pràctica resultaria incomprendible des del punt de vista capitalista. Perquè l'abaratiment de les mercaderies com a arma en la competència, és, justament, allò que estimula el capital individual per a aparèixer com a campió del progrés tècnic.

Però alto! Potser el que ocorrega siga que, tot i la productivitat creixent del treball i de l'abaratiment continuat de les subsistències, els salaris en diners (el capital variable, dimensió de valor) es mantinguin inalterables, perquè el nivell de vida dels obrers augmenta en proporció al progrés. En aquest cas, s'hauria tingut en compte l'ascens social de la classe obrera. Però que aquesta millora del nivell de vida dels treballadors siga tan sòlida i duradora que el capital variable (suma dels salaris en diners) haja de créixer en proporció de la població obrera, significa que el progrés tècnic sencer, l'avantatge ple de l'augment de productivitat del treball beneficia, exclusivament, els obrers; és a dir, que els capitalistes no augmentarien la seua quota de plusvàlua, elevant-se així, en un mínim, el seu nivell de vida privada. Com sabem, Bauer accepta, de fet, a les seues taules, una quota de plusvàlua inalterable. És cert que només l'accepta "de moment" i únicament "per a simplificar amb ella", per a tendir la mà a la nostra malaptesa espiritual i facilitar-nos l'ascens a les altures de la seua teoria, o cosa semblant. Però, en realitat, aquest supòsit (com es veu clarament) és la base *econòmica fonamental* de la teoria de l'acumulació de Bauer; hi descansa tot l'"estat d'equilibri" entre la producció i el consum de la societat. Perquè el mateix Bauer diu justament:

"El nostre esquema (taula IV) pressuposa: 1), que la massa obrera creix anualment en un 5 per cent; 2), que el capital variable augmenta en la mateixa proporció que els obrers, i 3), que el capital constant creix més de pressa que el variable en la mesura exigida pel progrés tècnic. Davall aquests supòsits, no cal sorprendre's que no cause cap dificultat realitzar la plusvàlua." (lloc citat, pàgina 869) Però aquests supòsits són "sorprenents" i ho són en el més alt grau. Perquè si deixem de moure'ns en l'èter blau i descendim a la terra plana, hem de preguntar: quin estímul mou la classe capitalista per a aplicar el progrés tècnic i col·locar sumes cada vegada majors al capital constant, si el resultat d'aquests progressos només ha d'afavorir la classe obrera? Segons Marx, la creació de la "plusvàlua relativa", l'augment de la quota d'explotació o l'abaratiment dels treballadors, són els únics impulsos objectius que mouen la classe capitalista, i el resultat objectiu vertader a què s'encaminen inconscientment les lluites dels capitals individuals per a obtenir un benefici major. Per consegüent, el sorprenent supòsit de Bauer és pura impossibilitat econòmica mentre existisca el capitalisme. Si acceptem amb ell el progrés tècnic, açò és, l'augment de la productivitat del treball, s'hi deduirà amb claredat meridiana que és impossible l'augment del capital variable (la suma dels salaris) "en la mateixa proporció" que la població. De manera que si aquest creix anualment en una proporció fixa, el capital variable només pot créixer en una proporció constant decreixent; si la població creix anualment en un 5 per cent, el capital variable només creixerà, diguem-ne, en un 4 5/6, 4 4/5, 4 3/4, 4 1/2, etcètera. I al revés: perquè el capital variable pogués créixer anualment amb aquesta regularitat en un 5 per cent, la població, donat un progrés tècnic ràpid, hauria d'augmentar en progressió creixent, diguem, en 5 1/4, 5 1/2, 5 3/4, 6 per cent, etcètera.

Però amb açò, la llei de l'"equilibri" formulada per Bauer se'n va terra com un castell de naips. Basta comprovar que el seu "estat d'equilibri", el punt de partida de tota la seua teoria de l'acumulació adaptada al creixement de la població, es recolza sobre el dilema de dos absurds econòmics que contradiuen l'essència del capitalisme i el fi de l'acumulació: que el progrés tècnic no abarateix en absolut les mercaderies, i l'altre: que aquest abaratiment afavoreix exclusivament els obrers i no l'acumulació.

Vegem un poc què és el que ocorre en la realitat. El supòsit del creixement anual del 5 per cent de la població (de Bauer) no és, naturalment, més que un exemple teòric. El mateix podia haver triat el 2 o el 20 per cent. Però, en canvi, no és diferent el creixement efectiu de la població, a què, segons Bauer, s'ha d'adaptar exactament l'evolució capitalista, perquè en aquest principi

descansa tota la seua teoria de l'acumulació. ¿I què ens ensenya el creixement real de la població, per exemple, a Alemanya?

El creixement anual de la població ascendí en Alemanya, segons dades estadístiques oficials, al 0,96 per cent en el període de 1816 a 1864, i a l'1,09 per cent en el període de 1864 a 1910. En realitat, per consegüent, el creixement de la població augmenta en un ritme, conforme al qual, de 1816 a 1910, gairebé un segle, el creixement anual augmenta de 0,96 per cent a 1,09 per cent, és a dir, en 0,13 per cent. I si considerem de prop el període de l'evolució del gran capital a Alemanya, el creixement anual de la població va ser de 1871 a 1880 de l'1,08 per cent, de 1880 a 1890 del 0,89 per cent, de 1890 a 1900 de l'1,31 per cent i de 1900 a 1910 de l'1,41 per cent. Per consegüent, també hi ha ací un augment del creixement anual, en el transcurs de quaranta anys, en un terç per cent. Quina diferència amb el ritme frenètic i inaudit del creixement del capitalisme alemany durant l'últim quart de segle!

Encara s'obren perspectives molt millors si prenem en consideració els altres països capitalistes. Segons els últims censos, el creixement anual de la població és el següent:

Austria-Hongria	0,87 %
Rússia europea	1,37 %
Itàlia	0,63 %
Romania	1,50 %
Sèrbia	1,60 %
Bèlgica	1,03 %
Holanda	1,38 %
Estats Units	1,90 %
França	0,18 %
Anglaterra amb Escòcia i Irlanda	0,87 %

S'hi veu que, tant els números absoluts del creixement de la població, com la comparació de diversos països entre si, des del punt de vista d'aquesta suposada base d'acumulació del capital, produeixen sorprenents resultats. Per a trobar la hipòtesi de l'augment del cinc per cent suposada per Bauer, en la realitat hauríem d'anar-nos-en a climes més càlids, a Nigèria o a l'arxipèlag de Sonda. En efecte, el creixement anual de la població ascendeix, segons l'últim cens:

Uruguai	3,77 %
Estats malais britànics	4,18 %
Nigèria del Sud	5,55 %
Borneu septentrional	6,36 %
Hong Kong	7,84 %

És lamentable que indrets tan propicis per a l'acumulació del capital es troben justament allí on no hi ha encara cap producció capitalista, i que aquestes perspectives es vagen enterbolint a mesura que ens apropem als territoris del capitalisme!

Considerem ara la cosa més de prop. L'acumulació del capital (diu Bauer) depèn del creixement de la població; s'hi acomoda exactament. ¿I com s'explica, llavors, per exemple, el cas de França? Ací, el creixement de la població descendeix constantment. Segons l'últim cens, només és de 0,18 per cent i, per consegüent, la població s'aproxima lentament a l'estancament i potser al descens absolut. Però, no obstant aquesta població estancada, el capital continua acumulant alegrement a França, i ho fa de tal manera, que pot aprovisionar amb les seues reserves de capital tots els països. En Sèrbia, la població augmenta doblement que en Anglaterra i, no obstant això, com és sabut, el capital acumula més a Anglaterra que en Sèrbia. Com es compagina açò?

Segurament, la resposta a aquest dubte es refereix tan sols a la nostra malaptesa: la teoria de Bauer no es refereix a un país aïllat i a la seua població, sinó que té a la vista la població en general. Per consegüent, hauria de considerar el creixement de la humanitat en conjunt. Molt bé, però fent-ho així en resulten enigmes més sorprenents encara.

És evident que el creixement anual de la "humanitat" només pot tenir importància per a l'acumulació capitalista en la mesura que la humanitat siga consumidora de mercaderies capitalistes. No sembla oferir dubtes que el ràpid creixement de la població a Nigèria del Sud o en Borneu septentrional, per ara, i com a base de l'acumulació, interessa poc al capital. ¿És que està d'alguna manera en relació l'ampliació del cercle de clients del capitalisme amb el creixement natural de la població? Allò evident i clar és que si el capital hagués d'esperar, per a realitzar les seues possibilitats d'acumulació, a l'ampliació natural del seu cercle originari de consumidors, es trobaria, probablement, encara als bolquers del període manufacturer, i potser ni tan prop. Però al capital no se li ocorre, ni en somnis, esperar a semblant cosa, sinó que per a ampliar la seua base d'acumulació recorre a altres mètodes abreujats, a destruir amb tots els mitjans del poder polític, l'economia natural i l'economia simple de mercaderies, per a crear, mitjançant la ruïna recessiva d'ambdues, noves esferes de clients per a les seues mercaderies arreu del món. Però aquests mètodes no mantenen relació amb el creixement de la població als països i pobles de què es tracta.

Així, el cercle de compradors de mercaderies pot augmentar mentre la població descendeix. De fet, el mètode capitalista d'ampliació del mercat mundial per l'atac a l'economia natural primitiva, va parell amb l'aixafament i fins i tot amb l'extinció de pobles sencers. Aquest procés acompanya l'evolució capitalista des del descobriment d'Amèrica fins als nostres dies; vegeu els espanyols a Mèxic i Perú en el segle XVI; els anglesos en Amèrica del Nord en el XVII, en Austràlia en el XVIII; els holandesos a l'arxipèlag malià; els francesos en Àfrica del Nord i els anglesos a l'Índia en el segle XIX; els alemanys en Àfrica occidental en el segle XX. Així mateix, les guerres entaulades pel capital europeu per a "obrir" Xina al comerç, han menat a matances periòdiques de la població xinesa, i, per tant, a fer inevitablement més lent el seu creixement natural.

Mentre, d'aquesta manera, l'ampliació de la base de l'acumulació del capital en països no capitalistes, va unida a l'extinció parcial de la població, als països en què està arrelada la producció capitalista va acompanyada d'altres moviments en el creixement natural de la població.

En els dos factors d'aquest creixement: nombre de naixements i mortalitat, veiem en tots els països capitalistes dos moviments contraposats. El nombre de naixements descendeix per tot arreu d'una manera general i constant. Així, el nombre de naixements per 1.000 habitants assolí en Alemanya: 1871-1880, 40,7; 1881-1890, 38,2; 1891-1900, 37,3; 1901-1910, 33,9; 1911, 29,5; 1912, 29,1. La mateixa tendència es manifesta clarament comparant països de capitalisme molt desenvolupat amb altres que han quedat endarrerits. Per cada 1.000 habitants, hi havia els següents naixements (1911 o 1912): en Alemanya, 28,3; en Anglaterra, 23,8; a Bèlgica, 22,6; a França, 19,0; a Portugal, 39,5; a Bòsnia i Hercegovina, 40,3; a Bulgària, 40,6; a Romania, 43,4; a Rússia, 46,8. Tots els estadistes, sociòlegs i metges, atribueixen aquest fenomen a la influència de la vida en les grans ciutats, a la indústria fabril, a la inseguretad de l'existència, al progrés cultural, etc.; en suma, a l'efecte de la civilització capitalista.

Al mateix temps, l'evolució moderna de la ciència i la tècnica, i el mateix progrés cultural, ofereixen oportunitats per a combatre la mortalitat. Així, a Alemanya, la xifra de mortalitat anual per 1.000 habitants era: 1871-1880, 28,8; 1881-1890, 26,5; 1890-1900, 23,5; 1901-1910, 19,7; 1911, 18,2; 1912, 16,4. El mateix quadre en resulta de la comparació de països capitalistes avançats amb països endarrerits. La xifra de mortalitat per 1.000 habitants (1911 o 1912) va ser: a França, 17,5; en Alemanya, 15,6; a Bèlgica, 14,8; en Anglaterra, 13,3; a Rússia, 29,8; a Bòsnia i Hercegovina, 26,1; a Romania, 22,9; a Portugal, 22,5; a Bulgària, 21,8.

Segons el factor que actue amb més o menys força, serà més lent o més ràpid el creixement de la població. Però, en tot cas, i en tots sentits, és l'evolució del capitalisme, amb les seues concomitancies econòmiques, socials, corporals i espirituals; *és l'acumulació del capital la que influeix sobre el creixement de la població i el determina, i no al revés*. Més: en general, pot hom advertir que l'evolució capitalista actua sobre el moviment de la població en el sentit que, amb més o menys rapidesa, condueix segurament a contenir el creixement de la població. La comparació d'Hong Kong i Borneu amb Alemanya i Anglaterra, de Sèrbia i Romania amb França i Itàlia, és prou clara.

La conseqüència de tot açò es desprèn sola: la teoria de Bauer inverteix la situació real de les coses. En quant Bauer fa que l'acumulació del capital s'acomode al creixement natural de la població en els seus esquemes, ha perdut de vista el fet diari, conegut de tot el món, açò és, que el capital modela i determina la població: tan prompte l'extingeix en massa com afanya o deté el seu creixement. El resultat general és aquest: *com més ràpida l'acumulació, més lent el creixement de la població.*

És aquest un bonic *quid pro* per a un historiador que oblida veure un poc el que ocorre en la realitat, sense preguntar-se d'on depèn el creixement de la població de què fa procedir l'acumulació del capital. Frederic Albert Lange, en la seua *Història del materialisme*, diu incidentalment: "Tenim a Alemanya, fins i tot avui en dia, gents que s'anomenen filòsofs i que escriuen grans tractats sobre la formació de la representació (amb la pretensió, fins i tot, d'una "observació exacta per mitjà del sentit interior") sense pensar que potser en la seua pròpia casa tenen xiquets en què poden observar, amb els seus ulls i orelles, almenys els senyals de la formació de representacions." Si hi ha encara avui en Alemanya semblants "filòsofs", no ho sé; però l'espècie de què per mitjà de càlculs esquemàtics exactes del "sentit interior" volen resoldre problemes socials i obliden, en fer-ho, ulls, orelles, el món i els xiquets, sembla haver trobat ara en els "experts" del marxisme oficial, els "legítims hereus de la filosofia clàssica alemanya".

3

Però la cosa és més curiosa encara. Hem estudiat fins ara les condicions econòmiques del creixement de població, en què Bauer pretén fundar la seua teoria de l'acumulació. Però, en realitat, la seua teoria té una altra base. Quan parla de "població" i "creixement de la població", es refereix pròpiament a la classe dels obrers assalariats, i només a ella.

Per a posar açò de relleu bastarà citar els següents passatges.

"Suposem que la població augmenta en 5 per cent anual. Per consegüent, perquè l'equilibri [entre producció i demanda social] es mantinga, cal que també el capital variable [és a dir, la suma dels salaris pagats] augmente anualment en un 5 per cent." (lloc citat, pàgina 835)

Si el consum de la població sobre el qual es troba calculada la producció, és igual al capital variable, és a dir, a la suma de salaris pagats, aquesta "població" només pot ser la població treballadora. Però Bauer el formula d'una manera expressa:

"L'augment del capital variable [açò és, de la suma de salaris], expressa el subministrament de subsistències per al creixement de la població." (lloc citat, pàgina 834) I encara més categòricament al passatge ja citat per mi: "El nostre esquema pressuposa: 1), que la classe treballadora creix anualment en un 5 per cent; 2), que el capital variable creix en la mateixa proporció que els treballadors; 3), que el capital constant [és a dir, les despeses en mitjans de producció] creix més ràpidament que el variable en el grau exigut pel progrés tècnic. Sota tals supòsits no s'ha de sorprendre hom que no sorgisquen dificultats per a realitzar la plusvàlua." (lloc citat, pàgina 869)

Advertisca hom que, segons el supòsit de Bauer, no hi ha, en general, més que dues classes en la societat: obrers i capitalistes. "Com en una societat [diu, després] que només conste de capitalistes i obrers, els proletaris sense treball no poden trobar un altre ingrés que el que perceben per salaris", etc. (lloc citat, pàgina 869). Aquest supòsit no és casual ni ocasional, sinó que té una importància decisiva per a la posició de Bauer enfront del problema: tant per a ell com per als altres "experts" es tracta justament de provar, enfront de mi, que conforme a l'"esquema", també en una societat amb producció exclusivament capitalista, composta purament de capitalistes i obrers, és possible l'acumulació del capital i es verifica sense dificultats. Per consegüent, en la teoria de Bauer només queden dues classes socials: capitalistes i proletaris. Però l'acumulació del capital només es dirigeix, en el seu creixement, per la classe proletària. Per consegüent, Bauer redueix, primer, la població a les dues úniques classes: obrers i capitalistes, de conformitat amb el seu supòsit, i després, tàcitament per les seues operacions, exclusivament als obrers. Aquests constitueixen la "població" a les

necessitats de la qual s'hi adapta el capital. Així ha d'entendre's quan Bauer pren com a base de la seua exposició esquemàtica el creixement anual de la població en un 5 per cent, que allò que creix en un 5 per cent és només la població obrera. ¿O haurem de considerar aquest creixement de la capa proletària merament com a manifestació parcial del creixement general uniforme de la població total en un 5 per cent anual? Però açò seria un descobriment completament nou, després de tot el que Marx ha fonamentat teòricament, i després que les estadístiques de professions han demostrat fa molt de temps que, en la societat actual, cada classe segueix les seues pròpies lleis de població.

De fet, Bauer tampoc pensa en un creixement uniforme de la població total. En tot cas, aquest creixement no regeix per als seus capitalistes; el seu augment anual no és, de cap manera, del 5 per cent, com es demostra fàcilment.

En la pàgina 835, Bauer dóna com a fons de consum dels capitalistes en els quatre anys successius les xifres següents: 75.000, 77.750, 80.539 i 83.374. Si Bauer suposa que els salaris dels obrers creixen exactament com aquestes xifres, podem admetre que als capitalistes no els va pitjor, almenys quant al seu nivell de vida, que als obrers, i que també augmenta la seua part de renda dedicada al consum. Si és així, en l'esquema de Bauer, corresponent al consum dels capitalistes en els quatre anys, resulta el següent increment anual de la classe capitalista: 5 per cent en el segon any, 3,6 per cent en el tercer, 3,5 per cent en el quart. Si açò continués, prompte començarien a extingir-se els capitalistes de Bauer, i llavors s'hauria resolt el problema de l'acumulació del mode més original. Però no hem de preocupar-nos ací de la sort privada dels capitalistes de Bauer. Només ens interessa fer constar que quan Bauer parla de creixement de la població, com a base de l'acumulació, es refereix constantment al creixement de la classe d'obers assalariats.

I, finalment, el mateix Bauer ho diu amb paraules concises quan en la pàgina 839 exposa: "El seu augment [de la quota d'acumulació] ha de realitzar-se per aquest camí *fins que s'haja restablert l'equilibri entre el creixement del capital variable i el creixement de la població.*" Segueix a açò l'explicació en la pàgina 870: "Davall la pressió de l'exèrcit industrial de reserva, augmenta la quota de plusvàlua, i amb ella la quota d'acumulació social fins que aquesta s'ha fet prou gran, malgrat la seua creixent composició orgànica, *per a fer que el capital variable augmente amb la mateixa rapidesa que la població obrera. Tan prompte com açò ocorrega s'ha restablert l'equilibri entre l'acumulació i el creixement de la població.*" Amb la mateixa claredat, i formulat com a regla general, es repeteix en la pàgina 871: "En la societat capitalista es dóna la tendència a adaptar l'acumulació del capital al creixement de la població. Aquesta adaptació s'aconsegueix tan prompte com el capital variable [la suma de salaris] augmenta igual que la població obrera, però el capital constant, més acceleradament, en el grau existeix l'evolució de la productivitat." Finalment, es troba una vegada més, en forma potser més lapidària, al final de l'article de Bauer, on resumeix la seua cinquena essència: "Primerament [en una societat capitalista aïllada com la del seu esquema] *l'acumulació es troba limitada pel creixement de la població obrera. Perquè (donada la composició orgànica del capital) la magnitud de l'acumulació està determinada pel creixement de la població obrera disponible*", etc. (lloc citat, pàgina 873)

És, doncs, evident que, davall l'aparença de l'adaptació de l'acumulació del capital al creixement de la població, Bauer fa que el capital es regisca exclusivament per la classe obrera i el seu creixement natural. Diem expressament: creixement natural, perquè en la societat de Bauer, en què no hi ha classes intermèdies, en què només queden capitalistes i proletaris, no és possible reclutar el proletariat de capes petit burgeses i camperoles i, per tant, la reproducció natural és l'únic mètode de la seua multiplicació. Justament, aquesta adaptació a la població proletària és utilitzada per Bauer per a explicar les alternatives de la conjuntura capitalista. I des d'aquest punt de vista hem d'examinar la seua doctrina.

Hem vist que l'equilibri de la producció i el consum socials s'assoleix quan el capital variable, açò és, la part de capital destinada al salari dels obrers, creix amb la mateixa rapidesa que la població obrera. Però la producció capitalista té un impuls mecànic que destrueix sempre l'equilibri, unes vegades cap avall, "infraacumulació", d'altres cap amunt, "supraacumulació". Començarem amb el primer moviment del pèndol.

Si la primera "quota d'acumulació" és massa feble, diu Bauer, açò és, si els capitalistes no aporten, en suficient quantitat, capital nou per a emprar-lo en la producció, "el creixement del capital variable queda per davall de l'augment de la població que cerca treball. La situació que en aquest cas es produeix podem anomenar-la situació d'infraacumulació." (lloc citat, pàgina 879) I, a continuació, Bauer la descriu. Segons ell, el primer efecte de la infraacumulació és la constitució d'un exèrcit industrial de reserva. Una part de l'increment de població queda sense treball. Els proletaris sense treball fan pressió sobre els salaris dels ocupats: abaixen els salaris, augmenta la quota de plusvàlua. "Com en una societat composta exclusivament de capitalistes i obrers, els proletaris sense treball no poden trobar més ingressos que els derivats, *els salaris han de baixar, la quota de plusvàlua ha de pujar*, fins que, tanmateix la disminució relativa del capital variable, trobe treball tota la població obrera. La distribució verificada del producte que açò causa, es deu al fet que, amb la creixent composició orgànica del capital en què s'expressa el progrés tècnic, ha descendit el *valor del treball*, i, per tant, s'ha format una *plusvàlua relativa*." d'aquest increment de la plusvàlua en resulta ara una font fresca per a una acumulació renovada més intensa, i amb això, per a una major demanda de treballadors: "Creix, doncs, també, la massa de plusvàlua que s'aplica a l'ampliació del capital variable." La seua ampliació, per aquest camí, s'ha de verificar "fins que s'haja restablert el seu equilibri entre el creixement del capital variable i el creixement de la població". (lloc citat, pàgina 869) d'aquesta manera sortim de la infraacumulació per a tornar a l'equilibri. Hem descrit ací la meitat del moviment pendular del capital entorn de l'equilibri econòmic, i en aquest primer acte anem a detenir-nos-hi un poc més.

L'estat d'equilibri significa (recordem-ho una vegada més) que la demanda de treballadors i el creixement de la població proletària es compensen, és a dir, que tota la classe obrera amb el seu creixement natural, troba ocupació. Ara bé, la producció perd aquest estat d'equilibri, la demanda de treball es fa inferior al creixement del proletariat. Què és allò que li fa perdre aquest equilibri? ¿Què és allò que determina aquest primer moviment del pèndol fora del punt central de l'equilibri? Per a un mortal corrent serà difícil treure aquesta resposta de la sàvia exposició que Bauer acaba de fer. Afortunadament, en la pàgina següent ve ell mateix en auxili de la nostra malaptesa, i, amb un estil quelcom menys fosc, diu: "El progrés vers una composició orgànica major del capital mena constantment a la infraacumulació." (lloc citat, pàgina 870)

Açò és, almenys, breu i clar. És, doncs, el progrés tècnic que determina l'atur dels treballadors (mercè a les màquines) i amb això, periòdicament, la menor demanda d'obrers, la formació d'un exèrcit industrial de reserva, la baixa dels salaris; en suma, l'estat d'"infraacumulació".

Confrontem Bauer amb Marx.

1.- En la infraacumulació, diu Bauer, "descendeix el valor del treball" i, gràcies a això, es forma "plusvàlua relativa", que serveix per a formar un nou fons d'acumulació. Perdó. Que per l'aplicació de les màquines "quede sense treball una part de l'increment de població", i que per la pressió d'aquests sense treball "baixen els salaris", no significa, de cap manera, que "el valor del treball" descendeix, sinó que el *preu* de la mercaderia-treball (els diners del salari) descendeix simplement a conseqüència de l'excés d'oferta *per davall del seu valor* (és a dir, per davall del nivell de vida ja assolit pels treballadors). Però, segons Marx, la plusvàlua relativa no sorgeix, de cap manera, perquè els salaris descendisquen per davall del valor del treball a conseqüència de la disminució de demanda d'obrers, sinó (Marx repeteix açò innumerable vegades en el primer tom d'*El Capital*) sota el supòsit que el preu del treball, és a dir, el salari, és igual al seu valor; o, amb altres paraules, que la demanda i l'oferta de treball es mantenen en equilibri. Segons Marx, el descens sorgeix, sota aquest supòsit, a conseqüència de l'abaratiment dels costos de manutenció dels treballadors, és a dir, a conseqüència d'aquell factor que Bauer *elimina*, des del moment que declara necessari "per a l'equilibri un creixement exactament uniforme del capital variable i la població treballadora". O, dit amb paraules senzilles: la formació del nou capital amb què Bauer vol alimentar la futura acumulació, només surt sota l'aparença d'una "plusvàlua relativa" de la pressió exercida sobre els salaris, imposada als treballadors per la conjuntura.

2.- ¿Què estranya llei econòmica és aquesta del moviment dels salaris, segons la qual han de "descendir constantment", fins que tota la població treballadora tinga ocupació? Ens trobem,

doncs, amb l'estrany fenomen que com més baixen els salaris més augmenta el grau d'ocupacions. Quan els salaris estan en el punt més baix, treballa tot l'exèrcit industrial de reserva! Sobre la terra prosaica en què vivim, les coses solen ocórrer al revés: el descens dels salaris marxa parell amb l'augment de l'atur; la seua pujada, amb l'augment de l'ocupació. Ordinàriament, quan els salaris estan més baixos és quan és major l'exèrcit de reserva; quan el nivell dels salaris arriba a la seua culminació, desapareix si fa o no fa completament.

Però encara hi ha més coses sorprenents en l'esquema de Bauer.

La producció capitalista assoleix sortir de la vall de llàgrimes de l'acumulació per un procediment tan senzill com dur: justament el gran descens dels salaris ajuda els capitalistes a realitzar nous estalvis (que Bauer, amb una interpretació un tant equivocada, anomena "plusvàlua relativa") i amb ells tenen un nou fons per a noves inversions, per a ampliar la producció i per a reanimar la demanda de treballadors. De nou ens trobem, no a la terra prosaica, sinó a la lluna de la "societat" de Bauer. És curiós sostenir que el capital necessita avui en dia estalviar uns cèntims, gràcies al descens general dels salaris, per a atrevir-se a crear noves empreses i establiments! Hom li fa esperar fins a l'últim extrem; fins al descens general i perllongat dels salaris, per a aconseguir, per aquest camí, el nou capital que necessita per a ampliar la producció. En la lluna de l'especulació de Bauer, en què el capitalisme ha arribat a la major altura imaginable de desenvolupament, ha acabat amb totes les capes intermèdies, transformant la població sencera en capitalistes o proletaris. En aquesta societat no hi ha encara reserves de capital; es viu al dia, com en l'època del "bon doctor Aikin" en l'Anglaterra del segle XVI. En aquella societat no hi ha evidentment bancs com els que ací, a la Terra, serveixen enormes reserves de capital acumulades fa temps, i que només esperen una oportunitat per a llançar-se a la producció, siga quin siga el nivell dels salaris. L'acumulació febril en l'escala més alta, que ara es manifesta justament en tots els països bel·ligerants i neutrals, per a portar precipitadament als graners del benefici de l'empresari la collita sagnant de la guerra mundial, amb una forta elevació dels salaris industrials, és la més clara i imaginable sàtira al capital típic de la fantasia de Bauer, que només pot treure ànim per a noves empreses d'acumulació de la depressió periòdica general dels obrers. Perquè note hom que Bauer, en descriure l'"equilibri" de nou grau, subratlla una vegada més: "Sota la pressió de l'exèrcit industrial de reserva augmenta la quota de plusvàlua i, amb ella, la quota d'acumulació social *mentre aquesta és prou gran* per a fer que el capital variable augmente tan ràpidament com la població obrera, tot i la creixent composició orgànica. *Tan prompte com ha arribat aquest cas*, desapareix l'exèrcit industrial de reserva [per segona vegada, perquè la primera havia desaparegut ja, en arribar al punt més baix dels salaris, és a dir, al *màxim* de la infraacumulació!] i queda restablert l'equilibri entre acumulació i creixement de la població." (lloc citat, pàgina 870)

A aquest "equilibri" restablert el segueix immediatament la segona oscil·lació del pèndol, cap amunt, cap a la "supraacumulació". Bauer descriu aquest procés amb extrema senzillesa.

"En pujar la quota d'acumulació social [gràcies a la pressió exercida conscientment sobre el salari! R. L.], acaba per arribar a un punt en què el capital variable creix més ràpidament que la població. A açò és al que anomenem l'estat de supraacumulació."

Amb aquestes dues línies queda despatxat l'assumpte. Bauer no diu res més sobre el naixement de la "supraacumulació". L'impuls que produeix la "infraacumulació" era almenys un fet tangible: el progrés tècnic; però pel que fa a l'oscil·lació pendular oposada ens abandona a la nostra pròpia imaginació insuficient. Només esbrinem que la quota d'acumulació ascendent (és a dir, la formació de capital capaç de ser invertit en noves empreses) arriba "finalment" a un punt en què la demanda de treballadors excedeix a la seua oferta. Però, ¿per què ha d'aconseguir "finalment" aquest punt? ¿Potser d'acord amb la llei física de la permanència, puix que ja s'està en un moviment d'ascens? Però vegem d'on procedeix aqueix ascens. Sota la pressió de la manca de treball van baixar tots els salaris. D'aquesta baixada del salari en resultà l'increment del capital disponible. Aquest increment només pot durar fins que tots els aturats hagen aconseguit ocupació, i açò succeeix, en l'estranya societat imaginada per Bauer, només quan els salaris es troben en el punt més baix. Però una vegada que la totalitat de la població tinga treball, deixen de baixar també, en aquesta estranya societat, els salaris, i fins i tot comencen a pujar lentament com en la nostra Terra. I tan aviat com els salaris comencen a

pujar, ha de deixar de pujar la "quota d'acumulació" que, segons Bauer, només surt d'aquesta font; fins i tot ha de retrocedir, per la seua banda, la creació de capital. Llavors, ¿com pot continuar pujant, després que estan ocupats tots els aturats, per a aconseguir "finalment" el punt de la "infraacumulació"? En va esperem resposta.

Si hem de romandre en la ignorància en quant al naixement de la "supraacumulació", el mateix ens succeeix amb l'últim acte del raonament: el procés en virtut del qual la "supraacumulació" és al seu torn superada i portada al punt central de l'equilibri.

"Si la quota d'acumulació és massa gran [entenga hom que només és en relació amb els treballadors existents i el seu increment! R. L.], l'exèrcit de reserva desapareix ràpidament [cosa que li ocorre, per tant, per tercera vegada ja], pugen els salaris, descendeix la quota de plusvàlua." Amb això descendeix també, més ràpidament fins i tot del que ocorreria a conseqüència de la creixent composició orgànica, la quota de benefici. De tot açò en resulta "una crisi assoladora, durant la qual, el capital queda paralitzat; es verifica una destrucció en massa de valors i un descens brusc de la quota de beneficis". Ara, l'acumulació torna a fer-se més lenta, "el creixement del capital variable torna a determinar el creixement de la població". (lloc citat, pàgina 871) I hem de precipitar-nos, una vegada més, en la "infraacumulació" que ja coneixem.

Però ¿per què fa Bauer que la "crisi assoladora" esclate a l'altura de la "supraacumulació"? Aquesta no significa per a ell més que el creixement més accelerat del capital variable respecte a la població treballadora. En termes senzills, açò significa: la demanda de treballadors és superior a l'oferta del mercat de treball. ¿I açò ha de fer que esclate una nova crisi industrial i comercial? Bauer recorre en aquest passatge a una cita de Hilferding, que ha de substituir una explicació de l'aparició de la crisi: en el moment "que aqueixes tendències de la quota descendent de benefici s'imposen enfront de les tendències que, a conseqüència de la demanda creixent, han determinat l'augment dels preus i del benefici, es produeix la crisi". Però prescindint que aquesta cita no pot aclarir res, perquè no és una explicació, sinó només una descripció treballada de les crisis, aquest paràgraf cau, sobre les especulacions de Bauer, quelcom així com un rajola entre una bandada d'ocells.

En tota l'exposició de Bauer no hi ha una "demanda" creixent o descendent de mercaderies que pogués determinar un "augment dels preus i beneficis". En Bauer no hi ha més que una dansa de dues figures: capital variable i proletariat ("població"). El total moviment de l'acumulació, el seu eix de "equilibri", les seues alternatives entorn d'aquest eix, resulten únicament donades per la proporció recíproca entre ambdós factors: capital variable i població obrera. En Bauer no hi ha res que es referisca a la demanda o a la venda de mercaderies i les seues dificultats; no les esmenta ni amb una síl·laba. La "supraacumulació" no consisteix, per a Bauer, segons açò, més que en l'excés del capital variable, o siga, de la demanda d'obriers en comparació amb el creixement natural d'aquests. Aquesta és l'única "demanda" que apareix en Bauer. ¿I d'ací ha de sortir una crisi, i, a més a més, "assoladora"? Voldríem veure com s'explicava cosa tan sorprenent!

Cert que a la Terra prosaica en què vivim els altres, a l'esclat de la crisi sol precedir, igualment, una conjuntura, en què la demanda de treballadors es presenta amb la màxima tensió i en què els salaris tendeixen a pujar. Però sobre aquesta mateixa Terra, aquest últim fenomen no és causa de la crisi, sinó l'ocell que anuncia la tempestat, com diu Marx en el segon tom d'*El Capital*; és un fenomen que acompanya altres factors: la relació entre la *producció i el mercat*.

Siga qualsevulla l'explicació profunda que es done teòricament a les noves crisis comercials, la veritat és que en la realitat en resulten, d'una manera perceptible per a tots, de la desproporció entre producció i mercat; és a dir, entre oferta i demanda de mercaderies. En canvi, per a Bauer, que no esmenta la qüestió de la liquidació de les mercaderies, surten crisis periòdiques de la manca d'harmonia entre la demanda de treball i la reproducció natural dels treballadors! Perquè els obrers no poden multiplicar-se tan ràpidament com exigeix la demanda creixent del capital, esclata "una crisi assoladora"! La falta periòdica de treballadors com a causa única de les crisis comercials, és segurament un dels descobriments més sorprenents de l'economia política, no sols des de Marx, sinó des de William Petty, i constitueix una digna coronació de

totes les altres curioses lleis que a la Lluna de la societat de Bauer governen l'acumulació del capital i les seues relacions.

Ara coneixem el moviment del capital en totes les seues fases, i Bauer resumeix allò que s'ha dit en el següent final harmònic:

“Per consegüent, la forma de producció capitalista porta en si el mecanisme que torna a adoptar l'acumulació, que ha quedat per davall de la població davant el creixement d'aquesta.” (lloc citat) Entenga hom, el creixement de la població treballadora. I més endavant insisteix amb major energia:

“L'economia mundial capitalista, considerada en conjunt, percep en els seus cicles la tendència a l'adaptació de l'acumulació al creixement de la població [s'entén al creixement de la població obrera]. La prosperitat és “supraacumulació”. Se suprimeix a si mateixa en la crisi. La depressió que la segueix és una època d'infraacumulació. Se suprimeix a si mateixa, en el moment que la depressió engendra al seu si les condicions del retorn de la prosperitat. *El retorn periòdic de la prosperitat, de la crisi, de la depressió, és l'expressió empírica del fet que el mecanisme de la producció capitalista suprimeix, per si sol, supraacumulació i infraacumulació, i torna a adaptar l'acumulació del capital al creixement de la població* [entenga hom: de la població treballadora].” (lloc citat, pàgina 872, subratllat per Bauer)

Ara no cap ja no pot haver-hi mala intel·ligència. El “mecanisme” de Bauer consisteix, dit en poques paraules, en el següent. En el punt central de l'economia mundial capitalista està la classe obrera. Ella i el seu creixement natural són l'eix entorn del qual gira la vida econòmica. D'aqueix eix depèn el capital variable (i amb ell, en la proporció tècnica exigible, el constant). Unes vegades el capital existent és massa petit per a ocupar tots els proletaris, i aleshores explota l'excedent d'aquests per mitjà de salaris baixos; altres vegades és massa gran per a trobar prou proletaris, i llavors s'anihila a si mateix en una crisi; en tot cas, el moviment sencer de la producció i les seues alternatives no són més que una aspiració eterna del capital a adaptar les seues dimensions al nombre de proletaris i al seu augment natural.

Aquesta és la quinta essència del “mecanisme” de Bauer; dels seus complicats càlculs i de les explicacions que en dóna.

El lector que tinga alguna idea del marxisme sospita ja quina inversió copernicana es tanca, respecte a la llei fonamental de l'economia capitalista, en aquesta teoria de l'acumulació de Bauer. Però per a donar-li tota la importància que mereix cal que sapiem abans, de quina manera Bauer, en partir del nou centre de gravitació per ell descobert, està en situació d'explicar-nos com en un joc totes les manifestacions parcials de l'economia capitalista.

Ja coneixem l'oscil·lació del capital en el temps. Vegem ara els canvis en l'espai.

“La tendència a adaptar l'acumulació al creixement de la població [entenga hom: creixement de la població obrera], domina les relacions internacionals. Països amb supraacumulació duradora col·loquen en l'estranger una gran part creixent de la plusvàlua acumulada cada any: França i Anglaterra. [I Alemanya, per què no? R. L.] Països amb infraacumulació duradora atreuen capital de l'estranger i subministren a aquest treballadors. Exemple: als països agraris de l'Europa oriental.” (lloc citat, pàgina 871)

Que breu i clar és tot açò! Què bé conforma tot! S'està veient la satisfacció somrient amb què Bauer resol, com si es tractés d'un joc de xiquets, els més complicats problemes amb la seua nova llei. Tractem d'examinar l'exemple amb algunes proves lleugeres.

Hi ha, doncs, països amb “supraacumulació” duradora i països “amb infraacumulació duradora”. Què és “supraacumulació” i què “infraacumulació”? La resposta continguda en la pàgina següent és: “prosperitat, és supraacumulació”... La depressió és una època d'infraacumulació. Segons açò, hi ha països amb prosperitat duradora (a saber: França, Anglaterra, Alemanya) i països amb depressió duradora (a saber: els països agraris de l'Europa oriental) No és veritat que és meravellós?

Segona prova: quina és la causa de la infraacumulació? Resposta en la pàgina anterior: "El progrés vers una composició orgànica superior (simplement: progrés tècnic) produeix sempre la infraacumulació." Per consegüent, els països amb infraacumulació duradora han de ser els països en què el progrés tècnic actue més intensament i enèrgicament. Aquests són: "els països agraris de l'Europa oriental". Països amb supraacumulació duradora han de ser els països amb progrés més lent i feble. Són: França, Anglaterra, Alemanya. No és veritat que és meravellós?

Amb la coronació de l'edifici apareix, evidentment, la Unió Nord-americana, que assoleix ser alhora el país amb "infraacumulació duradora" i "supraacumulació duradora", amb el progrés tècnic més accelerat i amb el progrés tècnic més lent, amb prosperitat duradora i depressió continuada, perquè (oh meravel·la!) atreu simultàniament i "duradorament" tant de capital com treballadors d'altres països...

4

Confrontem el "mecanisme" de Bauer amb Marx.

La cinquena essència de la teoria de Bauer és la tendència del capital a adaptar-se a la població obrera disponible i al seu creixement. Per a Bauer, supraacumulació significa que el capital creix massa de pressa en comparació amb el proletariat; infraacumulació, que creix massa lentament en comparació amb aquest. Excés de capital i manca d'obrers, falta de capital i excés d'obrers, heus aquí els dos pols de l'acumulació en el "mecanisme" de Bauer. I què trobem en Marx?

Bauer intercala en les seues consideracions un passatge del tercer tom d'*El Capital* de Marx, en que es tracta de la "supraacumulació", amb la qual cosa sembla com si la teoria de Bauer no fos més que una explicació "inatacable" de la concepció marxista. Així, Bauer diu una vegada que ha arribat al seu estat de "supraacumulació": Marx descriu l'estat de supraacumulació de la manera següent:

"Així, doncs, tan aviat com el capital hagi augmentat en una proporció, respecte a la població obrera, que ni el temps de treball absolut subministrat per aquesta població pugui prolongar-se, ni el temps de treball excedent relatiu pugui ampliar-se (això darrer no seria factible, així com així, en el cas que la demanda de treball fos tan forta que creés una tendència a l'increment dels salaris), quan, doncs, el capital augmentat produeixi només la mateixa quantitat o àdhuc menys quantitat de plus-vàlua que abans del seu augment, només aleshores tindriem una sobreproducció absoluta de capital, es a dir, el capital augmentat $C+\Delta C$ no produiria més benefici o en produiria menys que el capital C abans de la seva ampliació mitjançant ΔC . En ambdós casos tindria lloc una caiguda més violenta i sobtada de la taxa general de benefici, però aquesta vegada a causa d'un canvi en la composició del capital, que no seria degut al desenvolupament de la productivitat, sinó a un increment del valor monetari del capital variable (a causa de l'increment dels salaris) i a la disminució a corresponent de la relació entre el treball excedent i el treball necessari."¹³

A aquesta cita li agrega Bauer l'afegiment següent: "Aquest punt designa el límit absolut de l'acumulació. Una vegada assolit, sobrevé l'adaptació de l'acumulació al creixement de la població [entenga hom, com sempre, en Bauer: creixement de la població obrera] en una crisi assoladora", etc. D'ací, el lector profà ha de traure que en Marx es tracta, exactament com en Bauer, de la contínua adaptació del capital a la població treballadora, i que Bauer reproduïx un passatge suprimint-li algunes paraules.

Doncs bé, al passatge citat per Bauer, antecedeix en Marx, en el mateix capítol, gairebé immediatament, el següent:

"Aquesta plètor de capital neix de les mateixes circumstàncies que originen una superpoblació relativa i en constitueix, doncs, una manifestació complementària, malgrat que ambdós

¹³ Marx, Karl, *El capital*, volum V, Edicions 62, Barcelona, 1989, pàgina 284.

fenòmens es trobin en pols contraposats, capital sense ocupació d'una banda i població sense ocupació de l'altra."¹⁴

Com s'entén? Per a Bauer, "supraacumulació" no significa una altra cosa més que excés de capital en relació amb el creixement de la població obrera; per consegüent, l'excés de capital és sempre idèntic a la manca de població obrera, de la mateixa manera que infraacumulació, açò és, falta de capital, és sempre idèntica a l'excés de població treballadora. En canvi, per a Marx, al revés, l'excedent de capital és simultani amb l'excedent de població obrera, i ambdós provenen d'una mateixa tercera circumstància.

I en el mateix capítol, després del passatge citat per Bauer, s'hi diu, un poc més enllà.

"No hi ha cap contradicció en el fet que aquesta sobreproducció de capital vagi acompanyada d'una superpoblació relativa més o menys gran. Les mateixes circumstàncies que han incrementat la productivitat del treball, que han augmentat la massa dels productes mercaderia, que han ampliat els mercats, que han accelerat l'acumulació del capital, tant en la quantitat com en el valor, i que han fet baixar la taxa de benefici, aquestes mateixes circumstàncies han generat una superpoblació relativa i generen contínuament una superpoblació d'obrers, que no és utilitzada pel capital en excés perquè el grau d'explotació del treball és més baix del que caldria per a poder utilitzar aquesta població, o, almenys, perquè la taxa de benefici que resultaria en aquest grau donat d'explotació és massa baixa."¹⁵

En la mateixa pàgina, un poc més lluny, hi afegeix Marx: "Si s'envia capital a l'estranger, no és pas perquè sigui absolutament impossible de fer-lo servir a l'interior. Es fa només perquè a l'estranger es pot invertir amb una taxa de benefici més alta. De tota manera, aquest capital és un capital totalment superflu per a la població obrera ocupada i per al país donat en general. Com a tal coexisteix amb l'excés relatiu de població i és un exemple de com ambdós fenòmens existeixen l'un al costat de l'altre i es condicionen mútuament."¹⁶

Açò és clar, sens dubte. ¿Però quin és el títol del capítol de Marx, del que Bauer cita un breu passatge? Diu així: "Excés de capital en el cas d'excés de població".¹⁷ I en aquestes condicions, Bauer té l'estranya idea d'intercalar en el seu "mecanisme" una cita d'aquest capítol i fa aparèixer un passatge forçat, que no fa més que explicar la concepció de Marx. El simple títol lapidari del capítol, que representa, en efecte, la teoria marxista en aquesta part, és per si sol un colp tan decisiu per a la construcció de Bauer, que fa completament miques tot l'enginyós "mecanisme".

És perfectament clar: la "supraacumulació" de Bauer i la supraacumulació de Marx són dos conceptes econòmics totalment distints i fins i tot oposats.

Per a Bauer, supraacumulació equival a període de prosperitat, d'alta demanda de treball, d'ocupació de l'exèrcit industrial de reserva. Per a Marx, l'excés de capital va de la mà amb l'excés d'obrers, amb l'atur més accentuat, i, per tant, la supraacumulació equival a crisi i depressió profundes. Bauer declara: hi ha periòdicament massa capital perquè hi ha massa obrers. Marx declara: hi ha periòdicament massa capital, i a conseqüència d'això, massa obrers. Però "massa", en relació a què? En relació a la possibilitat de venda en condicions "normals" que asseguruen el benefici necessari. Perquè el mercat per a les mercaderies capitalistes s'estreny periòdicament, i per això, es troben aturats una part dels treballadors. Per consegüent, les relacions entre causes i efectes econòmics són per a Marx les següents:

El mercat per a les mercaderies capitalistes (mercat a preus "normals", açò és, que continguen, almenys, el benefici mitjà) és, en cada moment, el punt de partida. D'acord amb ell i els seus moviments, es regeix en cada cas el volum del capital aplicat. D'acord amb aquest es regeix, en segon lloc, l'extensió de la població obrera ocupada. Açò apareix en Marx, en la primera part del tercer tom, a cada moment.

¹⁴ Marx, Karl, *El capital*, volum V, Edicions 62, Barcelona, 1989, pàgina 283.

¹⁵ Marx, Karl, *El capital*, volum V, Edicions 62, Barcelona, 1989, pàgina 288 i 289.

¹⁶ Marx, Karl, *El capital*, volum V, Edicions 62, Barcelona, 1989, pàgina 289.

¹⁷ Marx, Karl, *El capital*, volum V, Edicions 62, Barcelona, 1989, pàgina 293 i següents.

Així, en la pàgina en què tracta de la “contradicció interna” de la producció capitalista, que s'equilibra “per extensió del camp exterior de la producció”. Bauer parla també en un passatge de l’“extensió del camp de producció”, necessària per a l'acumulació, el que, evidentment, ha de ser una reproducció mutilada del passatge esmentat de Marx i hi afegeix així mateix un afegiment en el sentit de la seua idea fixa: “El camp de producció és ampliat pel creixement de la població” (entenga hom de la població obrera). Però Marx dona una explicació clara i precisa del que entén per ampliació del “camp exterior de la producció”. Ja el passatge que antecedeix diu d'una manera lapidari: “Per consegüent, el mercat ha de ser estès constantment.” Igualment, després de la descripció de la crisi i la seua superació: “I així la roda tornaria a circular. Una part del capital, devaluada per l'estancament de les seves funcions, recuperaria altra vegada el seu antic valor. A més, es tornaria a repetir el mateix cicle defectuós amb unes condicions millors de producció, amb un mercat ampliat i amb una productivitat superior.”¹⁸

Igualment:

“... les mateixes circumstàncies que han incrementat la productivitat del treball, que han augmentat la massa dels productes mercaderia, que han ampliat els mercats, que han accelerat l'acumulació del capital, tant en la quantitat com en el valor, i que han fet baixar la taxa de benefici, aquestes mateixes circumstàncies han generat una superpoblació relativa i generen contínuament una superpoblació d'obrers, que no és utilitzada pel capital en excés”¹⁹

Està clar com l'aigua que amb “han ampliat els mercats”, Marx no es pogué referir al creixement de la població treballadora. Perquè l'extensió dels mercats corre parella, com un fenomen paral·lel, amb l'excés d'obrers, amb l'augment de l'exèrcit dels aturats, açò és, amb l'enfonsament del poder de compra de la classe obrera.

“Quan es diu que no hi ha una sobreproducció general, sinó una desproporció entre les diferents branques de la producció, amb això es vol dir, ni més ni menys, que dins de la producció capitalista la proporcionalitat de les diferents branques de la producció, com a procés constant, es representa a partir de la desproporcionalitat, perquè ací el nexa de la producció global s'imposa als agents de la producció com a una llei cega, i no com a una llei que, entesa per llur intel·lecte associat, i així dominada, ha sotmès el procés de producció a llur control comú. A més, amb això s'exigeix que els països on no s'ha desenvolupat el mode de producció capitalista consumeixin i produeixin en e grau que convé als països on domina el mode de producció capitalista.”²⁰

Per consegüent, ací, Marx atribueix expressament les crisis, no a pertorbacions de la proporció entre capital disponible i població obrera disponible, sinó a pertorbacions en el canvi entre països capitalistes i no capitalistes; més, tracta ací provisionalment aquest canvi com la base sobreentesa de l'acumulació.

I unes línies més enllà:

“Si no fos així, ¿com podria ser que manqui la demanda d'aquelles mercaderies de què la massa del poble està mancada?, i ¿com seria possible que aquesta demanda s'hagi de cercar a l'estranger, a mercats llunyans?”²¹

Ací Marx diu amb perfecta claredat de què depèn el grau d'ocupació dels obrers als països capitalistes: de la possibilitat de trobar sortida per a mercaderies capitalistes “en mercats llunyans”.

Amb açò s'havia de considerar enjudiciada la referència que del tercer tom d'*El Capital* fa Bauer. Però ¿què ocorre amb el paragrafet que cita Bauer pres de les *Teories sobre la plusvàlua?* (tom II, part 2ª); “L'augment de població sembla el fonament de l'acumulació com un procés continuat.” ¿No s'hi troba contingut en aquestes paraules el germen de tot el

¹⁸ Marx, Karl, *El capital*, volum V, Edicions 62, Barcelona, 1989, pàgina 288.

¹⁹ Marx, Karl, *El capital*, volum V, Edicions 62, Barcelona, 1989, pàgina 288

²⁰ Marx, Karl, *El capital*, volum V, Edicions 62, Barcelona, 1989, pàgines 289 i 290.

²¹ Marx, Karl, *El capital*, volum V, Edicions 62, Barcelona, 1989, pàgina 290.

“mecanisme” de Bauer? Però també ací es tracta d'una cita parcial. El passatge sencer varia un poc.

Marx investiga en aquest cas les condicions de la “transformació de la renda en capital”, és a dir, la col·locació productiva de plusvàlua. Explica que açò només pot realitzar-se transformant la part major de la nova suma excedent de capital en capital constant, i la seua part menor en capital variable. “Així, doncs, primerament ha de transformar-se una part de la plusvàlua i del plusproducte, en mitjans de subsistència que corresponen al capital variable; és a dir, cal comprar amb ella nou treball. Açò només és possible quan el nombre dels obrers augmenta, o quan es prolonga la jornada durant la qual treballen.” L'últim es produeix quan són ocupats totalment proletaris que abans només treballaven a mitges, o quan la jornada de treball es prolonga més enllà de la mesura normal. També entren en consideració capes del proletariat que fins aleshores no treballaven productivament: dones, xiquets, etc. “Finalment [diu Marx] per creixement absolut de la població obrera amb el creixement de la població total. Si l'acumulació ha de ser un procés continuat, seguit, és necessari aquest creixement absolut de la població, encara que disminuïska relativament en comparació amb el capital emprat.” I ara segueix el paragrafet citat per Bauer: “L'augment de població sembla el fonament de l'acumulació com un progrés continuat.”

Així parla Marx en la mateixa pàgina de les *Teories sobre la plusvàlua* que Bauer addueix com a testimoni clàssic a favor del seu mecanisme. Si el lector reconeix quelcom a primera vista al passatge citat, és el següent raonament de Marx:

“Perquè l'acumulació, és a dir, l'increment de la producció, es verifique, cal que hi haja treballadors excedents. Per tant, sense una població obrera creixent no es pot verificar cap ampliació continuada de la producció. D'altra banda, açò ho comprèn el treballador més senzill. Per consegüent, només en aquest sentit apareix “l'augment de la població com a fonament de l'acumulació”.”

Però per a Bauer la qüestió no era la necessitat d'un augment de la població obrera per a l'acumulació, perquè açò, que sapíem, no ho ha posat en dubte cap mortal, sinó si això és condició suficient. Marx diu: “L'acumulació no es pot verificar sense una població obrera creixent.” Bauer ho inverteix d'aquesta manera: “Perquè hi haja acumulació basta que cresca la població obrera.” Marx pressuposa, en aquest cas, l'acumulació, la possibilitat que la venda no oferisca dificultats; el que investiga són les formes en què es realitza aquesta acumulació, i, en aquest aspecte, troba que l'augment dels treballadors és, entre altres, una condició necessària per a l'acumulació. Per a Bauer, l'augment d'obers és allò donat, allò pel que es regeix i per al que es verifica l'ampliació de la producció, sense preocupar-se més del mercat. Per consegüent, ens trobem davant la mateixa inversió del pensament marxista que es comet en el testimoni clàssic tret del tercer tom d'*El Capital*.

Però no serà potser que traquem massa coses del passatge de Marx? Potser Bauer estigués en situació d'interpretar, o diguem-ne, de confondre en el seu sentit les paraules de Marx. Sí, però és un vertader enigma com es pot interpretar malament Marx, en aquest punt, si hom ha llegit el capítol de què Bauer treu el seu paràgraf. Perquè unes pàgines més enllà, el mateix Marx precisa el pensament fonamental del problema propi de la seua anàlisi amb les següents i clares paraules:

“La qüestió s'ha de formular així ara: suposada l'acumulació general [subratllat per Marx], és a dir, suposant que en totes les branques de producció s'acumula, en major o menor escala, el capital, la qual cosa és en realitat condició de la producció capitalista, ¿quines són les condicions en què es resol aquesta acumulació general?” I respon: “Aquestes condicions són: que amb una part del capital en diners, es compre treball, amb l'altra, mitjans de producció.”

I com per a evitar tot dubte; com si hagués endevinat al seu deixeble “expert”, hi afegeix: “No tractem ací el cas que s'acumule més capital que el que s'empra en la producció; el capital, que, per exemple, es diposita en forma de diners en el banc. D'ací els emprèstits a l'estranger, etc.; en suma, l'especulació per mitjà de la col·locació de capitals. Tampoc considerem el cas en què és impossible vendre la massa de les mercaderies produïdes, crisi, etc. Açò pertany al capítol de la concurrència. Així només hem d'investigar les formes del capital en les diverses

fases del seu procés, sempre en el cas que les mercaderies es venguen al seu preu." (lloc citat, subratllat per mi)

És a dir, que Marx pressuposa l'ampliació del capital, la possibilitat de l'acumulació, i es limita a investigar en quines manifestacions es resol, en tal o qual cas, el procés. Una d'elles és l'ocupació de nous treballadors, per a la qual cosa és necessari, naturalment, el creixement de la població obrera. D'ací treu Bauer que perquè es verifiqui l'acumulació basta amb què cresca la població obrera; més encara, que l'acumulació es verifica perquè la població obrera creix. El sentit i fi objectius de l'acumulació i el seu "mecanisme" és acomodar-se al creixement de la població treballadora.

Perquè l'home visca, és condició necessària que respire aire. D'ací surt aquesta conclusió a l'estil Bauer: l'home viu de l'aire, viu mercè que pot respirar aire; el procés sencer de la seua vida no és més que una adaptació del mecanisme del seu cos als moviments de la respiració. Heus aquí els magnífics resultats que produeix moure's entre abstraccions.

Però ací acaba la broma, perquè la cosa no és humorística, ni de bon tros. No es tracta ja de la meua menudesa i del meu llibre, sinó dels principis elementals de la pròpia doctrina de Marx. Ara podem abandonar també nosaltres les altures nebuloses i escarpades del tercer tom d'El Capital i de les *Teories sobre la plusvàlua*, desconegudes per al públic marxista, amb escasses excepcions, i tornar al primer tom d'El Capital, que ha format fins ara la base econòmica vertadera de la socialdemocràcia. Qualsevol lector que conega el primer tom de l'obra fonamental de Marx pot examinar, per si mateix, amb poc esforç, tota la construcció de Bauer; no necessita més que obrir l'obra pel capítol XXIII per a llegir en la pàgina 612 (de la 1ª edició):

"Per a la indústria moderna amb els seus cicles decennals i les seves fases periòdiques, que a més són travessades en el progrés de l'acumulació per oscil·lacions irregulars que se segueixen les unes a les altres cada vegada més de pressa, en realitat seria molt bonica una llei que regulés la demanda i l'oferta de treball no pas per *l'expansió i la contracció del capital*, es a dir, segons les seves necessitats de valorització en cada moment, de manera que el mercat del treball aparegués tan aviat buit perquè el capital s'expandeix, o altra vegada ple de gom a gom perquè aquell es contrau, sinó que, a l'inrevés, fes dependre el moviment del capital del *moviment absolut de la massa de la població*. I tanmateix aquest és el dogma econòmic."²²

Marx s'hi refereix a l'antic "dogma" de l'economia política burgesa, l'anomenat fons de salari que considerava el capital disponible en cada cas per la societat, com a una magnitud donada, perfectament determinada, i enfront d'ell feia dependent la població obrera ocupada pel seu creixement natural. Marx polemitzava contra aquest dogma detingudament i, en fer-ho, li donava un galdada rere altra al seu "expert" adepte.

Així, li explica:

"La demanda del treball no coincideix amb l'increment del capital, ni l'oferta del treball amb el creixement de la classe obrera, com si fossin dues forces independents entre elles que s'influïssin recíprocament. *Les dés sont pipés* (s'ha carregat els daus). El capital actua simultàniament en ambdós costats. Quan, d'una banda, la seva acumulació augmenta la demanda de treball, de l'altra augmenta l'oferta d'obriers mitjançant llur "alliberament"."²³

Com hem vist en el "mecanisme" de Bauer, l'exèrcit industrial de reserva sorgeix com a conseqüència d'una acumulació massa lenta que s'ha quedat per davall del creixement de la població. Bauer diu categòricament: "El primer efecte de la infraacumulació és la formació d'un exèrcit industrial de reserva." (*Neue Zeit*, lloc citat, pàgina 869) Per consegüent, com menor siga l'acumulació del capital major serà l'exèrcit industrial de reserva. Tal és el punt de vista de Bauer. Però Marx diu poc després:

"Com més gran és la riquesa social, el capital en funcionament, l'abast i l'energia del seu creixement, i per tant també la magnitud absoluta del proletariat i la força productiva del seu

²² Marx, Karl, *El capital*, volum II, Edicions 62, Barcelona, 1984, pàgina 307.

²³ Marx, Karl, *El capital*, volum II, Edicions 62, Barcelona, 1984, pàgina 310.

treball, més gran és l'exèrcit industrial de reserva. La força de treball disponible es desenvolupa per les mateixes causes que la força expansiva del capital."²⁴

En la pàgina següent, Marx adopta un to sarcàstic:

"Es comprèn la follia de la saviesa econòmica que predica als obrers que adequin *llur nombre a les necessitats de valorització del capital*. El mecanisme de la producció i l'acumulació capitalistes adequa contínuament aquest nombre a aquestes necessitats de valorització."²⁵

¿Quina és ara la major "insensatesa": l'antiga, burgesa, que predicava als obrers perquè adaptaren el seu creixement al capital, o la nova, "austromarxista", que vol convèncer els treballadors que, per contra, el capital s'acomoda constantment al seu creixement? Al meu parer, l'última és la major. Perquè aquella antiga "insensatesa" no era més que el reflex subjectiu de la situació real mal entesa, mentre que aquesta subverteix totalment la realitat.

En tot el capítol que tracta de la població obrera i el seu creixement, Marx parla constantment de les "necessitats d'explotació" del capital. A aquestes s'acomoda, segons Marx, el creixement de la població obrera; en depèn el grau de demanda d'obriers, el nivell dels salaris, que la conjuntura siga brillant o apagada, que hi haja prosperitat o crisi. Però ¿què són aquestes "necessitats d'explotació" de què Marx parla constantment i a les que Bauer no al·ludeix ni tan sols en el seu "mecanisme"?

En el mateix capítol parla Marx contínuament de "sobtades expansions" del capital, a les que atribueix importància, així en el moviment de l'acumulació del capital com en el de la població obrera. Més fins i tot, la sobtada i il·luminada capacitat d'expansió del capital és, segons Marx, el tret característic i l'element determinant de la moderna evolució de la gran indústria. ¿I què cal entendre per aquelles "sobtades expansions" del capital, tan importants per a Marx, i de les que tampoc Bauer en fa esment?

La resposta a ambdues preguntes la dóna Marx, al principi del mateix capítol, amb les següents paraules clares:

"... com que sota el fibló particular de l'instint d'enriquiment (com, per exemple, obertura de nous mercats, noves esferes de la inversió de capital a conseqüència del desenvolupament de noves necessitats socials, etc.) l'escala de l'acumulació es fa de sobte extensible..."²⁶

Encara amb més detall:

"Ensems amb l'acumulació i el desenvolupament paral·lel de la força productiva del treball s'incrementa la *força d'expansió* sobtada *del capital*, no solament perquè augmenta l'elasticitat del capital funcionant i de *la riquesa absoluta*, de la qual el *capital* és només una *part* elàstica, no solament perquè el crèdit, per qualsevol estímul particular, en un girar d'ulls posa a disposició de la producció una part extraordinària d'aquesta riquesa en forma de capital addicional. Les condicions tècniques del procés de producció mateix, màquines, mitjans de transport, etc., permeten a l'escala més gran possible la transformació més ràpida del producte excedent en mitjans de producció suplementaris. La massa de la riquesa social, que amb el progrés de l'acumulació s'infla desmesuradament i es pot transformar en capital addicional, s'introdueix frenèticament a les branques antigues de la producció, el mercat de les quals s'amplia de sobte, o a les branques tot just inaugurades, com ferrocarrils, etc., la necessitat de les quals neix del desenvolupament de les branques antigues. En tots aquest casos grans masses d'homes han de ser desplaçades de sobte i sense interrompre l'escala de la producció a d'altres esferes i als llocs decisius. La superpoblació [en] es proveeix a bastament."²⁷

Per consegüent, Marx explica ací, no sols com sobrevenen les expansions sobtades del capital (a conseqüència d'ampliacions sobtades del mercat), sinó que formula també la funció particular de l'exèrcit industrial de reserva: la de poder ser "llençat" per a aquelles expansions

²⁴ Marx, Karl, *El capital*, volum II, Edicions 62, Barcelona, 1984, pàgina 314.

²⁵ Marx, Karl, *El capital*, volum II, Edicions 62, Barcelona, 1984, pàgina 314.

²⁶ Marx, Karl, *El capital*, volum II, Edicions 62, Barcelona, 1984, pàgina 280.

²⁷ Marx, Karl, *El capital*, volum II, Edicions 62, Barcelona, 1984, pàgines 301-302.

sobrades extraordinàries del capital. En això veu Marx la funció més important, la funció pròpia de l'exèrcit industrial de reserva; gràcies a aquesta funció, el considera com una condició necessària per a l'existència de la moderna producció capitalista: la formació de la "superpoblació industrial" s'ha convertit "La forma completa del moviment de la indústria moderna neix, doncs, de la transformació constant d'una part de la població obrera en braços desocupats o semioocupats."²⁸

Potser on Marx formula més clarament i concisament el seu punt de vista, siga on diu:

"Tan aviat com s'han elaborat les condicions de producció necessàries que corresponen a la gran indústria, la forma de producció adquireix una elasticitat, una sobtada capacitat d'expansió que només troba límits en la matèria primera i en el mercat."

Què hi ha de tot açò en Bauer? En el seu "mecanisme" no hi ha cap espai per a sobrades expansions del capital, açò és, per a la seua elasticitat. I açò per dues raons: en primer lloc, perquè la producció es regeix merament pel moviment de la població treballadora i el seu creixement, ja que el mercat no exerceix cap paper per a Bauer. Però, com és lògic, el creixement de la població, per la seua reproducció natural, no és susceptible de cap ampliació sobtada. Cert que en la població obrera hi ha augments periòdics sobtats de l'exèrcit industrial de reserva, però, segons Bauer, açò ocorre justament en les èpoques d'"infraacumulació", de creixement més lent, de falta de capital disponible en comparació amb la classe obrera.

Però, en segon lloc, les expansions sobtades no sols es basen en ampliacions sobtades dels mercats, sinó també en reserves de capital ja acumulat, aquelles reserves sobre les quals diu Marx: "Quan el crèdit se sent particularment atret, posa a disposició de la producció les seues reserves com a capital addicional." Per a Bauer no hi ha possibilitat que així ocorregui. En el seu "mecanisme" només és possible sortir de la fase de la "infraacumulació" a mesura que, sota la pressió de l'atur, la depreciació general dels salaris permet una nova acumulació del capital.

Des del punt de vista del "mecanisme" de Bauer, l'expansió sobtada del capital és tan inexplicable com l'aparició de la crisi; per això, en realitat, no hi ha ací una funció pròpia per a l'exèrcit industrial de reserva. Cert que Bauer el fa aparèixer periòdicament com un producte del progrés tècnic, però no sap atribuir-li un altre paper més que aquell que en Marx ocupa en segon terme: el de pressionar sobre els salaris per a deprimir-los. En canvi, no existeix res del que el converteix, segons Marx, en "condició de vida", en "palanca" del sistema de producció capitalista. I que Bauer no sap què fer amb l'exèrcit de reserva, ho prova ja la circumstància humorística de què en el curs del cicle industrial fa que siga absorbit tres vegades: en el punt més baix de la "infraacumulació", en l'apogeu de la "supraacumulació" i, a més a més, en el nivell mitjà de l'equilibri. Evidentment, no sap què fer amb l'exèrcit industrial de reserva.

Totes aquestes coses estranyes provenen d'una raó senzilla: que en Bauer, el moviment sencer de la població obrera no existeix per al capital i les seues "necessitats d'explotació" com per a Marx i per a la realitat efectiva, sinó que, al revés, tot moviment del capital gira en torn de la població obrera i el seu creixement. Al capital, segons Bauer, li ocorre el que al vedell amb la mosca: corre d'ací cap enllà pantaixant darrere de la població obrera, i tan prompte la sobrepassa d'un salt com es queda enrere, per a escoltar constantment en arribar a la meta: ací em tens!

Però en Marx, el pensament que la població obrera en la seua multiplicació s'acomoda plenament al capital i a les seues possibilitats de mercat, trobant-se dominada per ells, és el pensament de tota l'última part del primer tom. Des de la pàgina 573 a la 613 s'esforça en aclarir aquest descobriment econòmic destinat a fer època: "*Aquesta és la llei general absoluta de l'acumulació del capital*", subratlla resumint. A continuació ve un capítol d'"Il·lustracions", que comprèn altres 65 pàgines.²⁹ ¿I què és el que en ell es mostra adduint l'exemple d'Anglaterra, considerat com el país típic i directiu de la producció capitalista? *Que mentre el creixement anual de la població a Anglaterra va descendir constantment de 1811 a 1861, la riquesa, és a*

²⁸ Marx, Karl, *El capital*, volum II, Edicions 62, Barcelona, 1984, pàgina 302.

²⁹ Marx, Karl, *El capital*, volum II, Edicions 62, Barcelona. "Il·lustració de la llei general de l'acumulació capitalista", pàgines 318-190 [NdE].

dir, l'acumulació capitalista augmentà constantment en proporcions gegantines. Açò és el que Marx il·lustra amb incomptables dades estadístiques, des dels costats més diversos.

Potser Bauer hi responga: però aquell creixement gegantí de la indústria anglesa en el segle XIX no estava calculat només per a la població anglesa, i per tant, no pot ser comparat amb ella sola com la seua base econòmica. Vegeu el mercat anglès en la Unió Nord-americana, en l'Amèrica meridional i central; vegeu les crisis periòdiques de la indústria anglesa que van sobrevenir de 1825 a 1867, cada vegada que el mercat s'ampliava sobtadament en aquells països. Molt bé. Però si Bauer sap això, ho sap tot, i llavors sap també que la seua teoria de l'adaptació de l'acumulació al creixement de la població, és absurda, sap allò que Marx volia demostrar i il·lustrar en el primer tom d'*El Capital*: que, al revés, la població obrera s'acomoda en la seua magnitud a l'acumulació del capital i a les seues "necessitats d'acumulació" variables, açò és, a les possibilitats del mercat.

Perquè en açò culmina justament la teoria del primer tom d'*El Capital*. En aquest pensament fecund resumeix Marx tot l'esperit de la seua teoria de l'explotació capitalista, la relació cardinal entre capital i treball, la "lleï de població" particular del període capitalista.

I sent açò així, ve Bauer i, amb la major tranquil·litat del món, inverteix tota aquesta construcció i explica al món que el moviment sencer del capital procedeix de la tendència a acomodar-se al creixement de la població obrera. Quant al seu contingut, la concepció de Bauer és, com hem vist, una bombolla de sabó. Si es corregeix Bauer, acceptant amb Marx una reserva de capital social elàstica i una capacitat il·limitada d'expansió del capital cap a totes bandes, se'n va a terra la seua "infraacumulació". Si hom el corregeix, acceptant amb Marx, una formació constant de l'exèrcit industrial de reserva, la funció del qual és satisfer fins i tot en la major prosperitat les exigències del capital, s'enfonsa la seua "supraacumulació" específica. Si hom el corregeix acceptant amb Marx, com a conseqüència del progrés tècnic, un descens relatiu constant del capital variable en proporció amb el nombre de treballadors, se'n va a terra el seu "equilibri". El "mecanisme" es dissipa en fum. Però més important que la feblesa d'aquesta construcció, és el pensament fonamental: la suposada tendència del capital a acomodar-se, en el seu moviment, a la població obrera. Açò s'oposa a l'esperit mateix de la teoria marxista.

I aquest sistema de la més atroç insensatesa, exposat amb la més petulant pedanteria, ha pogut aparèixer tranquil·lament en l'òrgan oficial de la teoria marxista! En la seua gelosia per la bona causa i perquè fos jutjat un heretge recalcitrant, no han notat que cometien un pecat major! Al camp de les ciències naturals, es vigila avui el control general i la crítica pública. És, per exemple, impossible que, de sobte, algú faça un càlcul exacte sobre el moviment de tots els astres al voltant de la Terra per a explicar el sistema astronòmic modern, i siga pres seriosament pel públic il·lustrat. Més, semblant idea no arribaria tan sols a coneixement del públic, perquè no hi hauria director d'una revista de ciències naturals que passés sense advertir semblant insensatesa. Però, com hom veu, el règim dels "experts" austromarxistes deixa passar tranquil·lament semblants coses! La teoria de l'acumulació formulada per Bauer, explicada des d'una tribuna semblant, no és un error corrent com aquell en què pot incórrer qualsevol, mogut del seu afany de coneixement científic; és, prescindint de la posició respecte al meu llibre, una vergonya per a l'actual marxisme oficial, i un escàndol per a la socialdemocràcia.

5

Fins ací s'ha examinat l'explicació de l'acumulació del capital donada per Bauer. Quina és la seua conclusió pràctica? Bauer la formula en les paraules següents:

"Per consegüent, el resultat de la nostra investigació és: que, fins i tot en una societat capitalista aïllada, és possible l'acumulació del capital, sempre que no passe d'un límit determinat en cada cas [el creixement de la població obrera disponible. R. L.]; segon, que és portada automàticament a aquest límit, pel mecanisme de la producció capitalista mateixa." (lloc citat, pàgina 873)

I, poc després, Bauer resumeix una altra vegada la quinta essència de les seues investigacions, quant a la seua aplicació pràctica, en un capítol final. S'hi llig:

“La camarada Luxemburg explica l'imperialisme de la manera següent: en una societat capitalista aïllada seria impossible la transformació de la plusvàlua en capital. Només es possibilita perquè la classe capitalista augmenta constantment els seus mercats a fi de donar sortida, en països que no produeixen en forma capitalista, a aquella part del plusproducte en què es troba continguda la part acumulada de la plusvàlua. A aquesta finalitat serveix l'imperialisme. Com hem vist, aquesta explicació és equivocada. *L'acumulació és també possible i necessària en una societat capitalista aïllada.*” (lloc citat, pàgina 873, subratllat per mi)

Així, doncs, utilitzant la volta d'una nova “teoria de la població” inventada al efecte, Bauer, com els altres “experts”, s'esforcen a mostrar que la producció i acumulació capitalistes podrien créixer i prosperar, fins i tot sota condicions que no han estat trobades encara per cap mortal en la realitat. I basant-s'hi, Bauer vol abordar el problema de l'imperialisme!

També ací cal posar abans que res en clar que Bauer, aparenyant defensar contra mi la concepció de Marx tal com s'exposa en el segon tom d'*El Capital*, atribueix a aquest una invenció pròpia, totalment diferent dels supòsits marxistes.

Marx no tracta d'una “societat capitalista aïllada” junt amb la qual s'admetés, per endavant, una altra no capitalista, i jo no n'he parlat mai. Semblant falsificació ha sortit, per primera vegada, com Venus de l'escuma del mar, de la fantasia teòrica d'Otto Bauer. Recordem com formula Marx el seu supòsit. En el primer tom d'*El Capital* diu expressament que “per a agafar l'objecte de la investigació en la seua puresa, lliure de circumstàncies accessòries perturbadores”, vol suposar que “el món comercial sencer forma una nació”, un tot econòmic, i “que la producció capitalista s'ha establert per tot arreu i s'ha apoderat de totes les branques industrials.” I en el segon tom diu, de la mateixa manera categòrica, que el seu supòsit en la investigació de l'acumulació és el “general i exclusiu domini de la producció capitalista”.

Sembla que açò és prou clar. Allò que pressuposa Marx no és la fantasia infantil d'una societat capitalista a l'illa de Robinson, que, “aïllada” de continents i de pobles no capitalistes, prospera amagada; és una societat en què l'evolució capitalista ha arribat al més alt grau imaginable (tinga hom en compte que la seua relació només es compon de capitalistes i proletaris assalariats) i que no coneix l'artesanat ni els camperols, ni posseeix cap relació amb el món no capitalista. El supòsit de Marx no és un absurd fantàstic, sinó una ficció científica. Marx parteix de la tendència real de l'evolució capitalista. Suposa que aquell estat del domini general absolut del capitalisme sobre la Terra sencera, aquella extensió màxima del mercat mundial i l'economia mundial a què, de fet, aspira tota l'evolució actual econòmica i política, s'ha assolit ja. Per consegüent, Marx realitza la seua investigació sobre el pla de la tendència històrica real, l'objectiu extrem del qual suposa ja realitzat. Açò, científicament, és absolutament correcte, i, per exemple, en la investigació de l'acumulació del capital individual és perfectament suficient, com he exposat en el meu llibre, si bé, en tractar-se el problema fonamental de l'acumulació del capital social, fracassa, al meu parer, i ens extravia.

En canvi, Bauer inventa el quadre grotesc d'una “economia capitalista aïllada”, sense classes mitjanes, sense artesanat, sense camperols, que no ha existit, i que mai existirà; que no té res a veure amb la realitat i la tendència de l'evolució; és una formació el “mecanisme la qual” artificiosament és tan inservible per a explicar les lleis de l'acumulació capitalista com les famoses nines mecàniques de Vaucanson per a explicar la fisiologia i la psique de l'organisme humà. Fins ara, només els economistes burgesos han operat amb el medi infantil d'una “economia aïllada”, per a demostrar, amb aquest maniquí, les lleis de la producció mundial capitalista. Ningú s'ha burlat i ni s'ha rigut tan cruelment com Marx de les “robinsonades” econòmiques. Ara, és el mateix Marx el que resulta explicat per la robinsonada de Bauer i la seua teoria, assentada sobre una “base inatacable”.

Però aquesta “explicació” de Bauer té les seues raons. Si hom suposa amb Marx, que ja ha sobrevingut en tot el món “el domini absolut i exclusiu de la producció capitalista”, no hi ha possibilitat d'imperialisme, i no es pot trobar una situació per a ell, perquè, pel supòsit mateix,

queda ja sobrepassat històricament, vençut, perimit. No es pot mostrar i descriure, sota aquest supòsit, el procés de la base imperialista, de la mateixa manera que no es pot, per exemple, explicar, davall el supòsit d'un domini exclusiu del feudalisme a Europa, la caiguda de l'Imperi Romà. Per consegüent, col·locats davant el problema de posar en harmonia i connexió l'imperialisme actual amb la teoria de l'acumulació tal com s'exposa en el segon tom d'*El Capital*, els epígons "experts" de Marx haurien hagut de decidir-se per una de les dues fórmules de l'alternativa: o negar l'imperialisme com a necessitat històrica, o abandonar, per erroni, el supòsit de Marx, com faig jo en el meu llibre, i investigar el procés de l'acumulació sota condicions reals històricament donades: com a evolució capitalista en constant acció recíproca amb el medi no capitalista. Clar està que Eckstein, que no ha comprès ni de què es tracta, no s'ha vist tampoc en el compromís d'escollir en el dilema. En canvi, Otto Bauer, que al fi ha advertit la dificultat, com a tímid representant del "centre marxista", troba la sortida en un compromís: és cert que el capitalisme pot prosperar molt bé a l'illa de Robinson, però el seu aïllament posa un "límit" a tota prosperitat; límit que pot superar posant-se en relació amb el medi no capitalista. "En la falsa explicació [la meua: R. L.] hi ha, no obstant això, un germen de veritat", diu al final. "Si l'acumulació no és impossible en una societat capitalista aïllada, està reduïda al límit. L'imperialisme, en efecte, a la finalitat d'ampliar aquests límits... Aquesta aspiració és de fet una arrel, encara que no l'única, de l'imperialisme." (lloc citat, pàgines 873 i 874)

Per consegüent, Bauer no ha pres sincerament la seua robinsonada de la "economia capitalista aïllada" com a suposat científic, és a dir, com a única base seriosa de la investigació, sinó que la va construir, ja per endavant, mirant als altres països no capitalistes. Ens parla fil per randa del "mecanisme" artificios d'una societat capitalista, capaç d'existir i prosperar per si sola, i, alhora, pensa, en silenci, en el medi no capitalista perquè, en trobar-se a l'illa de Robinson, en el compromís d'haver d'explicar l'imperialisme, puga recórrer a ell.

Qui haja llegit amb atenció les notes i les observacions crítiques ocasionals del primer tom d'*El Capital*, en què Marx s'ocupa de les argücies teòriques de Say, J. S. Mill, Carei, etc., podrà imaginar-se aproximadament el que pensaria de semblant mètode científic.

Però, siga d'això el que fos, el cas és que hem arribat finalment a l'imperialisme. El capítol final del treball de Bauer porta el títol: "L'explicació de l'imperialisme." Amb semblant títol, sembla que el lector té el dret d'esperar tal explicació. Després d'haver declarat que jo només havia trobat una arrel, "no l'única", de l'imperialisme, era d'esperar amb fonament que Bauer descobrís, des del punt de vista de la concepció, les altres arrels. Malauradament res d'açò ocorre. Bauer se'n guarda bé, fins al final, de fer la menor indicació sobre les altres arrels; guarda el secret. Malgrat el prometedor títol, i la introducció del capítol final, es limita a la mísera "arrel" de l'imperialisme, que constitueix el "germen vertader" de la meua falsa explicació.

Si la seua teoria, treta del "creixement de la població" fos exacta, seria completament supèrflua l'"arrel" conscient, perquè, llavors, l'imperialisme seria senzillament impossible.

Recordem en què consisteix, de fet, el "mecanisme" de l'acumulació de Bauer. Consisteix en el fet que la producció capitalista acomoda automàticament la seua magnitud al creixement de la classe treballadora. I si açò és així, en quin sentit pot parlar-se d'un "límit" de l'acumulació? El capital no té la necessitat ni la possibilitat de traspasar aquest "límit". Perquè si la producció en un dels casos (en la fase de la "supraacumulació" de Bauer) va més enllà del creixement de la classe obrera, en canvi, en la fase següent de la "infraacumulació" es queda per davall de la població obrera disponible. D'aquesta manera, en el "mecanisme" de Bauer no hi ha cap capital excedent que pogués excedir els seus "límits". Perquè aquesta teoria, com hem vist, exclou, justament, per les mateixes raons, la formació d'una reserva de capital i la sobtada capacitat d'expansió de la producció. L'excés de capital només es presenta ací com una fase passatgera per a ser irremeiablement substituïda per l'extrem oposat: manca de capital. Ambdues fases se succeeixen en la teoria de Bauer amb la regularitat pedant de la lluna nova i la lluna plena. No hi ha "límits" per a l'acumulació del capital, ni tampoc una tendència a passar d'ella, perquè el mateix Bauer diu expressament que l'acumulació torna automàticament a aquest límit pel "mecanisme de la producció capitalista mateixa" (lloc citat, pàgina 873). Per tant, no existeix ací un conflicte entre l'afany d'expansió i un suposat límit del capital. Bauer imposa aquests

conceptes al seu "mecanisme" per a traçar, d'alguna manera, un pont artificial des d'aquella concepció a l'imperialisme. Allò de forçat d'aquesta construcció és allò que millor confirma la interpretació que de l'imperialisme es veu obligat a donar des del punt de vista de la seua teoria.

Com, segons Bauer, l'eix entorn del qual gira el capital és la classe obrera, per a ell l'ampliació dels límits de l'acumulació és l'augment de la població treballadora. Així es veu, literalment, en el *Neue Zeit*. (lloc citat, pàgina 873)

Primerament, l'acumulació es troba limitada pel creixement de la població treballadora. Ara bé, l'imperialisme augmenta la massa obrera, que es veu forçada a vendre al capital la seua força de treball. Ho assoleix destruint els antics sistemes de producció dels països colonials, amb la qual cosa obliga milions de persones a emigrar a països capitalistes o a servir a la seua pàtria mateixa al capital europeu o americà invertit en ella. Com, donada la composició orgànica del capital, la magnitud de l'acumulació es troba determinada pel creixement de la població obrera disponible, l'imperialisme és, en efecte, un mitjà per a ampliar els límits de l'acumulació.

Aquesta és, doncs, la funció i la preocupació principal de l'imperialisme: Augmentar els obrers per emigració de les colònies o en el mateix lloc! I açò tanmateix, tot aquell que tinga l'ús dels seus cinc sentits sap que, al revés, a la metròpoli del capital imperialista, en els antics països capitalistes existia constantment un exèrcit de reserva del proletariat consolidat i faltat de treball, mentre a les colònies, el capital lamenta constantment la manca de treball. Per tant, en la seua apetència de nous proletaris assalariats, el capital imperialista fuig dels països on els ràpids progressos tècnics, el procés enèrgic de proletarització de les classes mitjanes, la descomposició de les famílies proletàries, augmenten constantment l'exèrcit de reserva obrera, i es precipita, de preferència, justament en aquelles regions del món en què una organització social rígida lliga els treballadors amb tals llaços, que cal un període de decennis perquè, en últim terme, l'ímpetu irresistible del capitalisme "allibere" un proletariat poc més poc menys utilitzable.

Bauer fantasieja sobre una "poderosa" aflluència de nous treballadors de les colònies als vells territoris de producció capitalista, quan tot home amb discerniment sap que, al revés, paral·lelament a l'emigració del capital dels països antics a les colònies, es verifica una emigració dels treballadors "excedents" a les colònies, emigracions que, com diu Marx, "de fet només segueixen al capital emigrant". Vegeu, en efecte, les "poderoses" corrents d'homes d'Europa que en el transcurs del segle XIX han poblat Nord i Sud-Amèrica, Sud-Àfrica i Austràlia. Vegeu a més les diverses formes d'esclavitud "atenuada" i treball forçós a què ha de recórrer el capital europeu i nord-americà per a assegurar-se el mínim necessari de treballadors a les colònies africanes, a l'Índia occidental, a Sud-Amèrica, en el Pacífic.

Per tant, segons Bauer, el capital anglès ha sostingut, durant mig segle, guerres sagnants amb Xina, abans que res per a assegurar-se, en vista de la carència d'obrers anglesos, una "poderosa" aflluència de culis xinesos, i, sens dubte, es tractava de la mateixa necessitat urgent en la croada de l'Europa imperialista contra Xina en les acaballes del segle! El capital francès al Marroc, havia pensat principalment en els berbers per a omplir el seu dèficit de proletaris de fàbrica francesos. L'imperialisme austríac cercava naturalment en Sèrbia i Albània, en primer terme, mà d'obra fresca. I el capital alemany cerca ara amb una llanterna, a Àsia Menor i Mesopotàmia, obrers industrials turcs, tant més, quant que en Alemanya, abans de la guerra mundial, hi havia una accentuada manca de treball en totes les branques!

La cosa és clara: una vegada més Otto Bauer, com "un home que especula", ha oblidat en les seues operacions fantàstiques la terra prosaica, i converteix tranquil·lament el capitalisme modern en l'impuls del capital cap a noves forces de treball. I aquest ha de ser el germen, el principi de moviment més íntim de l'imperialisme. Només en segona línia esmenta també la demanda de matèries primeres ultramarines, que no té cap nexa econòmic amb la seua teoria de l'acumulació, i cau com ploguda del cel. Perquè, si l'acumulació pot prosperar tan esplèndidament com ha descrit Bauer en la "societat capitalista aïllada", serà menester que a l'illa meravellosa es dispose de tots els tresors naturals i dons de Déu necessaris. Una altra cosa passa en el capitalisme de la realitat prosaica, el qual, des del primer dia de la seua existència va haver d'atenir-se als mitjans de producció del món. I, finalment, en tercer lloc,

esmenta, de pas, encara, en dos paràgrafs referents a l'imperialisme, l'adquisició de nous mercats, i açò únicament per a atenuar la crisi. Aquest és "també un bell passatge", sobretot quan, com és sabut, al planeta en què vivim tota ampliació considerable del mercat té com a conseqüència la més marcada agudització de les crisis.

Aquesta és l'"explicació de l'imperialisme" que Otto Bauer encerta a donar finalment: "segons el nostre entendre, el capitalisme és també imaginable sense expansió." (lloc citat, pàgina 874) En açò culmina la seua teoria de l'acumulació "aïllada", i ens acomiada assegurant, per a consolar-nos, que, en tot cas, d'una manera o d'una altra, "amb i sense expansió, el capitalisme produeix ell mateix la seua ruïna".

Aquest és el mètode històrico-materialista d'investigació manejat per "experts". El capitalisme és, doncs, imaginable fins i tot sense expansió. Cert que, segons Marx, l'impuls que porta al capital a expansions sobtades és justament l'element decisiu, el tret més excel·lent de la moderna evolució; cert que l'expansió acompanya tota la carrera històrica del capital, i que, en la seua fase final actual imperialista, ha adoptat un caràcter tan impetuós que posa en dubte la total existència cultural de la humanitat; cert que aquest impuls irrefrenable del capital cap a la seua expansió, que ha anat creant pas a pas el mercat mundial, ha edificat la moderna economia mundial, edificant així la base històrica del socialisme; cert que la internacional proletària, que ha d'acabar amb el capitalisme, no és més que un producte de l'expansió mundial del capital. Però tot açò podia no haver ocorregut, perquè cal imaginar també un curs completament diferent de la història. Realment, què no pot ser "imaginat" per un pensador? "Segons la nostra opinió, el capitalisme és també imaginable sense expansió." Segons la nostra opinió, la moderna evolució és també imaginable sense el descobriment d'Amèrica i sense la navegació entorn d'Àfrica. Després d'una reflexió plena de dubtes, resulta que també la història humana pot imaginar-se sense el capitalisme. En últim terme, el sistema solar imaginable sense la Terra. La filosofia alemanya potser serà imaginable sense "pedanteria metafísica". Només una cosa ens sembla absolutament inimaginable: que un marxisme oficial així "pensant", avançada espiritual del moviment obrer, hauria de portar en la fase de l'imperialisme a un resultat tan lamentable com és el fracàs de la democràcia succeït amb la guerra mundial.

Segurament la tàctica i el comportament pràctics en la lluita no depenen immediatament que es considere el segon tom d'*El Capital* de Marx com a obra acabada, o com a mer fragment; que es crega, o no, en la possibilitat de l'acumulació en una societat capitalista "aïllada"; que s'interpreten d'una manera o d'una altra els esquemes marxistes de la reproducció. Milers de proletaris són braus i fermes lluitadors pels fins del socialisme, sense saber res dels seus problemes teòrics, només amb la base del coneixement fonamental de la lluita de classes, i sobre la base d'un insubornable instint de classe, així com de les tradicions revolucionaries del moviment. Però entre la manera de comprendre i tractar els problemes teòrics i la pràctica dels partits polítics, existeix sempre la més estreta relació. En el decenni que va antecedir l'esclat de la guerra mundial, la socialdemocràcia alemanya, com a metròpolis internacional de la vida internacional proletària, oferia perfecta harmonia al camp teòric i el pràctic: en l'un i l'altre regnaven el mateix desconcert i la mateixa fossilització, i era el mateix imperialisme, com a fenomen dominant de la vida pública, el que havia paralitzat, tant a l'estat major teòric, com al polític de la socialdemocràcia. De la mateixa manera que l'orgullosa construcció de la socialdemocràcia alemanya oficial, en la primera prova històrica, va resultar ser quelcom figurat com el poble de Potemkin, així l'aparent "expertisme" teòric i la infal·libilitat del marxisme oficial, que donava la seua benedicció a la pràctica, ha resultat ser simplement un pompós bastidor, darrere del qual s'amagaven una severitat dogmàtica intolerant i pretensiosa, la inseguretat interior i la incapacitat per a l'acció. A la rutina eixuta que només sabia moure's pels carrils de la "vella tàctica provada", és a dir, de l'acció exclusivament parlamentària, corresponien complidament els epígons teòrics que s'aferraven a les fórmules del mestre, al pas que neguen l'esperit viu de la seua doctrina. En les pàgines anteriors hem vist algunes proves d'aquest desconcert regnant en l'areòpag dels "experts".

Però el nexa amb la pràctica és, en el nostre cas, més tangible del que a primera vista pot semblar. Es tracta si no hi ha altre remei de dos termes distints per a combatre l'imperialisme.

L'anàlisi marxista de l'acumulació va sorgir en una època en què l'imperialisme no havia aparegut encara en l'escena del món, i el supòsit sobre el qual fonamenta Marx la seua anàlisi, el predomini definitiu absolut del capital en el món, exclou justament, per endavant, el procés de l'imperialisme. Però (i en açò està la diferència entre els errors d'un Marx i les vulgars equivocacions dels seus epígons) fins a l'error és, en aquest cas, fecund i animador. El problema plantejat en el segon tom d'*El Capital* i que queda sense resoldre: la verificació de l'acumulació sota el domini exclusiu del capitalisme i la seua demostració, és insoluble. L'acumulació és impossible sota aquestes condicions. Però basta traduir la contradicció teòrica aparentment rígida, a la dialèctica històrica, com correspon a tota la doctrina i manera de pensar de Marx, i la contradicció de l'esquema marxista es transforma en un espill viu del curs mundial del capitalisme.

L'acumulació és impossible en un mitjà exclusivament capitalista. D'ací neix, des del primer moment de l'evolució capitalista, l'impuls vers l'expansió a capes i països no capitalistes, la ruïna d'artesans i camperols, la proletarització de les classes mitjanes, la política colonial, l'obertura de mercats, l'exportació de capitals. Només per l'expansió constant a nous dominis de la producció i nous països ha estat possible l'existència i desenvolupament del capitalisme. Però l'expansió, en el seu impuls mundial, condueix a xocs entre el capital i les formes socials precapitalistes. D'ací que, violència, guerra, revolució, catàstrofe, siguen en suma l'element vital del capitalisme des del seu principi fins a la seua fi.

L'acumulació del capital prossegueix i s'estén a costa de capes i països no capitalistes, destruint-los i eliminant-los amb un ritme cada vegada més precipitat. Domini extensiu: tal és la tendència general i el resultat del procés de producció capitalista. Assolit açò, entra en vigor l'esquema marxista: l'acumulació, és a dir, la ulterior expansió del capital resulta impossible, el capitalisme entra en un atzucac; no pot continuar actuant com a vehicle històric del desenvolupament de les forces de producció; assoleix el seu límit objectiu econòmic. La contradicció que s'ofereix en l'esquema marxista de l'acumulació, dialècticament considerada, no és més que la contradicció viva entre l'impuls il·limitat d'expansió del capital i el límit que es posa a si mateix per l'anihilament continu de les altres formes de producció; entre les enormes forces productives, que el seu procés d'acumulació desperta en tota la Terra, i l'estreta base que es construeix a si mateix per les lleis de l'acumulació. El sistema marxista de l'acumulació (ben entès), precisament per ser insoluble, és la prognosi exacta de la caiguda econòmica inevitable del capitalisme com resultat del procés d'expansió imperialista, la missió especial de la qual és realitzar el supòsit marxista: el domini absolut i indivisible del capital.

Podrà produir-se en la realitat, alguna vegada, aqueix moment? Cert que no és més que una ficció teòrica, justament perquè l'acumulació del capital és un procés no sols econòmic, sinó polític.

"L'imperialisme, alhora que un mètode històric per a la prolongació de l'existència del capital, és el mitjà més segur per a assenyalar objectivament el camí més curt de la fi de la seua existència. Açò no vol dir que tal objectiu final haja de ser assolit. Ja la tendència cap aquest objectiu últim de l'evolució capitalista s'expressa en forma que converteix, en un període de catàstrofes, la fase final del capitalisme." (*L'acumulació del capital*)

"Com més violentament porte a terme el militarisme, tant a l'exterior como a l'interior, l'extermini de capes no capitalistes, i com més empitjore les condicions de vida de les capes treballadores, la història diària de l'acumulació del capital a l'escenari del món s'anirà transformant més i més en una cadena continuada de catàstrofes i convulsions polítiques i socials que, junt amb les catàstrofes econòmiques periòdiques en forma de crisi, faran necessària la rebel·lió de la classe obrera internacional contra la dominació capitalista, fins i tot abans que haja ensopagat econòmicament amb la barrera natural que s'ha posat ella mateixa." (*L'acumulació del capital*).

Ací, com en la resta de la història, la teoria presta un servei complet mostrant-nos el terme lògic a què s'encamina objectivament. Aquest estat final no podrà ser assolit, de la mateixa manera que cap dels períodes anteriors de l'evolució històrica va poder realitzar-se fins a les seues últimes conseqüències. I menys necessitat té de realitzar-se a mesura que la consciència social, encarnada, aquesta vegada, en el proletariat socialista, intervinga com a factor actiu en

el joc cec de les forces. Les suggestions més fecundes i el millor esperó per a aquesta consciència ens són donades per l'exacta concepció de la teoria marxista.

L'imperialisme actual no és, com en l'esquema de Bauer, el preludi de l'expansió del capital, sinó l'últim capítol del seu procés històric d'expansió: és el període de la competència general mundial dels estats capitalistes que es disputen les últimes restes del medi no capitalista de la Terra. En aquesta fase última, la catàstrofe econòmica i política és un element vital, una forma normal d'existència del capital, el mateix que ho era en la "mateixa acumulació originària" de la seua fase inicial. De la mateixa manera que el descobriment d'Amèrica i de la ruta marítima cap a l'Índia no sols van significar un avanç prometeic de l'esperit i de la civilització humans, tal com apareix en la llegenda liberal, sinó també, inseparablement, una sèrie incomptable de matances en els pobles primitius del Nou Món, i una interminable tracta d'esclaus als pobles d'Àfrica i Àsia. En l'última fase imperialista, l'expansió econòmica del capital és inseparable de la sèrie de conquestes colonials i guerres mundials que tenim davant nosaltres. La característica de l'imperialisme, última lluita pel domini capitalista del món, no és només la particular energia i omnilateralitat de l'expansió, sinó (i aquest és el símptoma específic de què el cercle de l'evolució comença a tancar-se) el rebot de la lluita decisiva per l'expansió dels territoris que constitueixen el seu objecte, als països d'origen. D'aquesta manera, l'imperialisme fa que la catàstrofe, com a forma de vida, es retrotraga de la perifèria de l'evolució capitalista al seu punt de partida. Després que l'expansió del capital havia lliurat, durant quatre segles, l'existència i la civilització de tots els pobles no capitalistes d'Àsia, Àfrica, Amèrica i Austràlia a incessants convulsions i a anihilaments en massa, ara precipita els pobles civilitzats d'Europa en una sèrie de catàstrofes, el resultat final de les quals només pot ser l'enfonsament de la civilització, o el trànsit a la forma de producció socialista. A la llum d'aquesta concepció, la posició del proletariat envers l'imperialisme adquireix el caràcter d'una lluita general amb el règim capitalista. La direcció tàctica del seu comportament es troba donada per aquella alternativa històrica.

Tota una altra és la direcció del marxisme oficial dels "experts". La creença en la possibilitat de l'acumulació en una "societat capitalista aïllada", la creença que el capitalisme és imaginable també sense expansió, és la forma teòrica d'una tendència tàctica perfectament determinada. Aquesta concepció s'encamina a no considerar la fase de l'imperialisme com a necessitat històrica, com a lluita decisiva pel socialisme, sinó com a invenció perversa d'un grapat d'interessats. Aquesta concepció tracta de persuadir la burgesia que l'imperialisme i el militarisme són perillosos per a ella des del punt de vista dels seus propis interessos capitalistes, aïllant així al suposat grapat dels que s'aprofiten d'aquest imperialisme, i formant un bloc del proletariat amb àmplies capes de la burgesia per a "atenuar" l'imperialisme, per a fer-lo impossible per un "desarmament parcial", per a "convertir-lo en inofensiu". De la mateixa manera que el liberalisme en la seua època de decadència apel·lava de la monarquia mal informada la millor informada, el "centre marxista" pretén apel·lar de la burgesia mal aconsellada la que necessita adoctrinament, de la tendència imperialista a la catàstrofe, als tractats internacionals de desarmament; de la pugna de les grans potències per a imposar la dictadura mundial del sabre, a la federació pacífica d'estats nacionals democràtics. La contesa general per a resoldre l'oposició històrica entre el proletariat i el capital es transforma en la utopia d'un compromís històric entre proletariat i burgesia per a "atenuar" les oposicions imperialistes entre estats capitalistes.³⁰

³⁰ Eckstein, que en la seua recensió del *Vorwärts* de febrer de 1913 em denunciava per la "teoria de la catàstrofe" emprant simplement la terminologia dels Kolb-Heine-David ("Amb els supòsits teòrics van per terra les conseqüències pràctiques, i, abans que res, la teoria de la catàstrofe, que la camarada Luxemburg ha alçat sobre la seua doctrina de la necessitat de consumidors no capitalistes"), em denuncia ara, des que els teòrics del pantà han tornat a "orientar-se" cap a l'esquerra, pel delictes oposat d'haver ajudat l'ala dreta de la socialdemocràcia. Fa constar amb alegria que a Lensch, el mateix Lensch que durant la guerra mundial es va passar al camp dels Kolb-Heine-David, l'ha trobat ben orientat, i en parla mostrant-se d'acord en el *Leipziger Volkszeitung*. No està clara la relació? Sospitós, altament sospitós! Justament per això Eckstein s'ha cregut en el deure d'anihilat tan conscienciosament el meu llibre en el *Vorwärts*. Però el mateix Lensch trobava encara, abans de la guerra, de grat *El Capital* de Marx. Més; un Max Grundwald va ser, durant anys, intèrpret entusiasta d'*El Capital* de Marx, a l'Escola de formació dels treballadors de Berlín. ¿No és aquesta una prova concloent que *El Capital* de Marx indueix a desitjar ardentment l'anihilament d'Anglaterra i a escriure articles laudatoris en l'aniversari de Hindenburg? Però aquestes coses els ocorren als Eckstein, els qui amb la seua manera maldestra, llencen a perdre allò de què s'han encarregat. Ja Bismarck es lamentava, com és sabut, de l'excés de gelosia dels seus rèptils periodístics.

Otto Bauer acaba la crítica del meu llibre amb les paraules següents:

“El capitalisme no fracassarà per la impossibilitat mecànica de realitzar la plusvàlua. Sucumbirà per la indignació a què impulsa les masses populars. El capitalisme no esperarà, per a caure, que l'últim camperol i l'últim petit burgès de la Terra sencera s'hagen transformat en obrers assalariats i, per tant, no arribarà fins al moment en què no quede cap mercat addicional; serà derrocat molt abans, per la indignació creixent de la classe obrera en augment constant, i, d'altra banda, cada vegada més entrenada, unida i organitzada pel propi mecanisme del procés de producció capitalista.” Per tal d'adoctrinar-me d'aquesta manera, Bauer, com a mestre de l'abstracció, va haver d'abstraure's, no sols del sentit complet i la tendència de la meua concepció, sinó també de la clara significació literal de les meues manifestacions. Però que les seues pròpies valeroses paraules només s'han de considerar com a típica abstracció del marxisme “expert”, és a dir, com a inofensiva especulació del “pensament pur”, ho prova l'actitud d'aquest grup de teòrics en esclatar la guerra mundial. La indignació de la classe obrera en constant augment, entrenada i organitzada, es transformà, de sobte, en la política de l'abstenció del vot en les decisions transcendentals de la història universal i en un silenci vergonyós fins que van sonar les campanes de la pau. El “camí cap al poder”, que durant la pau, quan hi havia assossec en totes les cimes, es pintava amb virtuositat en tots els seus detalls, al primer bufit de tempestat de la realitat es transformà, de sobte, en un “camí cap a la impotència”. Els epígons que en l'últim decenni tenien en les seues mans la direcció teòrica oficial del moviment obrer en Alemanya, es declararen en fallida al primer esclat de la crisi mundial, i lliuraren la direcció a l'imperialisme. La clara visió d'açò és una de les condicions més necessàries per a restablir una política proletària que es trobe a l'altura de la seua missió històrica en el període de l'imperialisme.

Temperaments sensibles lamentaran, una vegada més, que “els marxistes es combaten entre si”, que hom ataque “autoritats” prestigioses. Però el marxisme no és una dotzena de persones que es concedeixen unes a altres el dret a actuar d“experts”, i davant els quals la massa dels creients haja de morir amb cega confiança.

El marxisme és una concepció revolucionària que pugna constantment per aconseguir nous coneixements, que odia, sobre totes les coses, l'estancament de les fórmules fixes, que conserva la seua força viva i creadora, en el xocar espiritual d'armes de la pròpia crítica i en els llamps i trons històrics. Per això estic d'acord amb Lessing, que escrivia a Reimarus:

“Però què s'ha de fer! Que cadascú diga el que se li antulle veritat, i que la veritat mateixa siga recomanada a Déu.”